

2.3(4УКР)
220

Царівна Торба

У мене
мудрос-
ті
много,
казок
і притч-
міхом.

Вони у
мене
в голо-
ві, як
ма-
кові
зерня-
та.

Мудрість я збираю
від молодості, як
пчола збирає
на квітках
мед.

Чарівна торба

Кол. 288597 - ас

Українські
народні казки,
притчі, легенди,
перекази, пісні
та прислів'я,
записані від
М.І.Шопляка-Козака

Художник М.М.Демян

Ужгород
Видавництво
«Карпати»
1988

Міська спеціалізована
молодіжна бібліотека
«МОЛОДА ГВАРДІЯ»
05459482

СМБ "Молода гвардія"

00000

До книги ввійшли кращі зразки
українських народних казок,
притч, легенд, переказів,
пісень та прислів'їв,
записаних від Михайла Івановича
Шопляка-Козака (1900—1980)
в с. Келечині
на Закарпатті.

Рецензент О. Ю. Бріцина

Упорядкування, передмова,
примітки та словник
І. М. Сенька
Запис текстів
І. М. Сенька, В. М. Сенька

Чародію слова Шопляк-Козак

Щедра земля українська на таланти. Багато і барвиста мова її народу — пісняря і оповідача, дотепника і мудреця. Коломийкарі Карпат, називаючи свій край співучим, наголошують, що «на Верховині коломийку заспіває й маленька дитина». У повазі тут і казка. Ще в кінці XIX століття її, як зафіксував етнограф і фольклорист Володимир Шухевич у п'ятому томі «Гуцульщини» (Львів, 1908.— С. 198—200), вважали найбільш надійним засобом проти демонічних сил: гуцул, ідучи вночі через праліс, голосно розповідав казку за казкою, аби таким чином відвернути від себе увагу підступних бісиць-лісниць, цєбто мавок.

Важко було тому, хто не знався в народній мудрості. Казкар Родіон Чмихало ілюстрував це пригодою трьох братів Кондратів, які ходили до людюда по вогонь, але оскільки не вмлі розповідати казок, повернулися ні з чим, ще й поплатилися: вирізав їм зі спин по ременю. Сам Чмихало був би переможцем у такій ситуації: фольклорист Володимир Лесевич записав від нього 72 казкові сюжети і порівнював його з тією бабусею з Нідерцверна, репертуар котрої склав основу збірки німецьких казок братів Грімм. І все ж, публікуючи в чотирнадцятому томі «Етнографічного збірника» (Львів, 1903) те, що записав від цього казкаря, 65-річного веселуна з Полтавщини, Лесевич бідкався: «Фольклор меншає в пісні й казці... Співці й байкари у нас, без сумніву, вимирають».

У вік телебачення і космічних польотів фольклорна традиція почала пригасати. Однак це не виключає яскравих проявів народної творчості. Зменшується кількість казкарів і співців, звужується їх репертуар — і на цьому фоні, як Чорногора чи Говерла серед інших вершин Українських Карпат, вирізняються такі яскраві особистості, як Андрій Калинин, від якого фольклорист П. В. Лінтур записав понад 120 казкових сюжетів, Михайло Галиця, казкові герої якого «літають вище і швидше, ніж Юрій Гагарін на ракеті», Доня Юрчак, котра щедро поділилася своїми фольклорними багатствами з письменником Степаном Пушиком для його повісті «Страж-гора» (К., 1982) та збірки казок, легенд, притч і приповідок «Золота вежа» (Ужгород, 1983). Добре відоме ім'я Анці Ябур із Станщини в Східній Словаччині: у 1970 році в Пряшеві (ЧССР) видано збірку «Срібна роса», яку склали українські пісні, легенди, етнографічні оповіди та загадки з її репертуару; фольклорні твори у виконанні Анці Ябур записували Л. Куба, Ю. Костюк, М. Шмайда, М. Гиряк... Привернула увагу й збірка «Ой зацвіла черемшина» (К.: Музична Україна, 1981) — народні пісні з голосу Ганни Ільницької з гірського села Ільника на Львівщині, записані її сином літературознавцем Миколою Ільницьким. У закарпатському селі Страбичові живе казкар Василь Королович, який розповів казок на солідну збірку «Три золоті слова» (Ужгород, 1968)...

У коло згаданих носіїв народної мудрості треба ввести і Михайла Івановича Шопляка (1900—1980) із верховинського села Келечина на Закарпатті. С. В. Мишанич у дослідженні «Усні народні оповідання» (К.: Наукова думка, 1986) називає його «мудрим співбесідником, цікавим і обдарованим оповідачем» (с. 200).

У селі його звали просто Козаком. Був він тут примітною людиною. Майстер на всі руки, він міг зробити бочку, пошити постолі, полагодити будильник... А ще знався на народній медицині: міг порадити зілля від усяких болячок, вирвати з'їдений карієсом зуб, а для марновірних — і поворожити. І щедро з тими, хто завітав до нього, ділився своїми знаннями, думками, спостереженнями. Як тільки у селі з'являвся діалектолог, фольклорист чи етнограф, йому радили: «А ви зайдіть до Козака».

Злидні рано погнали Шопляка-Козака у світ. Чотирнадцятирічним юнаком він наймував у дячка на третьому від рідного селі Новоселиці, потім — у заможного селянина в сусідньому Репинному. Далі — військова служба у словацькому місті Кошицях. Опісля працював лісорубом у моравських лісах. 1943 року був інтернований в Угорщину, доглядав худобу. Беручий до вивчення іноземних мов, Михайло Іванович оволодів словаць-

кою і угорською, всі спілкуватися на румунській, знав до десяти пісень на єврейській, завоює біля сотні слів циганською. А освіту мав тільки початкову. В автобіографічній розповіді, що містить елементи, які прийнято називати народним фольклорознавством, він дає оцінку переказам, казкам, притчам, небилицям, пісням — своєму репертуару — і підкреслює: аби стати справжнім казкарем, треба мати вроджену пам'ять, постійно переймати від інших все цікаве й поетичне, а почуте переробляти згідно з власними уподобаннями і можливою реакцією слухачів. Цікаво, що такої ж думки був і казкар Тимко Гринишин із Слобідки Залісецького повіту в Галичині: «Як я змалу пішов поміжи люди, щоби ся навчити добре господарувати і всілякої премудрості, які тільки в світі бувають, ходив поміжи люди і зважав собі на всі премудрі спікуляції, аби собі розважив, що то є зле, а що то є добре... З тих практик, що я оповідаю, то з книжок ніц, то всьо з пам'яті» (Етнографічний збірник. — Львів, 1899. — Т. 6. — С. 7).

Поза сумнівом, що частину оповідей про Матяша, як і переказ «Ракоці», Козак почув від угорців. Так само переказ «Про Яношика» перейняв від словацьких оповідачів, про що свідчать наявні у цьому творі словакізми. Та переважна більшість фольклорних багатств засвоєна ним від українців Карпатського регіону. Перші уроки оповідацької майстерності дали йому батько й мати. Відомо, що від батька він почув бувальщину «Про силача з Іршави». З апокрифічними легендами, мабуть, зіткнувся вперше у новоселицького дячка. Потім у коло інформаторів попали «теща із Розтоки», «дїмбора із Драгова», інші: «Я був на похороні цигана Дюрія і говорив із його жоною» («Як поховали цигана Дюрія»); «Я сам говорив із одним вівчарем, до якого повітрула імліаса» («Бісиці»)... Не обійшлося й без впливу друкованого слова. Про притчі «Лисиця й пес», «Дві миші», «Роги чи ноги», «У дружбі — сила» оповідач сказав, що пам'ятає їх «від школи, з книжок, по яких училися читати». З книжки вичитав легенду «Про мавпуна», а казку «Чому море солоне?» чув по радіо.

Чим мотивується включення того чи іншого фольклорного твору в репертуар оповідача? Відповідь не може бути однозначною. Безперечно, чималу роль відіграє традиція: що частіше чуєш, те надійніше запам'ятовується. Уподобання народного майстра залежать і від його світогляду. Козак був релігійною людиною (вважав, що гармонія в природі — від бога), але неприхильно ставився до служителів культу, чим зумовлений його інтерес до уснопоестичних творів антиклерикального спрямування («Як піп зробив чортом», «І я був би всевидюшим», «Як піп пса поховав, а владика баранів похрестив», «Відколи попам тяжко жити»). А його односельчанин Андрій Коваль сприймав це за гріх, проявляв свій хист у героїко-фантастичних казках, які чув від нього і Михайло Іванович, однак не любив, бо в них «мало повчання». Інша справа притчі та перекази. В перших Козак цінував дидактичність, в других — інформативність.

Келечинського оповідача цікавила як історія рідного краю («Присліп», «Як татарів били», «Як мараморощі ропу дістали»), так і минуле всього людства («Яка мова була першою?», «Чому старих не добивають?»)... У переказі про рідне село, відштовхнувшись від назв полів і урочищ, допитливий селянин вернув із забуття прізвища перших поселенців Келечина, в іншому випадку, взявши свідком баладу «Порадилися сусіди — Липча із Соймаме», він встановив, що село Сойми було базою для заселення Верховини.

Чи не в кожному сюжеті, у звичайній побутовій ситуації Козак умів побачити глибокий повчальний зміст. Навіть казки і легенди розповідав з дидактичною метою: людину покарано за неповагу до хліба («Чий хліб їмо?»), непорядність («Про віничальний перстень, щастя і нещастя»), скупість («Ведмідь»), подругино невірність («Зозуля»). І образи чудотворця Христа, святого Петра, чорта оповідачеві потрібні для моралізування. А якщо традиційних сюжетів не вистачало, то він творив нові притчі на прикладах з особистого життя. Відому казку про дурного чоловіка, який проміняв золото на коня, коня — на козу, козу — на курку, курку — на голку, він подав як притчу: «То я чув таку казку. Айбо я її розумію як притчу. Притчу про наше життя. Спершу людина сильна, як кінь. А далі вихоснується і зійде на ніщо — людина вмирає».

Повчати любили й інші казкарі, але не в такій мірі, як келечинський народий слова. В Андрія Калина було у вжитку всього кілька притч. В одній — «Перед хрестом чи перед шибеницею треба молитися» — він сказав: «Се була не казка, а істинна правда, бо сяк на світі буває» (Закарпатські казки Андрія Калина. — Ужгород, 1955. — С. 171). З дидактичною метою свої притчі «Закопане золото», «Розбійник, що покався», «Про пашку та її пташенят», «Горнець із золотом», «Батьків друг», «Батьків заповіт» розповідала Доня Юрчак. В останній нею зроблено висновок: «Казка ця стара, але мудре слово ніколи не старіє» (Золота вежа. — С. 172). У Козака з епічно-філософськими роздумами зустрінемося майже в кожному творі. Одних притч від нього записано понад п'ятдесят.

Любив келечинський казкар «зафілювати», тобто пожартувати, хоч творів розважального характеру в його репертуарі порівняно мало. В оповідальній практиці перевагу надавав сатирі, дошкульній, гострій. Діапазон його сатиричного сміху широкий — від іронії («Чому яструби із курми воругоють?») до сарказму («І я би був всевидющим»).

Все це дало нам підставу виділити в репертуарі оповідача три великі групи: «Козак пригадує», «Козак повчає» і «Козак сміється». Хоч такий поділ — умовний. Билиці про надприродні сили Михайло Іванович розповідав як реальність, а в його переказах є багато казкового. Він часто повчав, сміючись, а із смішних ситуацій, у які потрапляв, робив повчальні висновки. У записаних від нього піснях знайдемо не тільки ліричні, але й історичні, дидактичні та жартівливі моменти.

Сільський мудрець усвідомлював своє покликання. Заява про те, що він «може наговорити слів повний міх», — не хизування: від нього записано 175 прозових творів і 41 пісню, три десятки прислів'їв. Шкода, що репертуар М. І. Шопляка-Козака не вичерпано й наполовину. Був цей селянин справжнім «речником», тобто оповідачем: мав добру пам'ять і «язик на мотузку», мудрість «збирав від молодості, як бджола збирає на квітках мед», та не для себе, але для інших — для вдячних слухачів. Про свій оповідацький хист він сказав: «Я, що чув, не оставлю, а деколи й свого прибавлю, але було смачно, примовно». Почуту билицю про кохання вівчаря і мавки («Бісиці») намагається витлумачити як сон, оскільки здоровий глузд і практичний досвід відкидали можливість спілкування людини з різними надприродними силами. В його інтерпретації і мудрість Соломона не від бога, як про це стверджується в Біблії (казкар читав Біблію і був захоплений багатством і різноманітністю зібраних у ній сюжетів і повчань), а від спілкування з людьми, котрих зустрів протягом своїх сорокарічних мандрів («Як Соломон учився мудрості»). У притчі «Чому старих не добирають?» та легенді «Присліп» багато казкових елементів, і щоб ці твори звучали реалістичніше, у першому детально описується, як зловити горобця, а в другому — як робиться капкан.

Про що б не розповідав Козак — про пригоди казкових героїв чи вчинки історичних осіб, про біблійного Адама чи своїх сучасників, — він завжди займав чітку позицію в оцінці їх дій. З явною симпатією підсумовано казкарем цикл оповідей про короля Матяша: «Один справедливий чоловік був на світі. Та й такий має умирати. Прислів'я говорить: умер Матій — умерла й правда». Так само із захопленням він розповідав і співав про ватажків опришківського руху в Карпатах — про Пинтю, Яношика, Довбуша, Шугая. Висміюючи панів, корчмарів, урядовців, оповідач завжди акцентував на винахідливості, кмітливості трудівника («Хліб і какао»), «Як бідняк видоїв трьох цапів», «Пан та Іван у дорозі», «Як Іван служив у корчмаря»). Його симпатії були на боці працюючих («Лінина дівчина»), фізично здорових («Кіндрат»), хоробрих («Про дзвоник і сміливого чоловіка»), вірних у дружбі і коханні («За добро — добром», «Про жениха-жабуна»). Характерно, що він знав багато творів про людей з життєвим досвідом, мудреців. Найбільш примітною у цьому плані є притча «Звіздар і газда».

Сюжети у Козака динамічні. Його герої починають діяти з першого ж речення: «Жив бідний чоловік. Жінка у нього слабувала і померла. Не мав грошей гробарям заплатити, то пішов сам яму копати» («Як піп зробився чортом»); «Довбуш не хоч кого брав до себе. Брав лише надійних. А як узяти, хто який? Довбуш давав хлопцям випробування» («Як Довбуш набирав хлопців»)...

Динамізм розповідей посилюється діалогами. Так майже повністю на діалогах побудовано його жарти «Глуха на сповіді», «Глухе місце»... Подібний стиль — від народної драми. Зберігся запис 30-х років «Вертепного дійства», у якому лицедіяв і Козак, граючи роль горбатого діда. Ось кілька діалогів з цієї народної п'єси:

ВІВЧАР. Кажуть вам, аби ви молилися!

ДІД. Не буду милитися, бо мило дороге!

ВІВЧАР. Вам кажуть стати на коліна.

ДІД. Я не маю на продаж сина...

Або:

ВІВЧАР. Кажіть за мною: «В ім'я отця...»

ДІД. Я тобі не отець.

ВІВЧАР. Кажіть: «...і сина...»

ДІД. Мої сини пішли за вівцями...

Селяни пригадують, що Козак виконував роль «глухого» діда комічно, позбавляючи вертеп святості.

І все ж не цим визначається особливість його оповідацького стилю. Іншим — афористичністю. Це засвідчує перш за все автобіографічна оповідь казкаря: «Коли ти знаєш

десять мов — ти за десятьох. Що я почув від мадярів, чехів і румунів, все перебирав. Дурень мучиться, а розумний учиться. Те, що я знаю, із перста не виссеш. Хто казав — посіяв, хто слухав — пожав». У притчі «Як святого Петра побили в корчмі» зроблено висновок: «Ото так! Межи п'яні не йди, як і в двері палець не клади». Афористично звучить і закінчення іншої притчі: «І я кажу: вроджений розум старший. Дурня вчи не вчи, а він дурнем буде. Айбо хто вчиться, най не думас, що він учений. Бо того, що ми не знаємо, більше, як того, що знаємо» («Який розум старший: вроджений чи навчений»).

Всяке фольклорне явище має одну особливість: до нього легко відшукати паралелі, аналогії. Подібною до Козакової оповідацькою манерою володіє казкар кінця XIX століття Гриць Олішак-Терлецький, який, використовуючи і прислів'я, і притчу, розповідав Володимирові Гнатюку про себе: «Так мені тепер живеться, як гороху при дорозі: хто звідки вийде, та все вирве — таке й моє. Або яблінка така, котра де не обгороджена, та діти б'ють, же й листя оббивають. Я сам свідомий, в нас так є. А вона щороку цвіте про тото і ще ліпше родить. А тота, що в городі обгороджена, то так не хоче вродити» (Етнографічний збірник. — Львів, 1899. — Т. 6. — С. 10). А ось ще один приклад — із «Повчання дітям» Володимира Мономаха (XII ст.): «Не забувайте того доброго, що вмієте, а чого не вмієте, тому навчайтеся, — як батько мій, сидячи дома, вивчив п'ять мов, адже звідси честь від інших країн. Лінощі ж всьому матір: що хто вміє, те забуде, а чого не вміє, того не вчиться. Добре чинячи, не лінуйтеся ні на що добре».

Козак нічого не чув ні про Мономаха, ні про його «Повчання дітям». Звідки ж у них — у князя і селянина — подібність у викладі думок? Немає сумніву, що спільна у них афористичність проросла з фольклору.

На фольклорній основі казкар зумів порушити важливі філософсько-етичні проблеми — про смисл життя, вічне недовolenня людини досягнутим, безсмертя («Про рай і безсмертя», «Про життя»). Сам він прожив життя скромно, у праці і щедрому спілкуванні з людьми. Журився, чи хтось згадає його після смерті. Згадують, переповідають цікаві бувальщини з його життя, почути від нього історії, повчання, жарти. Ось кілька характеристик, які дають йому односельчани. Михайло Коваль: «Люди йшли до Козака, бо він знав і язиком, і руками робити». Федір Бушко: «Козак знав більше притч, як будь-який учитель. Якби він вивчився, то, може, й професором був би». Михайло Сегляник: «Козак півдня робив, а півдня із захопленням розглядав свій витвір». Михайло Синица: «Найкращою була та п'єса, у якій смішну роль грав Козак». Іван Клепа: «Чи піп, чи вчений зайде до Козака, він із кожним знав поговорити». Василь Сенько: «Козак говорив про старовину, а думав про теперішнє. Тому його було інтересно слухати». Михайло Пижик: «То не біда, що про Козака говорять всячину. Біда би була, коли б про нього нічого не говорили»...

У переказах про казкаря важко відділити дійсне від фольклорного, традиційного. Про нього розповідають, як дав пораду односельчанину, що робити з хворою коровою: «Продай, то молоко з кров'ю буде давати не твоя, а того газди, котрий її купить». У «Науковому збірнику Музею в Свиднику» (1979. — Т. 9. — Ч. 2. — С. 425—426) подано дуже схожий переказ Юрка Колинчака про Андрія Мацка, сільського знахаря і веселуна, який радив чоловікові, в котрого крїт дуже землю рив: «Продай свою землю тому, хто не має, і киртиця буде киртиги другому землю».

Звідки такий збіг? Можливо, Козак розігрував фольклорний сюжет. А може, навпаки: народна фантазія приписує йому вчинки інших жартівників. Як би там не було, веселі бувальщини засвідчують, що мудрець і дотепник навіть після смерті продовжує потішати і повчати односельчан. А з виходом цієї книги у світ він відправляється у далеку в просторі й тривалу в часі подорож, щоб радувати численних шанувальників народної мудрості.

І. М. Сенько

Козак пригадує

Козак пригадує

1. У МЕНЕ КАЗОК — МІХОМ

Келечин, відколи пам'ятаю, дуже збільшився. У 1920 році в селі було сто хиж, а тепер — понад двісті. Коли я був молодий, село ділилося на дві половини. З верхнього кінця не сміли йти у нижній, а з нижнього — у верхній. Билися кіллям. Межа проходила коло Біланиної хижі. Тепер такої дурної ворожнечі не є.

Селу, може, зо триста років. Люди бідували, айбо тут панщина була легшою, як на рівнинах. Панщину відробляли на дорогах: робили ремонт. Стара дорога йшла вздовж ріки, попід берег. Нижній кінець, Кобилник, на тім боці, а верхній кінець — на сім боці. З возами переходили через броди, а для людей було зроблено кілька лавок.

Як нас кликали? Лемаки називали гайчуками. А ще — лишаклами, бо ми там, де у них «лем», кажемо «лиш». Люди із нижніх сіл кликали нас верховинцями, а ми їх по-всякому: із ближніх сіл, репинців, волівчан, — бидзнями, а дальших, від Березова до Хуста і за Боржавськими полонинами, — бляхами. За Пилипцем — лемаки. Там одягаються не так, як у нас, і говорять не так. Уже в Студеному говорять «стів», «півка», де ми кажемо «стіл», «пілка». У Репинному кажуть «кунь», «вул», а у нас — «кінь», «віл». У Пилипці діти кличуть вітця татом, а у нас — няньом. Як у Келечині, говорять ще річчани, ізяни, буківчани.

Чи кличуть нас бойками? Ні! У нас ніколи так не одягалися, як одягаються бойки: рукави сорочки широкі, а стан куртий. Коли бойкані одна другій лаяли, то промовляли: «Тоді ж тобі, бойко, бог гріхи відпустить, коли твому бойкові льольку надпустить». Бойки живуть за Бескидом. Наші люди не раз ходили до них худобу купувати.

Земля дана на воду, ліс і хліб. Наша — лише на воду і ліс. А хліб треба купити. Хто мав много землі — не бідував. Держав корів, волів, овець — і з того жив.

Шопляки були одними з перших жителів села. То їм належали землі, де тепер Федориське, Гочишине, Ковалівські Заплоти, Савчин Кут, Островківське. Люди множилися. Землю ділили, продавали, купували.

Мій дідо і Клепів дідо, того Клепи, що був за бирова, — то собі браття. Дідо Клепів забирував і забрав під себе много землі. Як тоді велося: часто приходили голодні роки. А хто потопає — бритви ся хапає. За кусень хліба давали все, що мали. Дідо Клепів замігав в хліб. Давав його людям, а в заставу брав землю. Шопляк Островківський за дзбан розсолу і ощипок хліба передав Клепі десь із півгектара землі.

У мого діда землі було мало. За жону взяв доньку Козака з Річки. Вона любила випити. Що було на обійстю, несла за паленку. А з корчми йшла, танцюючи козачка. То й до діда прилипла називка — Козак. І мене кличуть Козаком, бо й няня так кликали.

У няня були дві сестри. Коли віддавалися, то затребували часть. Няньо переписав на них майже всю землю, а сам, аби прожити, боднарював. Робив бочки на капусту, бербениці на ропу, гелетки на сир. Носив на бляхи і вимінював на мелай та фасолю.

Ми підросли. Три брати — Василь, що в Арданові, Федір і я — і сестра. Наймали нас скотарями, свинарями, вівчарями. І був у нас хліб.

У 1914 році я служив у дяка в Новоселиці. Дяк був фіглярем. Прийшов до корчми й каже, що погану долю має. «А чому?» — зазвідав корчмар. «Бо за одні гроші мушу двічі співати», — розтолкував дяк. Він співав на похоронах, аби заробити гроші, а потім співав у корчмі, коли за ті гроші напивався.

Мені гроші так легко не приходили. Айбо, служачи, я много узнав, много увидів. У Новоселиці я видів руських козаків. Вели коней доли берегами. Усі рослі. У попаді заладили гостину. Попа не було — його забрали мадяри в Торун. А з попадею так танцювали, що поміст проломили. Мене погостили м'ясом. Я сидів та слухав, які файні пісні співали. Мені тоді було чотирнадцять років.

Як я почувся в силі, то відправився на вандрівку. Рубав ліс на Мора-ві. Айбо міг не лише з лісом наробляти. Міг поремонтувати чоботи,

змайструвати дещо. Ремесло прогудує, а само їсти не просить. У війську я був за повара. На старі дні все мені пригодилося. Сам собі їсти зварию. А ремеслом зароблю на хліб і до хліба. А деколи і язиком зароблю. Вчені приходили до мене, аби послухати мої притчі і казки.

Був у мене тричі Богатирьов. То було ще при чехах. Визвідував мене про відьом, босоркунів, путників. Його інтересувало, чому паску печуть в рукавицях, чому б'ють нею волів межі роги. Я йому пояснив, що то ворожать, аби не голий був рік, аби воли були тучними. Говорив я йому, що ворколаби, які їдять місяць, — се такі нечисті сили в небі, як у нас босоркуні і босоркані. Моєї жінки мачуха була босорканею. Коли тесть умер, прийшла до нас на комашню одна жона і поклонилася. А жінчина мачуха їй відповіла: «Сама на себе». І ніхто потому не вмер. Ще я йому говорив про демонів. Вони — гонихмарники. Беруть із моря ринь і сучуть — то паде на землю із хмар. За мої розповіді він мені віддичився. Другий раз, коли приїхав, приніс Василеві моему книжечку з казками. Брат у нього був у Хусті, робив у магазині — книги продавав.

Був у мене професор Дзензелівський. Хотів знати, як називаються господарські інструменти. Ми з ним файно погостилися.

У мене мудрості много, казок і притч — міхом. Вони у мене в голові, як макові зернята. Дитина з одними бавками не буде бавитися довго. Хоче другі. Я можу й заспівати. Знаю співанки про Довбуша і Липея.

На речника треба родитися. Мені одне двічі не треба було казати — раз і гаразд. Казкам я вчився від мами. А потім ходив по роботах і слухав казки в колибах. Старі люди, бувало, казкують, а я слухаю, запам'ятовую. Аж би яку довгу казку хтось розказував — я не засплю, вислухаю до кінця.

Пам'ятаю: то було на Словаччині. Ми робили в лісі. З нами був один казкар із Розтоки. Одного вечора розказав він казки «Як прийшло, так пішло», «Від чого страх, від того й поліка». Я послухав — і на другий день розказав йому обі казки. Він каже: «Пам'ять у тебе добра — буде з тебе казкар».

На казкаря треба мати і язик на мотузку. Дехто і розкаже щось, айбо не смачно. Я, що чув, не оставлю, а деколи й свого прибавлю, аби було смачно, примовно.

До мене ліпилося все, як реп'яхи. Їх не треба глядати — самі тебе найдуть. Лише треба йти. Я йшов. А два вуха — аби слухати. Чому Солонен був такий мудрий? Бо все, що до нього знали, зібрав. Збирав і я.

Мудрість я збирав від молодості, як пчола збирає на квітках мед. Зазвідала мене вчителька, чи читаю книжки з бібліотеки. «Ні!» — кажу їй. А чому? Готовий мед солодкий, айбо той мед, що сам найдеш у дуплі, — солодший. Таким медом лікують хвороби.

За одного ученого десять неучених дають, та й ще їх ніхто не хоче брати. Коли знаєш десять мов — ти за десятьох. Я знаю говорити по-мадярськи, по-словацькому, по-румунському. Що я почув від мадярів, чехів і румунів, все перебрав. Дурень мучиться, а розумний учиться. Те, що я знаю, із перста не висеш. Хто казав — посіяв, хто слухав — пожав. Коли обмолотив, береш на зуб, чи добре зерно. Мій урожай я перевірів на практиці. Що кажу — то правда.

У людей треба вчитися, а людей я між людьми в багатьох краях. Був у Польщі, був у Чехії, і на австрійській границі коло Шопро-ню. Інтересно: на якій би мові люди не говорили, а всі казали одно: лиш коби мир на землі. Війну всюди проклинали. Умирати ніхто не хоче. А калікою стати, як один чоловік із Річки — без обох рук і правої ноги, — то вже не життя, а животіння. Я щасливий, що з війни не вернувся на панських люлях. Що таке «панські люлі»? Так старі люди називали коштури. Ідеш на них, як колишешся. Війну пани робили. А війна робила калік. Тому їй назвали коштури панськими люлями...

Я могу наговорити слів повний міх. Чому молодим гуню під ноги стелять, а у вінці часник заплітають. Знаю всякі фіглі. Знаю много і про старину. Про татар, про песиголовців, про силачів. Бо давно, доки не було літопису, все йшло від вітця до сина усно.

Я люблю перекази, як то давно було. І в книжці про таке не вичитаєш. Наприклад, про Гриця Варахобіського або Кіндрата із Обляськи. То все правда.

Є билиця, а є небилиця. Билиця — як було. А небилиця — то все придумане. В небилицях, може, один процент правди. Давно говорили про Вернигору, Кришикаміня, Ломихашу. То лише були казки. А я тепер ото вижу. Бульдозери, бурильні апарати, бензопили. І ще не таке буде. Світ буде, а нас не буде.

Згадую старого Книша із Буківця. Багач був, мав по чотири воли, корів, овець... І збивав гроші. Казав: «Царський кіп не пропаде». А паперові гроші — то лише цвіт від золота, а не саме золото. А цвіт вітром здуває. Розпалася Австро-Угорщина, знецінилися гроші. А на худобу напав мор. На старості Книш жебракував. І виникла поговорка про нього: не прийди на таке, як буківський Книш.

Може, й про мене придумують якусь поговорку. Приміром: плеще язиком, як Козак. А може, за мною і пес не гавкне.

Росла у мене за хижею яблуня. Вода підмила берег і віднесла яблуню до Дунаю. Та я її не раз поспоминав. Коли цвіла — коло неї бджоли роєм. А як відцвіте — летять глядати друге дерево в цвіту. Коли вродить яблука — всі сусідські діти були коло неї. А обірвали яблука — нікому до неї немає діла.

А хіба не так із людьми? Доки ти щось вартий — всі до тебе. А коли втратиш силу — людську чи начальницьку, — то від тебе відвертаються. Може, й до мене ніхто б не заходив, якби не мої притчі. З ними я ще маю силу.

Я люблю притчі. Притча — аби повчати. Се розумне. І Соломон збирав притчі. Були й до нього розумні люди. Фундамент лишили. Притчі придумують і тепер.

Та й казка не дурниця. Вона, як матрина співанка, присипляє малих. А великих розважить. Айбо із казки маємо й мудрість. Від мало-го казка розвиває мозок. Дитина чекає: «А що буде далі?» Казка — то перша школа для дитини.

Наука йде не всякому. Коли тобі не дало розуму мамине молоко, то можеш потім на фермі пити молоко бідонами — не pomoже. Нам видиться деколи, що чоловік ого-го! Бо не знаємо, що у нього під шапкою. А треба його послухати, аби увидіти, який у нього розум. Може, і не

ого-го. Та ніколи й не хвалися, що все знаєш. Бю коби я знав то, що не знає найвеликий учений, отоді б я сказав: «Сього мені треба!»

Хоч із тим, що маю в голові, ще ні перед ким не заганьбився. Зазві-
дують мене щось, а я кажу: «На се у мене відповідь надворі — в жєб не
буду посігати».

Була в нас агрономка Ніна. То якраз колгоспи зорганізували. Зві-
дує мене, чи хочу увидіти трактор, який скоро привезуть у село. Я ска-
зав, що хочу, айбо чуда в ньому ніякого не увижу. Бо давно прорікали
розумні люди, що сірий бик буде землю орати, а хісна з того не буде
мати і їсти з того не буде. Се про трактор.

Любив зі мною говорити один військовий майор. Часто заходив до
мене. Кажу йому якомь, що кожний чоловік мусить сіяти, косити і молоти-
тити, бо без того не прожیه. А він мені на те: «Ленін не знав ціпом маха-
ти, а царську Росію розбив». Я йому відразу: «Помиляється! Не Ленін
розбив царя, а народ. А народ знає і орати, і косити, і молотити». Та ма-
йор знав говорити. Каже мені: «Аби з царем воювати, народ треба було
зорганізувати. Ленін навчив людей, повів їх на штурм царського пала-
цу». Він мудрий, айбо і я дещо знаю. Кажу йому: «Слово, як притча: ука-
же лише, де борозду проорати. Аби її проорати, треба плуг, коней. Без
коней скільки не вйокай, плуг сам орати не буде».

Треба знати, що казати. Деколи ліпше промовчати. Мовчи, язич-
ку,— будеш їсти медику. А на язик є два замки — губи й зуби. Коли
щось із рота вискочить не таке, як треба, то звезду все на фіглі. Я люблю
зафіглювати.

Прийшла якомь до мене фельдшерка, босоніжки поремонтувати.
Почала скаржитися, що має на нозі «куряче око». «Та я тобі помо-
жу»,— кажу їй. Вона почала звідувати, як. «Чи маєш хімічний олівець?
Кіть маєш, то дай»,— попросив я. Вийняла вона олівець і чекає, що я
буду робити. «Послинь «куряче око»,— кажу. Коли вона те зробила, я
обвів «куряче око» олівцем. «Тепер не має боліти, бо стало «гусячим
оком»,— засміявся я. Сміялася і вона на всю хижу. Бо розуміє фіглі.

З фіглями легше прожити. Хоч на старість уже не до сміху. Час уже
в дорогу збиратися. Жона вже давно там.

Жию сам. Діти знялися на свої крила і полетіли з села. Лишили
мене, як у притчі... Пташина звляла гніздо, нанесла яєць і висиділа ма-
лих. Годували їх отець і мати, доки не підросли. Як підросли малі,
здумали собі: «Надоіло нам у гнізді сидіти — полетимо в світ». Айбо
крила у них були слабі — упали вони під дерево. Отець і мати занесли
малих у гніздо і ще годували. А коли пташенята виростили — лишили
вони гніздо, лишили вітця з матір'ю і полетіли.

І зі мною так. Василь у мене три роки не був, а Калина — ще більше.
Бо то час треба і гроші на дорогу. А я привик жити сам. Сам п'ю, сам
гуляю, сам си стелю, сам лягаю. І кажу: мало той чоловік знає, котрий
надіється дитинський хліб їсти. Айбо і без дітей не життя. Що чоловік
по собі лишить?

Я видів одного мадаря, який у вісімдесят років узав собі сімнадцяти-
річну дівчину. То був великий пан, а від першої жони не мав дітей. Як
відсвальбували, каже молодій жоні: «Глядай собі, з ким маєш жити.
А мені най буде дитина». Коли народився хлопчик — заладив велику

гостину, що його ім'я не пропаде. Де дівчина, там ім'я вітцьове пропадає. З хлопцем — ні. Чоловік умре, як биль висхне, айбо з кореня виростуть другі билини.

Сеї зими почав я хворувати. Як-не-як, а сімдесят і сім років прожив. Здоров'я не купити. От коби глубин-зілля дістати. Я й пізнаю його: на подобу підсніжника. Росте в морях, де вода переміщується. То від усякої хвороти.

Зіллям інтересуюся давно. Спершу хотів увидіти, як папороть цвіте, аби викопати на тому місці золото. Задумав я ото у Студеному, коли з майстрами робив цімрованки. Ввечері під Іван-день я пішов до старої в Розтоку. Узав рому, цукру. Прийшов туди, айбо і жона там. «Звари чай і матері дай більше рому», — кажу жоні. Баба випила і закурила піпу. «Мамо! Кажуть, що коли папороть цвіте, то якби зібрати цвіт, то знав би чоловік, яке зілля від чого, а на тому місці знайшов би золото», — почав я кімштувати стару. Баба зареготіла: «Що би ти хотів... Найди на хітарі, де росте папороть. Там і чекай півночі. Айбо коли прийде той час, втруть тобі відьми під носом, і заспиш». Та молодий — бизівний. Пішов на хітар, знайшов папороть, сів і чекаю. Та вийшло по-бабиному. Як не моцувався зі сном, як не підпирав кліпки, та так і не дочекався увидіти, як папороть цвіте. Проспався, коли вже сонце зійшло. Вернувся в село, а стара сміється. Каже мені: «Я тебе нараджу: найди білу ліщину, що на ній омеда, і там копай. Під корінням найдеш гада. Звари з нього поливку, випий — і все будеш знати: яке зілля від чого, про що говорять птиці та звірі». Айбо я того не хотів робити: скарідувався.

Зілля всяке є: і нашкодити, і помогти. І все те родить одна земля.

Я вже старий. Життю приходить кінець, айбо науці, знанням кінця не є. Чому? Бо два знаємо більше, ніж по один. Ти у мене вчишся, я — у тебе. Ти береш мої знання, я — твої. Люди вчать один другого, і тому науці не є кінця.

2. КЕЛЕЧИН

Келечин — не дуже старе село. До нього були Сойми, Пилипець, Обляська, яка тепер є присілкою Голятина, а десь до 1950 року належала до Келечинської сільради.

Давно в Облясці жила жона. Чоловіка не мала, айбо кожний рік із черевом ходила, з келюхом. Так її й прозвали Келюханею. А землі в неї було мало. Діти, як підросли, пішли глядатися. Кликали їх Келющиними. Один з них перейшов через вершок і зробив собі хижу у теперішньому Фіцяківському потоці. Коло нього поселився ще якийсь опришок. А потім поселився коло них вівчарив Зубанич. Так і виникло село.

Прийшли пани перепис робити і звідують людей:

— Як село називається?

— Та ніяк.

— А де живе?

— Коло Келющиного.

Пани записали назву села по-своєму: Келечин.

Звідують одного:

— Як тебе звати?

— Іван.

— А прізвище твоє як?

А то був опришок і прізвище своє не хотів назвати. Каже панам, що немає у нього прізвища. Пан звідус:

— То скажи, де живеш?

— Під сиглюю.

— То відтепер будеш Сигляником,— сказав пан і записав прізвище того чоловіка в книгу.

Звідують пани другого чоловіка:

— А яке твоє прізвище?

Той також був із опришків і сказав, що його ніяк не кличуть.

— А чим займаєшся?

Той чоловік мав кузню і каже:

— Кую.

— То запам'ятай,— кажуть йому,— відтепер ти Коваль.

Пани переписували людей, бо хотіли знати, хто на них має панщину робити. А багатьох записали не так, як їх у селі звали. А як звали перших людей села, знаємо по назвах полів: Савчин Кут, Федоріське, Хмельове... Хоч ні Савки, ні Хмеля, ні Федоріського у селі немає.

3. СОЙМИ, ВОЛОВЕ І ПИЛИПЕЦЬ

Сойми — то дуже старе село, старше за Волове. Є співанка:

Порадилися сусіди — Липча із Соймами,

Що вспіл будуть волів пасти помежи горами.

Про що пісня каже? Що від Липчі до Соймів не було більше сіл. А свою худобу жителі Липчі і Соймів випасали межи горами. Де випасали волів, там виникло Волове. Де паслися вівці, там Вучкове, а колись називалося Вуцьковим. Де стригли овець — там Стригальні.

А Сойми тому так називаються, що там першими поселилися два брати — розбійники Сойми. В одного з них були два сини — Іван і Пилип. Оба закохалися в якусь Іяну з Липчі, побилися на ній, і Пилип убив Івана. Далі втік горі рікою і заснував село Пилипець.

4. ПРИСЛІП

Кругом були хащі. А в хащах — всяка звірота. На давані коло зимівки треба було сокотити овець. Правда, жона все собі якусь роботу найде: сяде й буде куделю прясти. Прийшов вовк, узяв вівцю та й поніс.

На другий раз пішов чоловік вартувати. Взяв із собою сокиру. Прийшов вовк, видить, що вже не жінка з куделею, а чоловік із сокирою, та й почав співати:

Жінка-кужілка — дурниця,

А хлопець-топорець — бідиця.

То був не вовк, а вовкун. Пси його не вітрили. Чоловік подумав: «Сей приведе всю вовчу гінбу — буде біда». Почав думати і придумав: зро-

бив з дерева прислоп (з заліза не можна, бо лисиця і вовк чують залізо). Поверхник поставив доста високо на прислопі так, аби вовк міг лаби покласти під нього. Під поверхником — чіп, а під ним — м'ясо. Прийшов вовк, та лише взяв м'ясо — чіп вискочив, і передні лаби вовкові поверхник прислопив.

Місце, де чоловік ставив прислоп, назвали Прислопом.

5. РОЗТОКА І ПОДОБОВЕЦЬ

Першим було засноване село Розтока. А Подобівця ще тоді не було. Втікачі від панщини знайшли під Бескидами файні місця і лишилися господарювати, хижі будувати. Корчували ліс, і на паленині сіяли жито. У зворах пасли овець.

Та одного разу в село прийшли гайдуки і записали, скільки хиж збудовано, скільки душ у них живе, скільки поля в кожного газди. Позаписували все і примусили людей за землю куніць ловити та шкурки здавати управителю в Ізки, від кожної хижі платити подимне, від кожної голови — поголівщину, а панщину їти відробляти в Довге (за полониною). То дав такий розказ граф Телекі, котрий купив собі всі землі на Верховині.

Ті, що не хотіли робити, як пан каже, почали розтікатися з села. За те й назвали село Розтікою, а пізніше — Розтокою.

Втікачі пішли у другий звір під Стой-гору. Місця там були файні, і пани про них не знали. Полюбилися, сподобалися втікачам ці місця. Тому нове село назвали Подобівцем.

6. ЯК ВІВЧАР ДАВ ЗНАТИ ТРЕМБІТОЮ ПРО БІДУ

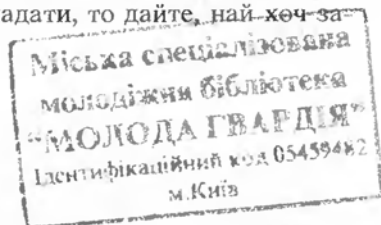
Давно найбільшим багатством були вівці. Федір Зубанич мав цілий марадик овець, який сокотили два його сини.

Якось на полонину Граб, де вівчарили Зубаничові сини, прийшли розбійники. Прив'язали вівчарів до бука, а самі зарізали вівцю й почали варити. Договорилися, що як пообідають, весь марадик поженуть із собою, а вівчарів лишать прив'язаними: що буде з ними, то буде. А молодший вівчар каже:

— Люди добрі! Вижу, що тут нам пропадати, то дайте, най-хоч-за-трембітаю наслідок.

Дали йому трембіту і він затрембітав:

Татуню, татуню,
Бери на ся гуню
Та йди в полонину,
Знай за худобину,
Бо прийшли розбійці
Та забрали вівці.

Їх отець у Федоріськім учув трембіту і все зрозумів. Узав з собою людей і побіг у полонину. Ще м'ясо не доварилося, а вже келечинці були на полонині. Впали на розбійників, пов'язали їх і передали бандурам.

7. КРИВАВЧАТ ПОТІК

Були переливні часи, із знамих місць народ тікав і крився у лісах. Знайшли собі люди притулок у потоці під полониною.

Але одного разу і тут на них напали татари, всіх побили. Кров зачервонила потік.

На тім місці через якийсь час поселилися інші люди і село назвали так, як називали потік. Я ще й сам пам'ятаю, коли теперішнє село Потік називали Кривавчат Потоком.

8. ЯК ЖОНА УТОПИЛА ТАТАРИНА В РОЗСОЛІ

Було се, коли ще татари набігали. Розбі'ють село і ходять від хижі до хижі та забирають усе, що приглянеться: худобу, одіж. Зайшов один у Студеному до хижі, де жила удовиця. Сама була дома, ні на кого їй надітися. Стоїть серед хижі, трясеться.

А татарин глип сюди, глип туди — нічого не видить. Удовиця бідна, що в неї найдеш? Татарин почав нипати по сінях, зацікавила його бочка. Там удовиця держала капусту. А колись на капусту робили бочки високі та вузькі. А то була ярь, капусти лишилося тільки на дні. Натягнувся татарин у бочку: що там? А жона скік у сїни, мало йому заратовала ззаду, і він — бульк у ту бочку. Там і втопився в розсолі.

Бикопала всна в сінях яму, витягла його і закопала. У татарина був кінь. Удовиця взяла собі того коня і все, що було на нім.

9. ЯК ТАТАРІВ БИЛИ

Коли татари напали на наші верховинські села, молодь втекла на Синевир та Драгово. Зібралоя у Драгові много народу, і почали готуватися до битви. В тіснині попідрубували дерева, наробили ковбанів і поклали їх на ваговиці.

І коли татари зайшли в долину, русини почали метати каміння згори. Каміння падало на ковбани, вони котилися на ворога. І підрубані дерева падали на татар. Вся хаща посунулася на них. Мало хто живий лишився.

10. ПРО ВОЄВОДУ ХУСТА

Давно татари нападали на наш край. Воєвода Хуст зібрав військо і пішов битися з татарами коло Севлюша. Айбо надійшли ще й турки з другого боку, від Сигота. Вони розбили Хустів замок, а всю челядь забрали з собою. Забрали і Хустову жону з малим сином на руках.

Повернувся Хуст у замок — а там усе порозбивано, ні жони, ні дитини. Один слуга сховався від турків і розповів воєводі про все, що видів. Поклявся Хуст воювати з турками — доки буде жити, ні одного турка живим не лишить.

Замок Хуст відбудував, айбо мало в ньому жив: все воював із турками. Він думає, що його жону і дитину турки вбили.

Айбо то було не так. Воєводу жону зробили служницею, а сина від неї забрали, аби виховати з нього турецького вояка. Та мати крадії стрічалася з сином і розповідала йому про вітця, про рідний край. І коли хлопець виріс, а турки ні його, ні матір не вартували, вони двоє сіли на коней і втекли.

Дорога була важка, мати захворіла і вмерла. Коли вмирала, зняла зі своєї шиї медаль і передала синові:

— По сьому тебе отець впізнає.

То було недалеко від Хуста, десь за Королевим. Поховав легінь свою мамку і поїхав далі. Переплив Тису і погнав коня до Хустового замку. А був він одітий у турецьку одежу. Коли варта подала воєводі сигнал, що видять турка, воєвода сів на коня і поскакав назустріч поганину. Хоть «турок» меча не виймав і кричав: «Не вбивайте мене, я ваш син!»,— воєвода вийняв меч і розсік нещасному голову.

Слуги обдивили убитого, знайшли у нього на шиї золоту медаль і передали воєводі. Упізнав воєвода медаль своєї жони і зрозумів, що вбив сина. З великого жалю упав сам на меч і проколовся. Кров сина і вітця зачервонила скалу.

Та скала і тепер червона.

І Хустський замок, і Червона скала свідчать, що се все не вигадка, а правда.

11. ЯК МАРАМОРОШЦІ РОПУ ДІСТАЛИ

Було се за Марії-Терезії, матері Франца-Йосифа. Вона заснувала Мараморош, який називався спершу Марговаришем, тобто варишем Марії. То потім переіначили.

Мараморош був дуже багатий, і на нього напали турки. Аби дарма кров не проливати, турки кажуть:

— Найдіть силача, а ми найдемо свого — най міряються силою. Котрий із силачів переможе — та держава війну виграє.

Пішли послы по державі, глядають силача. Чули, що є силач у Хусті. Дійшли до Салдобоша і не знають, чи добре йдуть. Увиділи чоловіка на полю, що терхав сіно, зазвідали:

— Куди дорога в Хуст?

Чоловік узяв одною рукою павз і показав ним, куди йти.

— Далі не йдемо! Се такий чоловік, якого нам треба!

Взяли того чоловіка міряться силою з турецьким силачем. А завдання мали таке: штовхнути човен, аби Тису переплив.

Штовхнув турок — човен переплив від берега до берега. Тоді штовхнув наш — човен ще тридцять метрів берегом посунувся. Видно, хто сильніший.

Зазвідала Марія-Терезія:

— Що хочеш у нагороду?

Подумав, подумав і каже:

— Аби можна безплатно ропу із Шандрова брати!

Марія-Терезія дозволила брати безплатно ропу із Шандрова всій Мараморощині. А інші вармеді — Угоцька, Ужанська мусили сіль купувати.

12. ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЯ ПАНЩИНА?

Панщина — то був давно такий закон, аби бідні люди задурно робили на пана. А запровадили той закон пани великою хитрістю. Зійшлися вони якось і дорадилися, що могли б жити ліпше, якби прості люди на них робили не за гроші, а задармо. І придумали, як зробити такий закон.

А перші пани були з великих воєвод. Вони жили у замках. Коли вернулися у свої замки, то почали скликати старших людей із кожного села до себе на гостину. Як люди зійшлися, то кожен пан заладив таку гостину, що столи ламалися від вина і м'яса. Як люди добре погостилися, звідує кожен пан:

— А що би було, якби ваші діти спомагали нас раз на тиждень — чи сіно покосити, чи жито пожати, чи пшеницю помолотити, чи дров привезти, чи дорогу поправити?

— А нічого,— відповідають п'яні.

— То прикладіть на то руку!

У кожного пана вже був готовий документ, що люди нічого не будуть мати проти, аби їх діти спомагали панів раз на тиждень. Люди здебільшого не знали ні писати, ні читати. Прикладали до того документа вищазгаданого сажею перст.

Прийшли пани до цісаря. У кожного в руках документ, що люди хочуть добровільно спомагати їх при всяких роботах. Цісар не повірив, послав гінців узнати, чи не фальшиві у панів документи. Гінці вернулися і кажуть цісареві, що люди добровільно приклали свої руки до тих документів.

І цар видав закон про панщину. Лиш коли гайдуки прийшли гнати на панщину, увиділи люди, що вчинили недобре. Айбо що зробиш — у кожному селі прочитали царський закон, аби люди задармо спомагали панів. А хто би пішов проти закону, того візьмуть у темницю. І почали люди відробляти панщину.

13. ПРО ДРАГІВСЬКОГО ПАНА

Ото стара баба розказувала. Стрітив я її:

— Кілько вам, бабко, років?

— Сто. Бо я ще панщину затямила.

А ішла собі, як молода. Вона і розповіла, як у Драговому пана мусили колисати. То він таке видумав собі — і мусили робити, бо була панщина. Лід орали, коли не мав пан дати іншої роботи. І пана колисали всім селом — нині один, завтра другий, позавтра третій...

Зайшов до одного чоловіка подорожній. А газда кудись збирається.

— Куди, газдо, йдете? — зазвідав подорожній.

— Пана колисати.

А подорожній каже:

— Я піду за вас колисати.

І пішов. Почав колисати, айбо дуже розгойдує колиску. Пан каже:

— Помалу, бо впаду.

Айбо той не слухає пана, розгойдує далі. І так розколисав, що пан випав з колиски і вбився.

Про таку новину село взнало відразу. Люди спудилися, що буде? А той прийшлий чоловік каже:

— Люди, не бійтеся. Як вас будуть звідувати, хто убив пана, кажіть: опришок Штефан.

14. ШИБЕНИЧКА

Де сходяться три хітарі — келечинський, буківецький та ізянський, — вершечок має назву Шибеничка. Не добро підказувало такі назви — їх породило гірке життя верховинців. Ще за панщини дали люди тому вершечку таку назву.

А чому? Бо давно як було: не вийдеш на панщину — дістанеш канчуків, не заплатиш податок — знову підставляй спину, а втечеш із війська і ввіймають чи підеш опришкувати і ввіймають — шибениця готова. Щоб нагнати на людей страх, пани страчували бунтарів на видному місці.

Аби панам доказати, що люди не бояться умерти за волю, вершечок прозвали Шибеничкою.

15. ПРО МАТЯША

А. ЯК СИРОТА МАТВІЙ СТАВ КОРОЛЕМ

В однім селі коло Ужгорода жили чоловік і жона. Дітей у них довго не було. І вже були в роках, коли народився в них син. Назвали його Матвієм.

Старий умер, коли хлопцеві було п'ятнадцять років. Перед смертю сказав Матвієві:

— Люби правду і роботу — будуть тебе люди поважати!

Не пройшло й року — вмерла і мати його. Вмираючи, сказала:

— Роби людям добро, Матвіюку!

Осиротів Матвій. І пішов від газди до газди, служачи у них по року. Дійшов так до одного мадярського села. Найнявся до самого великого газди.

Робота його в того газди почалася з ярування. Ходили орати десь із тиждень, а далі газда каже:

— Нині маєш фрай, бо я йду на вибори короля.

— І я йду з вами, — каже Матвій.

— Ачей надієшся, що тебе виберуть за короля? — засміявся газда.

— Може, й виберуть!

— Тоді то буде, як се бичівно зазеленіє,— сказав газда і ввіткнув бичівно в землю.

І що би ви думали? Бичівно пустило листки. Як то увидів газда, відняло йому мову. Більше не перечив Матвійові і взяв його з собою до Будапешта.

А в Будапешті виголосили заповіт померлого короля: вибрати наступника із таких, котрі їдять на залізі. Зібралоя офіцерство, панство. Іде до них і Матвій.

— А ти куди?

— І я їм на залізі. Коли оремо, то полуднуємо коло плуга, хліб і солонину кладемо на обкований залізом насад.

Кинули корону — на кого впаде, той буде королем. Корона впала на Матвія. І мусили обрати його королем. Лише ім'я змінили на Матяша.

Б. ІСТОРІЯ З ДИНЕЮ

В одному селі жив чоловік. Він дуже любив робити в городці й виконав дуже велику диню, таку, що не можна було її обійняти. Додумався ту диню відвезти Матяшеві. Королю сподобався подарунок, і він дав чоловікові жменю грошей.

Вернувся чоловік від короля і похвалився сусідам, яку дістав нагороду. Багач, як то вчув, набрав динь повний віз і привіз у Будапешт. Матяш як увидів багачів подарунок, то засміявся. Він дав багачеві ту велику диню, що привіз бідняк, і сказав:

— Візьми сесю, бо в тебе такі не родять.

В. П'ЯТДЕСЯТ ПАЛИЦЬ

Був один, що варджив кожі. Ішов мити кожу на Дунай у проруб, А там дві риби хотіли одна другу з'їсти: вхопилися за жабри і не пускають одна другу. Він їх імив — і в мішок. Несе те чудо до короля Матяша.

Перша стража увиділа, що чоловік несе щось до короля і дістане за се подарунок, почала токмитися:

— Чи буде пополам?

— Буде.

Пропустили його. Айбо і друга стража почала його звідувати:

— Чи буде пополам?

— Буде.

Пропустила і та. Зайшов до короля і вийняв те чудо. Звідує король:

— Що я тобі за се маю дати?

— П'ятдесят палиць!

— Як то? Ти приніс подарунок — я мушу віддячити.

— Що требую, то дайте!

У короля і на се спосіб є. Раз, два — прийшли гайдуки з палицями, принесли лавицю.

— Лягай! — кажуть йому.

— Я ще по дорозі нагороду розділив, то не я маю лягати, а перша і друга стражі.

Закликали першу стражу, дали їй двадцять п'ять палиць. Потім — другу стражу, і відрахували їй половину нагороди. Каже король:

— Айбо тебе я ще маю нагородити. Бо ти правдивий, як і я. І дав чоловікові жменю золота.

Г. МАТЯШЕВА ПРАВДА

Вирішив Матяш увидіти світ. Пішов він по селах. Дивився, як пани поводяться із простими людьми.

Був він у селянському вбранні й просив у одного пана роботу. Той дав йому дрова складувати. Складував ковбани у дроварні й оббив перст. Тече кров, а він печать вийняв, змочує кров'ю, б'є у шпронц ковбанів і кладе їх так, аби не було видно. За роботу пан дав йому пообідати, а вечерю не дав і не заплатив нічого. Сказав:

— У мене роботи вже не є, йди далі. Де тебе пустять переночувати, там і повечеряєш, а роботу знайдеш іншу.

Ну, походив король по державі, взяв, як хто поводитьься з простими людьми. А потім зняв бідну селянську одіж і взяв на себе королівське вбрання. Вернувся він знову поміж народ.

Приходить до того самого пана, у котрого дрова складував, та й звідує його:

— Як ти з народом поводишся?

— Добре, — відповів той і свідками засвідчився, що добре. Бо як говорить мудрість притчами, нема того доброго, щоб не мав ворога, айбо нема того злого, щоб не мав заступника.

А Матяш показує йому на дрова:

— Як ти з тим розрахувався, що у тебе ковбани складував?

— Добре. То ще молодий робітник, а робити не хоче.

— А ти неправду кажеш!

Пішов тоді король у дровітню й знайшов ті ковбани, що печаті на них набив. Коли пан увидів, хто складував у нього дрова, то руки долі ним упали.

Ішов чоловік із бесагами та ціпом роботу глядати. Король його зупинив:

— Куди йдеш?

— Роботу глядати.

— Ходи сюди! — каже йому король. — Клади долі бесаги та й ціп!

А тоді панові:

— Бери сесі бесаги й ціп та йди у світ із дітьми і жоною.

Панове газдівство Матяш віддав біднякові.

Отакий справедливий був Матяш. Один справедливий чоловік був на світі. Та й такий має вмирати. Прислів'я говорять: «Умер Матій — умерла й правда!»

А. ЯК РАКОЦІ ВТІК ІЗ В'ЯЗНИЦІ

Ракоці, коли був молодий, ходив переодітим помежи люди й видів, яка то біда — панщина. Коли він став восводою, то хотів відмінити панщину.

Пани, коли про то взнали, звинуватили Ракоці в зраді й заперли його в темницю. А ви знаєте, що таке темниця: сирі мури. Захворів Ракоці. Видить, що тут біда, почав думати, як би, доки не пізно, втекти.

Дуркає він у двері, кличе начальника стражі. Каже:

— Ви видите, що я хворий. Вже недовго мені залишилося жити, то хочу перед смертю висповідатися.

Прийшов піп сповідати Ракоці.

— Які гріхи маєш? — звідусь.

Ракоці лежить на голих дошках, ледве губами ворухить. Піп нахилився, аби вчути, які гріхи вмираючий перераховує, а той — хап його за шию і задушив. Зняв із попа реверенду, а його одів у свою одежу й поклав на постіль. Переодітого, з чашею і хрестом у руках, пани Ракоці не впізнали.

— То чи довго буде жити? — зазвідали «попа».

— До вечора протягне, а там можна буде співати йому «вічну пам'ять, блаженний покой».

Зайшла стража вечером у темницю і найшла мертвого ... попа. Побігли доганяти Ракоці, та що побачиш у темноті. А на другий день по слідах не могли розібратися, бо втікач перекував коня наруби — йшов уперед, а сліди показували назад.

Ракоці втік у Карпатські гори. Ліс та вірні люди, які боролися проти панщини, сховали його.

На те село, де переховувався Ракоці, і тепер кажуть «Бовцар» (тобто: був цар). Там він викопав і обмурував криницю, яку називають його іменем.

Б. ЯК РАКОЦІ ГОВОРИВ ІЗ ВОЯКАМИ

Прийшов якось Ракоці до вояків узнати, як живуть. Вистроїли їх, стоять. Підходить і звідусь:

— На що скаржитесь?

Вояки мовчать. Та найшовся один сміливий і каже:

— Мало нам їсти дають.

— Не може того бути, — каже Ракоці. — Я даю на кожного вояка стільки всього, аби був ситий.

— Айбо ми голодні, — твердить своє вояк.

Ракоці каже йому:

— Візьми жменю піску і дай крайньому у шерензі, най передає у другий кінець.

У другий кінець передали одну пучку піску, бо піщинки або просипалися, або поприлипали до рук.

— Тепер ви видите, чому ви голодні? — сказав Ракоці воякам. — Так що то не моя вина.

17. ПИНТЯ

Пинтя був із Галичини. Та опришкував він і на Закарпатті. Коли увидів, скільки людей зганяють на роботу у Хустський замок, то задумав його розбити.

За Тисою на горі зробив Пинтя яворовий канон, обкував залізними обручами, набив пороху, каміння, підків і вистрілив тим у замок. Виліз на дерево дивитися, чи треба ще раз стріляти. За другим разом розбив би його дощенту, та жона вистелила полотно білити під горою, а він думав, що то валяються уламки замку. Так розбиті стіни замку залишилися стояти. Видно їх на горі над Хустом і тепер.

18. ПРО ЯНОШИКА

Давно була панщина. Тоді графи панували. Що граф задумав, то вшитко селяни мусили йому робити. Бо він таку силу мав, що держав у себе бандурів. Проплачував їх місячно, і вони розказ мали: коли чоловік не хоче робити, то аби йому бити п'ять палиць на хребет.

Граф Шандор наказав бандурам, аби у жнива вигнали людей цілого села, яке йому належало, збирати пшеницю. І всіх людей вигнали на роботу. Тоді у Сербії штудував Яношик і якраз ішов пішки додому на доволени, бо транспорту не було. Приходить додому, заходить до хижі, а мати його лежить на печі мертва. Він побіг до сусідів. Звідує малу дівчину:

— А де мій няньо?

Вона розповіла, що матір бандури вбили, а вітця граф Шандор прив'язав коневі до хвоста і погнав коня у своє обшаря.

У графа була пивниця, а там була дошка. Чоловіка клали на ту дошку, прив'язували мотузками ноги, руки, шию і закручували колесом, натягували чоловіка, а далі били. Яношик приборг у пивницю, де якраз його вітця били бандури. Він обох бандурів убив, розв'язав вітця, побризкав водою, бо думав, що він ще живий, та не помогло.

Тоді Яношик узяв графського коня, сів на нього, приїхав на велику толоку, де паслася графська худоба. Там було дванадцять пастухів, що сокотили худобу. Були там коні, свині, вівці, корови. І каже Яношик, що бере одну вівцю, аби зарізати і спекти на обід. А пастухи хотіли його вбити, усі дванадцять поклали свої балти йому на шию і на голову. Звідують, що він за один. Він уповів:

— Мій отець був добрий чоловік, а я мушу бути збойником, бо неправда у панів, а правда у збойника.

Далі заспівав собі пісню:

Кедь мене уб'єте,
Тут ня не лишіте,
Під зелену липу
Мене закопліте.

А там недалеко була велика зелена липа. Межи пастухами був старший. Каже він до Яношика:

— Хто ти такий і що ти собі думаєш?

А він каже, що думає від багатих брати, а бідним давати. Як се учули пастухи, то всю графську худобу розпустили, а самі сказали, що й вони йдуть з ним. Спекли барана, поїли. І пішли потім на графське поле. А там ціле село пшеницю збирає. Жони з малими дітьми. Одна жона хотіла поплекати дитину, бо була голодна, та прийшли два бандури, дитину вирвали і задули під корча, а її намили і погналі далі збирати пшеницю.

Один із тих пастухів увидів хлопчика, взяв у міх і поніс у ліс, де вони перебували. А вночі напали на графський двір, узяли ладу дукатів. Один каже, що треба сховати під камінь, другий каже, що в дупло, — котрий де, а один із них каже:

— Хіба то ми лиш так говорили, що будемо від багатих брати, а бідним давати?

А той, який прийшов з хлопчиком, говорить, що він за те, аби гроші розділити бідним, лише не хоче ділитися тим, що у нього в міху. І випустив хлопчика. А хлопчик почав бігати коло вогню. Узяли вони хлопчика з собою. Годували його тим, що й самі їли.

Як дізнався граф Шандор, що пастухи у лісі, то загнав сорок бандурів, аби піймали їх і Яношика живими. І уповів:

— Хто знайде Яношика, тому дам сорок тисяч дукатів.

Учули се Яношикові хлопці й почали готуватися побити бандурів. Яношик каже:

— Ми їм життя не давали і не відбираймо. А як будуть іти, тут дорогу перегородимо і спіймаємо їх.

Так вони й зробили. Піймали бандурів, пов'язали, у віз пометали і привезли Шандорові у двір.

Був пізній вечір. Старий граф каже синові:

— Іди спати!

А син каже, що доти не піде спати, доки не нап'ється з Яношика крові.

У той час заgrimіло вікно, і великий камінь упав у світлицю. То так Яношик передав графу письмо. Граф прочитав письмо, у яке був завитий камінь, і поникав у визір, а там усі його бандури пов'язані.

Тоді взяв граф Шандор свою пушку, вибіг надвір і почав стріляти в бандурів. Доки впросили графа, мало їх живих зістало.

А граф до чого додумався?

Послав у ліс дуже гарну циганку і вповів, щоби Яношика якось звела. Але циганці це не вдалося. Повернулася ні з чим.

Граф Шандор задумав зробити гостину. Він дав розказ бандурам, аби йшли у село й аби позабирали свиней, курей, качок, гусей.

От прийшли до одної жони, котра посадила квочку; підняли квочку з яєць, ще й жону побили. Пішли до другої — узяли порося. А челядь узнала, що Яношик від багатих відбирає, а бідним дає, і донесла йому звістку, що в графа буде велика гостина.

На гостині слуги мали показувати танці й пісні. А Яношик разом зі своїми хлопцями роздягли їх, самі ж убралися в те вбрання і пішли танцювати. Графи і графські жони дуже їм заплескали в долоні. А Яношик покрутив сокирою, далі задув нею — і сокира застряг-

ла в стовпі. Гості увиділи, що на сокирі написано «збойник Яношик». Всі закаменіли. А Яношик каже:

— Гроші сюди! Платіть за танець!

Панство файно заплатило за танець. А Яношикові хлопці пов'язали всіх, зайшли на кухню, де готувалася гостина. Поварів прив'язали до сулака. Потім скликали тих людей, від яких бандури позабирали свиней, гусей, качок. І люди їли все, що хто дав. Тоді Яношик узяв зібрані від графа і його гостей дукати і заплатив кожному за свині, вівці, за все. Після цього поварів пустили, самі пішли в ліс. А Яношик зайшов до одної корчми.

У корчмі було багато людей, сиділи і читали газети. Вичитали, що хто іміть Яношика, то за його голову дістане сорок тисяч дукатів. А один хлопець каже:

— Сорок тисяч дукатів мені би треба, айбо Яношикову голову за них би-м не дав.

— Чому? — звідусь Яношик.

— Бо то один справедливий чоловік: від багатих бере, а бідним дає. Яношик за це дав тому хлопцеві грошей:

— Се від Яношика!

Все те виділа корчмарка і дала знати графу. Прийшло багато бандурів, обступили корчму. Яношик хотів утікати, а корчмарка висипала йому під ноги блюдо гороху. Яношик посковзнувся і впав. Бандури імили його, зв'язали і поставили перед графом.

Настав час судити Яношика. І присудили повісити його на шибениці. Пан Шандор устав і каже:

— Най нас перепросить, то пустимо його на волю.

А Яношик каже:

— Ліпше ізгублюся, чим маю перепрошувати ненажерливих панів.

І Яношика повісили. Айбо доти виріс той хлопчик, що його водили з собою збойники. І він водив добрих хлопців — панів розбивати і бідних заступати.

19. ЯК ДОВБУШ НАБИРАВ ХЛОПЦІВ

Довбуш не хоч кого брав до себе. Брав лише надійних. А як узнати, хто який? Довбуш давав хлопцям випробування.

Спершу випробували силу. Треба було підняти колоду від землі. А вона така, що чоловік її не обійме. Хто підніме один її кінець, тих Довбуш відбирав, а хто ні, тим казав:

— Ідіть та газдуйте!

Далі через прірву метав свіжооблуплену смереку. Переходив по ній і кликав до себе тих, що здужали підняти колоду. Хто перейшов, тих хвалив:

— Добре, хлопці! Ще останнє випробування — і я беру вас з собою.

А останнє випробування було на сміливість.

— Клади палець на ковбицю, — казав Довбуш і замахувався топірцем, ніби хоче відрубати. Хто відхапував руку, того проганяв, а хто не боявся, того брав до себе.

Так набрав одинадцять хлопців. Ще треба дванадцятого. Дивляться: іде низький, кривоногий хлопець.

— Куди, хлопче?

— До Довбуша!

Всі почали сміятися:

— Та Довбуш бере лише сильних та сміливих.

— А ви звідки знаєте, який я! — огризнувся хлопець.

— А зараз будемо знати, — каже Довбуш. — Підними оту колоду.

— Та то дурниця! — каже легінь. Вийняв мотуз із тайстрини, розгріб землю під колодою, продів мотуз, засилив і переверг через конар бука. До другого кінця взявся і почав тягнути. Так він підняв колоду від землі.

— Се може бути, — каже Довбуш. — Не лише в плечах сила. Та подивлюся, як ти перейдеш понад прірву по облупленій смереці.

— Не майте жури — перейду, — каже хлопець. Узняв від ватри попелу, посипав на смереку, аби не сковзко, і пішов.

— Маєш розум! — засміявся Довбуш. — Візьму тебе з собою, лише перевірю твою сміливість. Клади руку на ковбицю, най відрубаю.

А хлопець посяг у тайстру і вийняв дерев'яну руку. Поклав на колоду:

— Рубай!

Засміявся Довбуш і каже:

— Ти всі випробування видержав — мушу тебе взяти.

Так найшов Довбуш собі дванадцятого помічника. Подумав собі: «Треба мати й хитрого!» Сього, дванадцятого, не було з Довбушем у Дзвінки, а то би він якось зарадив біді. А так Довбуш загинув.

20. ЯК ЦИГАНКА ВРЯТУВАЛА СИНА ВІД ШИБЕНИЦІ

Був у цигана син. Імився помалу красти. Вкрав голку — мати каже: «Добре, синку». Украв ніжик — ще раз похвалила. Йй закортіло грошей. А гроші не валяються на вулиці — убив він за них багатого.

Піймали хлопця й присудили до шибениці. А що присуджено — треба виконати. Привели хлопця під шибеницю. Зібрався народ, прийшла і його мати. Як у законі записано, дали хлопцеві останнє слово. Він увидів матір і каже:

— Най за мене виголосить слово моя мама.

Дали циганці слово. Каже:

— Я нічого не хочу, лише заспівати йому ту співанку, що-м співала йому, коли був маленьким.

Циганка почала співати, почала викручуватися, лиш рясина на ній мають:

Тадрі, Лашку, тадрі, тадрі!
Куди рідко, туди добрі,
Я — направо, ти — наліво,
Сюря близько — гайда сміло!

Всі на циганку задивилися, а її син тим часом — з-під шибениці, на коня Сюря і втік.

21. ПЕРШИЙ ГОДИННИК

Давно час визначали лише по сонцю, годинників не було таких, як тепер,— на стіну, на руку. Годинник придумав один темничник. Кажуть, що він ходив із Довбушем, айбо ніхто на нього не присвідчив, тому його не повісили, а на все життя заперли в темниці.

Сидів у темноті й не знав, коли ніч, а коли день. Світло у нього було лише тоді, коли йому приносили їсти. Час тоді міряли водяним годинником та ще сонячним. Великі пани виміряли час свічками — одна свічка горіла рівно годину.

Той темничник якось випросив собі двадцять чотири свічки і маленький ніжик. Він уже придумав, як зробити годинник з пружиною. Доки свічки горіли, зробив такий годинник: коліщата — із вільхи, пружина — із ліщинового прута, а рівновага — з квака. Годинник ішов двадцять чотири години — доки квак не зів'яв.

Начальник темниці, як увидів той годинник, випустив того чоловіка на волю. Годинник із дерева показав інженерам, і ті придумали годинник, у якому все було із заліза.

22. ПРО КОЦИБУ

На Коцибі над Голятином жили колись опришки. Я сам чув, ще дітьоком. Прийшов у село з Лозянського жєбрак, високий, щербавий. — Я був опришком, — сказав той жєбрак. — І точно знаю, що в Коцибі є пивниця, а в ній — срібло, золото.

Люди йому кажуть:

— То покажи, де: буде й нам, буде і тобі — не підеш більше жєбрати.

Айбо жєбрак відповів, що не має права таке зробити:

— Коли ми розходилися, то склали клятву, що один без другого до пивниці не зайдемо і нічого з неї не візьмемо.

Жєбрак лише сказав, що двері до пивниці там, куди на Іван-день блисне сонце, як вийде із-за Кливи.

Грошей там має бути багато, бо опришки в пивниці довго жили. На полі Федора Магійового була криниця (то від Коциби десь півкілометра), то кажуть старі люди, що опришки за довгі роки від пивниці до криниці вистелили дорогу із костей худоби.

А відбирати в багачів було що. Старий Рухлинець мав стільки срібла і золота, що аби його провітрити, треба було перед хижею простелити три вєлахи. Перевєртов-перемішував срібло і золото граблями.

Іван Щур-Баратишин, що шофером робить, якось скотарив на Коцибі. Мав довгу ліщинку, якою завертов корів. Сидить він на самому штовбі й видить дірочку, трохи більшу, як мишка повертить. Засунув у ту дірочку ліщинку — а вона вниз заgrimіла. А потім тєля побігло. Він — за ним. Коли завернув тєля, почав оту шпару глядати, та де там.

А то, певне, Щур попав на ту шпарку, через яку люфтується пивниця. Днесь, коли є багато всякої техніки, якби Коцибу розрити, то багатство би знайшов.

23. ЯК КОВАЛЬ УБИВ РУХЛИНЦЯ

Чоловіковбивства у селі Келечині ставалися дуже рідко. Макар убив Шура за те, що той ходив до його жони. Убив островою через вікно. Ще казали, що дуже давно два брати Сегляники позважалися на межі, і старший брат убив молодшого. На тому полі, де пролялася людська кров, і тепер росте дуже багато червоних косиць.

А ще переповідають про вбивство Рухлинця. Кликali його так, бо женився на корчмарці Рухлі. Вона вихрестилася із єврейської віри в православну. Була файна, та й землі мала, може, й сто гектарів. Рухлинець став найбагатшим у селі. Держав корів, волів, біку, марадик овець.

Якось Рухлинцева корова недобре отелилася, та прийшлося її дорізати. Каже сусідові Ковалю:

— Бери теля, виплекай. Як стане коровою, вернеш мені теля від неї.

Коваль вигодував оте теля. Виросла з нього файна телиця, дала файний приплід. Прийшов Коваль до Рухлинця й каже:

— Віддам вам довг. Корівчина з вашого теляти виросла файна, отелилася. Телятко я вигодував, можете його забрати.

— Телятко лишай собі, а мені віддай корову! — каже Рухлинець.

— Та бо у нас був не такий договір, — каже Коваль.

— Який би договір не був, а корова моя. Ти теля у мене не купив? Не купив! Значить, воно не твоє. І корова, що виросла з того теляти, не твоя, а моя.

— Я вам її не віддам! — каже Коваль.

— А я на тебе подам у суд! — почав грозитися Рухлинець.

Коваль видить: біда. Він знав, що в суді виграє той, у кого гроші. Каже:

— Коли так, то беріть.

Пішов Рухлинець до Ковалевої стайні за коровою. А тому жаль стало. Вхопив вила й убив у своїй стайні Рухлинця. Та й сам за се поплатився головою.

Це все було не за моєї тямки. То я від старих людей чув.

24. КЛЕПАРИ

У Студеному багато людей із прізвисьцем Клепар. Клепарями давно називали молотільників. У клепарі йшли люди, які не мали й п'яді своєї землі. Вони брали ціпи і наймалися до багачів молотити. За роботу із кожного віка намолоченого зерна діставали одну мірку і ще тричі на день їсти.

Студенський бирів закликав клепарів до себе. Цілий тиждень молотили. Їсти ще якось давав, а як прийшло платити вівсом, сказав, що нічого їм не дасть, бо він бирів.

— А ми клепарі! — сказав один із молотільників і гупнув бирова ціпом. Й інші клепарі не заставили себе чекати. Вимолотили бирова, що він ледве втік.

Прикликав бирів гайдуків, і ті з дубовими палицями розігнали клепарів. А того, що першим ударив бирова, зв'язали і відвезли в темницю. Його потім повісили.

Такі-то давно були порядки.

25. ПРО КІНДРАТА

Давно люди були дуже сильними. У нас Пойда, Сливчин, Шопляк, Сегляник. Сливчин бився з ведмедем і поборов його. Шопляк зрубав великого бука, зарубав у нього сокиру і стягнув долі Федориським звором, а того бука було що двом волам тягнути. Та найсильнішим був Кіндрат із Обляськи.

Піймали якось Кіндрата у чужої молодиці. А давно за це карали «гусаком». На попівській загороді, отам над бережком, був закопаний отой «гусак»: два стовпи, а на них повершник із занозою — як ярмо на волів. Поклали Кіндратову шию в «гусак» і замкнули занозою.

Коли люди розійшлися, Кіндрат випрямився, сіпнув раз-другий — і «гусак» виліз із землі. Так із тим «гусаком» утік через верх в Обляську.

Відтоді в Келечині «гусака» не робили.

26. ПРО СИЛАЧА З ІРШАВИ

В Арданові був один жандар — Андролик. Полюбилася йому дівчина-сусідка, айбо вона не хотіла віддатися за нього. А він нікому не давав її висватати. Прийде сватач — а жандар його виб'є:

— Аби-м тя тут більше не видів!

В Іршаві був один легінь.

— Я ту дівку висватаю, — каже.

Прийшов в Арданове — а жандар до нього. Ударив його жандар — а той відповів, та так, що жандар перевернувся.

Засватав дівку, а посвальбувати не встиг: засудили його. А із темниці вернувся в Іршаву не силач, а говдош. Хинтів, хинтів — і вмер.

Мій няньо був у нього на комашні.

— Се був чоловік! — сказав хтось про померлого.

— Ачей дзвони зливав ¹? — зазвідав няньо.

— Е, дурний верховинцю, та він бика-третяка колись піднімав. І розповіли няньові історію, яку я переповів вам.

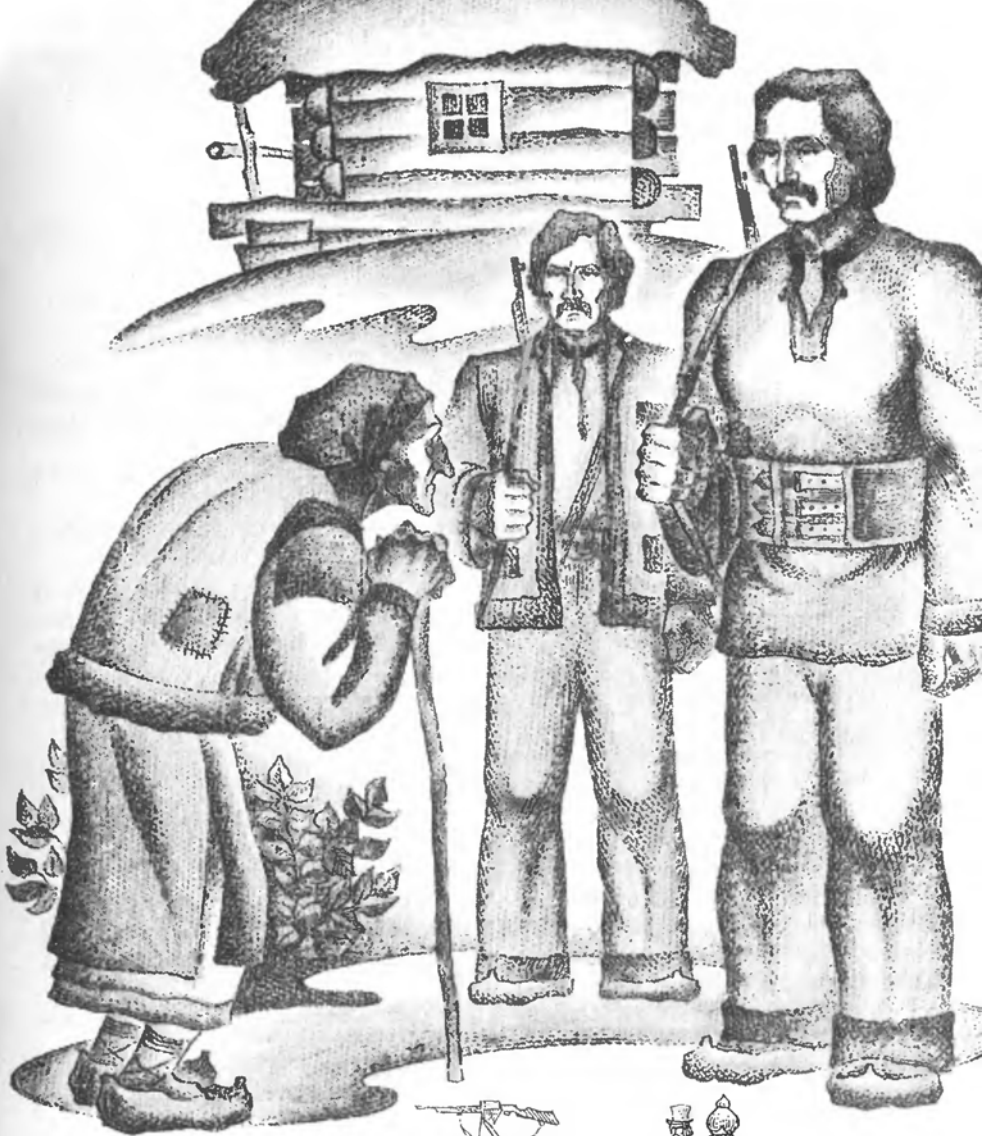
27. ПРО ШУГАЯ

А. ЛЮДИ ПОКАЗАЛИ В ІНШИЙ БІК

Коли йшли на ярмарок, Шугай спирав багатих та забирав гроші. Я його сам видів у Хусті.

Служив-им у війську. Пополудні в неділю вийшли-сьме на вихазку.

¹ Так говорять про відому, авторитетну людину.

Я вийшов на ізьку дорогу, там річчани везли ропу. Вози стояли, було десь із чотири. В одного колесо зламалося, і чоловік поніс до ковача.

Та й раз іде легінь у гонведській формі, з карабіном. Все обзирається. Та й прийшов ід возам.

— Що там везете?

— Ропу.

— А, солену воду.

Нікому нічого не зробив, поозирався і пішов через млаки на Нанково.

А потім видимо: йдуть чотири жандари.

— Ви не виділи Шугая? — звідують.

— Ми Шугая не виділи. Ми виділи гонведа.

— Та то Шугай був!

Люди показали не в той бік, куди пішов Шугай, а в другий. Жандари побігли за ним, вийшли на вершок та й вернулися ні з чим.

Так я увидів Шугая.

Б. ЯК БАБА ЗАВОРОЖИЛА ШУГАЯ

У Шугая був цімбора, маляр. Вони втекли з війська вісімнадцятого року. Десь на Галичині ховалися. Там були у якоїсь баби. Баба каже:

— Я вам зроблю ліки, що куля до вас не буде братися, кедь візьмете моїх доньок.

Дві у неї були. Хлопці хотіли жити, то пообіцяли бабі. Вона зробила масть, вимастила їх.

— Можете йти в ліс пробатися.

Стрелив цімбора у Шугайову руку — не попав. А цімбора був добрим стрільцем, правда, не таким, як Шугай. Двадцять грейцарів метав Шугай угору, стріляв і попадав. Ліпшого стрільця за нього не було у війську. Підняв цімбора руку, стрелив Шугай — не попав.

Ідуть до хижи. Баба з радістю — на під за ковбасами. Лізе вона драбиною, а хлопці дивляться: у баби хвіст. Маляр сокиру зі стіни та бабі голову відрубав. Як був у баби поміст у сінях — бабу туди, під поміст. А самі — тікати.

А чому не попадали в Шугая? Кіп з нього робився, як тінь. Стреляв в той кіп, а Шугая не було видно.

Розійшлися вони відти. А Шугай почав тоді з панами воювати.

В. ГЛЯДАЙ ВІТРА В ПОЛІ

Коли нас, вояків, узяли на допомогу жандарам, пішли-сьме у Колочаву-Лазу. А там була хижа-зимівка. Жила в ній жона. У неї був малий хлопчик, п'ять років мав. Мати доїла корову. Ротмістр Копецький звідує малого:

— Чи ночував у вас Шугай?

— Ночував.

— Де спав?

— Отам, на поді.

— Лізти на під!

Один лізе, а ми наготові. Виліз той горі, ще тепле місце в отаві на хижі. А Шугай дах пробив — і вже глядай вітра в полі.

Г. АБИ НЕ ВІРИЛИ ДОНОЩИКАМ

Двадцятого року Шугая ловили. А він перебрався в цураве та й прийшов ід жандарям:

— Я видів Шугая!

Дали йому пушку.

— Чи знаєш стріляти?

Цівку ід собі, а ложею уперед. Показали йому, як треба стріляти. І повів він трьох жандарів. Двох відправив одною дорогою, а з одним — другою, аби там і там зійтися.

Та й водив того одного жандаря довго різними дорогами. І раз пушку до плеча:

— Руки д' горі! Я — Шугай!

Держав його зо два тижні. А потім відпустив.

Се зробив для того, аби жандари не вірили донощикам.

Д. ЗА КУСНИК СИРУ — ГРОШІ НА КОРОВУ

Одна жінка в Колочаві несла сир з полонини. Шугай її перестрів:

— Давай сир!

Вона почала казати, що бідно живе, не має чоловіка, вдовиця, четверо дітей голодних у хижі, а корови не є.

А він зняв бесаги, відрізав собі кусок сиру, зав'язав бесаги, поклав на коня. Вийняв із ташки гроші й каже:

— Купи собі корову за той кусочок сиру.

Е. ЗА ДОБРЕ СЛОВО — НАГОРОДА, ЗА ЗЛЕ — КАРА

Ішла жона на ярмарок. А Шугай стояв біля дороги.

— Куди йдеш? Що за Шугая говорять? — звідує.

— Іду дітям полотно купити. А що за Шугая говорять, я не слухаю. Най жие, вби йому бог здоров'я дав.

Тоді Шугай каже:

— Я тобі продам полотно.

Пішли мало далі в хашу. Він відкриває бесаги, міряє полотно, а метр — від бука до бука. Гроші не схотів брати. Подякувала файно, пішла собі геть.

А Шугай назад ід дорозі. Йде друга жона. Звідує він:

— Ви куди?

— На ярмарок.

— А що говорять у вас за Шугая?

— Їй-йой! Бодай би його мати в крові залляла.. Двох волів узяв од нас уночі.

— Натє гроші та принесіть мені чотири підкови.

Вертається жона з ярмарку. Він одвів її в хашу, прив'язав до бука, прибав на руки і ноги підкови. То за язик її. Взяв бесаги, сів на коня — та й гайда.

Ішов лісник, найшов ту жону, зняв підкови й відвіз її додому.

Є. СМЕРТІ НЕ МИНУТИ

Ще ніхто не жив вічно. Так і Шугай. Був заворожений від кулі, та не від іншої зброї. Жандари могли його стяти шаблею, айбо вони за це не знали.

А цімбори Шугая, коли той був п'яний, визвідали, як і від чого він заворожений. Коли заспав, зарубали його сокирами. Гроші, які мав при собі, забрали.

Отак, смерті не минути.

28. ІЛЬКО ЛИПЕЙ

Старий Липей був багатим чоловіком. Він мав млин, ступу. До нього ходили молоти зерно з цілої околиці, валяли в нього гуні та покрівці.

Мав старий Липей сина Ілька. У Тересві обікрали одного газду. Присвідчили, що із злодіями був Ілько Липей. Зазвідали вітця, що робити, а він відповів:

— Беріть злодія в темницю!

І засудили Ілька Липея на п'ятнадцять років. Але він у тюрмі справувався, й вітцьові відписали, що випустять сина із темниці, коли отець завірить їх, що син буде під його наглядом. Айбо старий Липей відписав: «Держіть злодія в темниці».

А Ілько вже був жонатий на доньці бирова із Лозянського. Він дуже журився за жоною. То підкопався під муром і втік із темниці.

До вітця Ілько не йшов, бо знав, що отець не хоче його видіти. Він пішов до тестя. Теща дала їсти, а тесть сказав:

— Я знаю, що ти втік із темниці, тож мушу заголосити про тебе жандарям.

Пішов тесть у Волове, а Ілько не чекав, доки прийдуть жандари, — подався в лісі. Коли з'явилися жандари у Лозянському, то його не знайшли. Не довартувалися його і коло вітцьової хижі у Воловому.

А Ілько Липей зустрівся з Юрою Кливцем. Кливець ходив розбивати багатих. Із ним ходив і Липей. Жили вони на Ділу, у хижі Кливця. А ще мали колибу на Криготі. Кригіт — то вершок гори Кичери недалеко від Репинного.

Багаті боялися Ілька Липея та Юри Кливця. Платили жандарям гроші, аби імили сих небезпечних людей. Обіцяли великі гроші, хто допоможе їх спіймати. Липею і Кливцю носив їсти Костюк. Він і доніс на них жандарям.

Липей із Кливцем сиділи в колибі, коли чують: хтось іде. А то були жандари. Йшли один від другого за пару кроків. Вихопилися Липей із Кливцем із-під колиби і побігли верхом. Стояла ніч. Жандари дорогу не знали і не побігли за ними.

Втікачі спустилися на Юртинівський мочар. Кливець каже:

— Ідімо вздовж дороги на Діл. Там переховаємося.

А Липей каже:

— Ідімо через ріку на Камінь, там нас ніхто не знайде.

Один — своє, другий — своє. На тому розійшлися. Кливець подався на Діл, а Липей — на Камінь.

А там недалеко сиділи жандари у засідці. Один каже:

— В лознику хтось є!

Старший загойкав:

— Хто там у лознику? Виходь!

Липей — через воду. Жандари стали стріляти, поранили його в руку і в ногу, то не міг із води видряпатися на скалу. Коли увидів, що жандари бредуть до нього, вийняв пістоль та вистрілив собі у серце.

Ту скалу, під якою погинув Липей, називають Липейовою скалою.

29. ПРО КЛИВЦЯ

Кливець жив на Ділу, недалеко від Репинного. Жив дуже бідно. Треба було ярувати, а він не мав заліза до плуга. Зайшов до Мошка у бовт і вкрав залізо. Мошко дізнався, доніс жандарям. Ті прийшли до Кливця, руки йому зв'язали, а залізо повісили йому на шию і так повели у Репинне. Коли йшли понад прірву, Кливець скочив униз. Жандари побоялися скакати за ним. Доки оббігли прірву, він уже втік.

Так став Кливець опришком. Спочатку ходив із Костюком, а потім — із Липейом. Розбивали корчмарів, багачів.

Коли Ілька Липея вбили, Кливець сидів у чоторні. Коли жандари зібралися коло вбитого, він виліз із чоторни, побіг у хашу і виліз на смереку. Звідти він видів, як виїхала комісія, аби засвідчити, що Липея вбито. Видів, як жандари фотографувалися коло вбитого, як везли його тіло у Волове. Про все оте він співанку склав, яку й тепер співають.

А куди потім дівся Кливець, не знаю. Говорили, що він з одним чоловіком із Долини заліз до комори великого багача в Ясінях, і там їх зарубали сокирами три сини того чоловіка. Ходила й інша чутка: по смерті Липея він утік в Росію, воював з фашистами і загинув на Словаччині.

30. ЗАВОРОЖЕНА ПУШКА

Я служив у Репинному в діда Рошка. У нього була заворожена пушка. Коли треба було йти на вадаску, вона сама клопкала в стіну. Він мусив того дня щось убити.

Раз він косив у Рокозатій. Там йому з'явився цапок із рогами-коронною. Узяв дідо пушку, підкрадається до цапка. Та лише прицілівся — цапок счез. Дідо плюнув, узяв пушку на плече — а цапок знову перед ним з'явився. Так довів цапок діда аж до Майдана, над рипу. Там собі цапок, пропав би, заспівав:

На зеленій папороті
Ні з ким ми ся побороти,
Гоп!

Мамко моя нещаслива,
Нащо-сь мене породила,
Гоп!

Дідо зачудувався. А цапок далі співає:

Сіль би сіллю не солити,
Часник ногтем не лупити,
А зубами відкусити,
Гоп!

Тоді дідо увидів, що то є. Він вийняв спеціальні набой: гаки, якими жеребець був перший раз підкований, і пшеницю, яку дванадцять раз носили на сейночне. Узяв ціл — убив цапка. Підійшов дідо подивитися, а то стало чорним воронком. Розклав вогонь і спалив убитого ворона.

Та від того часу пушка уже не клопкала у стіну, і дідо не міг із неї щось убити.

31. ДЕМОНИ-ГОНИХМАРНИКИ

А

Се було у Матачові. Чоловік складав сіно під полониною. Почала надходити буря, а копицю не може завершити, бо дуже крутить сіном. Насердився чоловік, вийняв ніж та верг у вітер. І все стихло. Як завершив копицю, почав глядати ніж на покосі, айбо дарма — не є.

А по сінокосах люди збиралися до Шандрова на ропу. Поїхав і він. Добралися до Шандрова, і там ночують. Іде він вулицею, а чоловік його кличе:

— Зайди до мене!

Зайшов сей, матачівський, до хижі, а там у геренді дванадцять ножів стирчить. Газда показав на ножі:

— Ну, пізнавай свій. І таке аби-сь більше не робив. Я твій ніж у руці приніс — й тепер знак маю. Я міг би підняти тебе під хмари, понести над ліси і там пустити.

Той газда із Шандрова був демоном. Він водив бурі.

Б

Був у Розтоці Беца, який бурі спирав. Він говорив людям, що не можна голу острів серед поля лишати, бо об неї деруть своє тіло повітрулі.

Розповідають, як Беца одного разу спер бурю. Робили сіно на Бескиді, і почали надходити густі хмари. Люди стали хапати сіно, а Беца обійшов свою землю межею і в поконечу затяв сокиру та сів собі. Надійшла буря, у людей сіно приляло, а в нього — ні. Люди пішли додому, бо сіно помокло, а він своє почав збирати.

Коли вмирав, то сказав дітям, аби його купіль виливали помалу. А діти забули передати людям, які обмивали його тіло, і ті вихлюпнули всю купіль одразу, ще й корито перевернули. А то було велике корито, збите з дощок.

Відразу почалася велика злива. То зійшлися демони-гонимарники на його похорон. Вода тоді забрала мости, одну жону, хлопця і корову.

32. БІСИЦЯ

Я сам говорив із одним вівчарем, до якого повітруля імілася. Він вівчарив, а ми ліс рубали на Словаччині. Він розказував, що кожную ніч до нього приходила, і прогулювався з нею полонинами. Увидить зілля якесь — звідусь її, від чого се, від чого те. А вона йому відповідала, що від чого. Раз увидів він якийсь бур'ян і звідусь, від чого той помагає, а вона мовчить. Ще раз звідусь, а вона йому:

— Я тобі скажу, кедь зложиш клятву, аби тобі, якщо будеш се зілля хоснувати, було те, що тій жінці, котра чешеться в неділю.

Хлопець зложив клятву, і вона каже йому:

— Се зілля таке, що кедь ним дотулишся до мене, то ти не мій, а я не твоя.

«Гоп,— думає легінь,— се я глядаю». Айбо вона з нього очей не зводить. Він її заговорює, а вона йому голову дурманить. Покажеться йому голою, а волосся розчесане до п'ят, ніби вона одягнена. Айбо у нього своє в голові. Якось до неї підкрався, і тьоп тим зіллям. Вона обернулася і фук його:

— Де твоя клятва?

Та й полетіла з вітром. Більше не приходила. Зостався легінь сам. Що з ним було? Нічого, як нічого не буває жоні, котра чешеться в неділю.

А може, то йому снилося. Дурний спить — дурне йому сниться. Зілля таке, що помагає від бісиць, є, називається шпиндзом.

33. У КОГО ЛІПШЕ ГРОШЕЙ ПОЗИЧАТИ

Жив у Драгові газда Кевріші. Із його потомства один у нашому селі був писарем. Сей писар, Коньовші, й розказав мені про старого Кевріші, як той гроші у чорта позичив.

Зайшов Кевріші в довги, що вже мали ліцитувати його маєток. А чому зайшов у довги? Бо будувався. Гроші позичив від корчмаря під проценти. Позичив тисячу на п'ять років, а віддавати мав дві тисячі. Корчмар каже:

— Заплатіть проценти — довг ще рік почекаю.

Пішов до попа:

— Позичте мені тисячу золотих. На один рік.

— За проценти. Віддаш тисячу двісті.

Боїться брати, бо з чого віддасть. Прийшов додому та й каже:

— Хіба від чорта позичиш без процентів!

А його баба була босорканею. Вона знала, як у чорта грошей позичати. Каже:

— А ти й позич у чорта. Йди на хітар, де наше село межує з сусіднім, і рівно вполудне загойкай: «Позич, Каю, грошей!»

Газда так і зробив. Нікого не видить, айбо чує:

— Під терновим корчем, зліва. Бери скільки треба. Через рік принесеш сюди та покладеш. А кедь не принесеш — біда буде.

Копає газда під корчем — а там котел із золотими. Відлічив собі дві тисячі й дві сотки золотих. Зарівняв яму і пішов. Дві тисячі віддав корчмареві, а за дві сотки купив поросят. Вигодував поросята і повіз на ярмарок до Хуста. Спродав усі, дістав три тисячі.

Точно того дня, коли йому казав Кай, уполудне поніс газда гроші на хітар. Глядає терновий корч — не видить. Гойкає на Кая — ніхто не взивається. Газда відлічив дві тисячі й дві сотки і верг на межу:

— Чортове — чорту!

— Йой, що-сь наробив? — почув газда голос Кая. — Тепер я мушу золоті в траві глядати.

— А де ти був, що не озивався? — звідуює чоловік.

— Я був тут, лише хотів-им видіти, чи здержиш слово.

Якби Кевріші не здержав слово — погано би походив. А так і довги виплатив, і ще у нього залишилося вісім соток. З тих соток розгаздувався. Синів повиучував, доньок повіддавав.

Се для чого я розповів? Що давно позичити гроші без процентів можна було хіба в чорта.

34. ПРО КАПРАЛА І ГЕНЕРАЛЬСЬКУ ДОНЬКУ

Був один генерал. А в нього був капрал, нежонатий.

— Може, ти хочеш генеральську доньку взяти, що так довго не женишся? — сміявся з нього генерал.

А в того генерала була дуже файна донька. «Провчу я тебе,— подумав собі капрал.— Не будеш з мене сміятися».

Однієї неділі пішов капрал у вариш. Прийшла друга неділя — він у вариші. Ходить, розізнає за генеральську доньку. Дочувся, що вона замовила майстрам зробити орган. Пішов він до старшого майстра і просить зробити той орган так, аби в ньому міг сховатися чоловік.

Коли все було готове, майстер дав знати капралові. Той заліз в орган, і його понесли до генерала. Донька генерала пограла, пограла на органи та й лягла спати. Капрал виліз із органа і ліг коло неї. Вона спала і не чула.

— Вранці встала і каже матері, що їй снився такий, сон, ніби коло неї спав легінь. А мати каже:

— Се значить, що прийшов час віддавати тебе.

Другої ночі дівчина вдала, що спить, аби перевірити, чи то був сон, чи правда. Він до неї — а вона включила світло. Дивиться: вояк файний. Каже:

— Знав ти, як сюди попасти, а як звідси вийдеш, аби тебе варта не увиділа?

— Е, коли я знав сюди попасти, то придумаю, як звідси вийти.

Він порадив їй зламати децю в органі, аби його віднесли до майстра. Так вона й зробила, і капрал у такий спосіб на третій день вернувся до касарні. За те, що його три дні не було на службі, мусив він сидіти в карцері дев'ять днів.

А в генеральської доньки почало рости черево. Погрозив її отець — і мусила казати, як то сталося.

— А чи впізнаєш того вояка? — звідусь.

— Чому б не впізнала!

Вишикував генерал усе своє військо. Донька показала на капрала:

— Сесь!

Мусив генерал благословити їх. Капрала зробив офіцером.

Се не казка — так було. У війську розказували.

35. ПРО МАВПУНА

Се було в Америці. Зібралися багаті на полювання на один острів у морі. На острові розійшлися в різні боки. Мали договір, де мають зустрітися. Всі зійшлися, а один глядав, глядав — і не попав ід ним.

Приходить вечір, він знайшов печеру і задумав переночувати. А там був малий мавпун. Малий мавпун почав від нього відсуватися, а він почав з ним знайомитися — гладив його, говорив до нього. Доки прийшла мати, малому стало веселіше.

Мати прийшла і щось заварчала на сього чоловіка. Малий мавпун заварчав на стару, аби дала чоловікові спокій, бо йому з ним весело. І вона чоловіку не зробила злого. Почала годувати обох: носила горіхи, фіги.

А сесь чоловік усе ходив глядати своїх. Найшов те місце, де вони з корабля злізли і на човнах до острова пливли, айбо ні човнів, ні корабля там не було. Зрозумів він, що його залишили. Переживав дуже. Та що мав робити? Почав чоловік учти мавпуна говорити, а сам учився його мові. Малий мавпун любив його дуже, а мавпа раділа, що малий забавляється.

Прожив чоловік на острові рік. І знову приплив сюди корабель, привіз багатів на полювання. Коли мавпа пішла на роздобинди, він забрав малого — і на човен. Припливли вони на кораблі до одного міста. Там чоловік купив мавпунові одіж. Сидять собі в ресторані, розмовляють. Зійшовся народ. Один каже:

— У мене лев корову розірвав.

А другий:

— У мене лев вола розірвав. І ніяк того лева не можна зловити. Хто його зловить — велику нагороду даємо.

Звідусь мавпун свого пана, про що це вони говорять. А той йому роз'яснив. Каже мавпун, що він би зловив лева, лише хай покажуть, у якому лісі живе. Сказав чоловік людям, що міг би його мавпун збити.

Привели мавпуна до лісу. Зметав із себе одіж, виліз на дерево, з нього — на друге. Так верхом ішов, доки не увидів лева, що спав під деревом.

Упав мавпун леву на хребет, вхопив обома руками-лапами його за шию. Лев схопився і почав утікати, але нічого не міг зробити: мавпун на хребті держиться та за шию тисне. Лев вибився із сил і впав. Там його мавпун додушив.

Коли вернувся мавпун, люди не вірили, що лева задушив. Але обстарали фіру й пішли за ним. Найшли лева, висадили на фіру, привезли в місто. Там чоловікові заплатили великі гроші.

Чоловік із тим мавпуном ще довго ходив по світу. Мавпун показував усякі фіглі, й чоловік з того жив. І не шкодував, що колись лишили його одного на острові.

36. ЯК ДИКІ СВИНІ ЗЇЛИ ВЕДМЕДЯ

Се не казка, се було.

Якось чоловік косив. Чує гам. То дикі свині ведмедя тіряли. Чоловік увидів, що свині йдуть у його бік — та на оборіг. Ведмідь тікав — та також на оборіг. Чоловік, як почув, що й ведмідь туди лізе, зарився у сіно.

Свині добігли до оборога, а ведмідь почав їх дражнити: вхопить сіна — та на них. Свині квичать, рвуть сіно. Метав, метав та й добрався до чоловіка. А той думас: «Зараз і мене верже межі свині». Схопився чоловік і штурхнув ведмедя. Упав бурмило межі свині, і його роздерли на шкумаття.

Козак сміється

Козак сміється

37. ВОВЧИЙ СУД

Раз лисиця і вовк зібралися на прощу. Зустріли на полі осла.

— Куди йдете?

— На отпуст, гріхи замолити. Ходи і ти з нами.

Пішли далі всі троє. Йшли, йшли, доки не зголодніли. Кажуть: голодний, як вовк. Бо у вовка лиш раз кишка закручена, тому він скоро голодніє. От і каже вовк до лисиці, що хотів би їсти. А лисиця хоч слабша від кума, та хитріша (треба мати не тільки в п'ятах, а й у голові). Каже лисиця:

— Далі не йдемо. Тут будемо сповідатися за отпущеніє гріхів. Котрий найбільш грішний, того за покуту з'їмо.

Почали першим сповідати вовка.

— Які гріхи маєш? — звідусь лисиця.

— Та які в мене гріхи? Некультурний я: худобину зубами розриваю, ножем не користуюся.

— Некультурність — то ще не гріх! — каже лисиця.

Потім висповідалася лисиця. Вона вповіла, що такий гріх має, як вовк, тільки менший, бо вона їсть без ножа лише такі створіння, які можуть літати.

— А ти, осла, які гріхи маєш? — почали обоє сповідати осла.

— А які? Недавно господар мій купив кошар огірків, і доки він склав на віз інші покупки, я вкрав один огірок і з'їв.

— Грішнику окаянний! Сказано ж: не укради! Та тебе за такий гріх треба з'їсти!

І з'їли осла.

38. ЯК ПОХОВАЛИ ЦИГАНА ДЮРІЯ

Цигани — розумний народ. Вони довго жили в Єгипті, звідти розійшлися по світу. Там була їх столиця із величезним палацом, в якому жив їх король. Той палац мав 365 вікон. Кожного дня подивитися в одне вікно — і рік утік. Коли виділи царя у 365-му вікні, то знали, що кінець року.

Я був на похороні циганина Дюрія і говорив із його жоною. Розумна жона, розумно говорила. Я її зазвідав, чому мертвому в гріб поклали чоботи, шапку, жачків і піпу, півлітру, гуслі. А циганка відповіла, що так у них ведеться здавна — звичай такий. Всі ті речі потрібні померлому, аби попав у рай. Прийде до райських воріт, а там стоїть босий святий Петро. Дасть йому чоботи. Не пустить у рай за чоботи — дасть закурити. Коли того мало — дасть святому Петру випити. Коли Петро добром не пропустить — то є в запасі хитрість. Візьме циган гуслі й заграє. Немає такого ні на сьому, ні на тому світі, хто б устояв перед циганською музикою. Не вдержиться і святий Петро, відіпре райські ворота, аби увидіти музиканта. А тому того було треба: верже в рай свою шапку. А далі попроситься: «Пустити, Петре, взяти шапку». Пустить Петро цигана в рай — а той сяде на свою шапку. Коли його будуть виганяти, скаже: «Я не у вашому раю сиджу, а на своїй шапці».

Так попав у рай не один циган, а тисячі. Мав попасти туди й Дюрій.

39. ПРО ХРИСТА І СВЯТОГО ПЕТРА

А. ХРИСТОС ТАКИЙ, ЯК ІНШІ

Подорожували Христос із святим Петром. Зайшли в одне село, у якому було багато псів. Вискакували із кожного двора й бігли за подорожніми.

— А згоріли б ви із псами, — розсердився Христос.

І село згоріло.

— Що ти зробив? — дорікнув Петро. — Із-за псів покарав невинних людей.

Христос нічого не сказав, ішов мовчки далі. Не встигли пройти і ста кроків, як надлетів рій. Бджоли обліпили Петра, що й тіла не видно. Одна вжалила його в ніс. Петро, сердитий, лапнув рукою і роздав до тридцяти бджіл.

— Петре! Що робиш? — загойкав Христос. — Та ти із-за одної кусливої бджоли убив стільки невинних!

— Буду я глядати, котра винна! Най не кусає жодна.

Христос каже:

— А ти мене перед сим ганьбив. Хіба я в злості не такий, як інші?

Ідуть Петро і Христос селом. Дивляться: чоловік лежить під грушею і рот розняв. Просить Христос:

— Чоловіче, покажи нам в сусіднє село найближчу дорогу.

А він ногу підняв і вказує ногою:

— Ге, он туди.

Звідує Христос:

— А ти чого тут лежиш та й рот розняв?

— Та чекаю, коли мені груша в рот упаде.

Ідуть далі. Дівчина пере на річці. Плаття довге, підоп'яте, волосся довге, розпушене.

Звідують:

— Де найближча дорога в сусіднє село?

Дівчина розіпнулася, поклала праник і пішла з ними до розпуття:

— Сюди йдіть.

Звідує Петро Христа:

— Господи, що їй даш за се, що така роботяща, така мила?

— Того лінивого, що там під грушею лежав.

— Господи! — прескорбно Петрові зробилося.— Як то так?

— Він би сам пропав, а з нею прожиге.

В. ЯК ЖІНКА БИЛА СВЯТОГО ПЕТРА

Ідуть Христос і Петро селом. Видять: чоловік б'є жінку. Петро звідує Христа, чому таке допускається.

— Бо він старший у сім'ї і тепер п'яний.

— Господи, най буде жінка старша, бо видиш, як чоловік збиткує її.

Каже Христос:

— Най буде, Петре, по твоїй волі.

І стала жінка старшою.

Пройшов час. Зібралася жінка в корчму гуляти, а чоловікові наказує:

— Просій муку, сколоти масло і доглядай малі пігята.

Чоловік прив'язав маслянка зі сметаною до пояса, сіє муку. Кивається чоловік — і масло робиться, і мука сіється, ще й оком мече на пігята. Робить усе, що йому жінка наказала.

Приходить вечір. Жінка в корчмі гуляє, а чоловік варить вечерю. Прийшли Христос і Петро до нього, просяться на нічліг.

— Я би-м вас прийняв, айбо жінка в корчмі гуляє, прийде п'яна та може і мене, і вас вигнати з хижі.

— Таке не може бути! — каже Петро.

Полягали. Через якийсь час приходить додому жона та на газду майсяк, май так:

— Ти виконав те, що я тобі казала?

— Я все поробив,— тихенько, зі страхом відповідає чоловік.

Христос спав біля стіни, а Петро — скраю. Походила по хижі, увиділа їх:

— А се що за лингарів до хижі прийняв?

Узяла лискар та давай Петра бити. Віддубасила, поклала лискар у закут, ходить по хижі, шпотаючись.

— Петре, поміняймося місцями, бо ще раз буде тебе бити,— шепче Христос.

Помінялися. Жінка вчула, що ті щось говорять, вхопила лискар:

— А я ще отого, що коло стіни, не била,— та давай Петра ще раз святити.

Переночували. Рано йдуть із двора й говорять. Звідує Христос:

— Як тобі, Петре, любиться: щоб жінка старша була чи по-іншому?

— Господи, най буде жона, як копиця, а чоловік, як палець, айбо най буде він старший. Я вже скусив, що таке жона. Чоловік має більшу поміркованість, аж би і п'яний. А жінка, як роз'їється, то вже гоп-тру-ле-ле...

Г. ЯК СВЯТОГО ПЕТРА ПОБИЛИ В КОРЧМІ

Прийшов Христос із Петром у одне село. Ще було завидна. Чує Петро: у корчмі співають. І закортіло йому подивити гулі. Каже Христос:

— Петре, не йди межі п'яних!

— Господи, та я тільки подивлюся і відразу вернуся.

Зайшов Петро у корчму, роздивляється туди-сюди. П'яні співають, танцюють. Привиділося їм, що в Петра за плечима гуслі.

— Грай нам! Ти музикант.

П'яні видять у Петра гуслі, а Петро — ні.

— Та де? Та я не музикант, я й гусель не маю.

Як імили Петра п'яні бити, ледве він вирвався та втік. Каже Христос:

— Казав-им, не йди межі п'яних, бо будуть тя бити.

Ото так! Межі п'яних не йди, як і в двері палець не клади.

Д. ЯК СВЯТИЙ ПЕТРО ГУСИ ПАС

Якось Петро каже Христові:

— Хотів би я хоч один день богом бути.

— То будь! — каже Христос.

Дивляться: дівчина гуси жене. Вигнала на толоку, стрясла на них сукниною і вертається назад.

— Куди поспішаєш, відданице? — запитав Христос.

— На весілля.

— А гуси на кого лишаєш?

— На бога.

— Петре, ти днесь бог,— каже Христос,— тобі й гуси пасти.

І святий Петро цілий день гуси пас.

Е. ГРИБИ — З УКРАДЕНИХ БУЛОЧОК

То було в петрівку. Христос із святим Петром ішли селом. Село було велике, мало свою пекарню. Голодні, вони нюхом зачули хліб. Айбо грошей у них не було. А булочки такі файні, що самі в рот просяться.

Виносили їх із пекарні і складали на віз, аби розвезти у сусідні села. Петро взявся помагати. Одну булочку — раз і в пазуху. Думає собі: «За селом крадці з'їм».

У сусіднє село пішли через ліс навпростець. Петро йде попереду, Христос — за ним. Відщипне Петро з булочки та в рот. А Христос у той час все щось його зазвідає. Петро, аби міг відповісти, плює хліб у руку і мече в корчі. Так всю булочку покришив і за корчі зметав. А то великий гріх: хліб на землю метати.

Прийшов час обідати. Каже Христос:

— Петре, час вогонь класти та готувати пісник.

— Та що будемо пісникати, коли нічого не маємо з собою?

— Як нічого! А сіль є?

— Є.

— То йди вздовж пішника позбирай сирі булочки. Спечемо і по-пісникаємо.

А то з того хліба, що метав Петро в корчі, вирости білі гриби. Такі, як булочки. Назбирав Петро грибів, напекли і пообідали.

З того часу в петрівку ростуть білі гриби. Такі, як булочки.

40. ЗВІДКИ ВЗЯВСЯ ХРОМИЙ ЧОРТ?

Кажуть, що є один чорт хромий. А чому? Бо з вояком силу міряв.

Служив у царя вояк. Як відслужив дванадцять років, прийшов за платнею.

— Яку тобі платню дати? — звідусь цар. — Дав би-м тобі грошей — можуть тебе розбійники вбити за ті гроші, дав би-м тобі документ з моїм підписом, аби тебе всюди на нічліг прийняли і нагодували, — айбо не повірять, що ти можеш мати такий документ, і запруть тебе в темницю. Чи сяк, чи так — хісна не будеш мати. А є у мене замок, айбо чорт у ньому порядкує. Коли б ти вигнав звідти чорта, я той замок передав би тобі і доньку свою дав би-м за тебе.

Так цар говорив усім воякам, котрі до нього приходили за платнею. Та ніхто з них із того замку не вертався. Думає цар, що і з сим так буде.

— Дайте мені лише гуслі, корчагу вина і корчагу оцту, кошар горіхів і кошар шротів, таких як горіхи, та ще карти, свердел, букову колоду і мажове ядро.

— Добре, — каже цар.

Приготували все, що вояк просив, і повезли в замок (чорт удень не востив — лише вночі мав силу). Лишили вояка в замку, а самі поїхали.

Вояк витесав ще десять плішок і поклав до своїх інструментів, що йому привезли й склали в кут світлиці. Лише попросив, аби мажове ядро висадили на стіл, який перед тим обкували залізом, аби не проломився.

Прийшов вечір. Запалив вояк світло, сів за стіл, поклав перед себе карти і перебирає. Чує: щось гримить. А то чорт спускався комином.

— Що тут глядаєш? — зазвідав чорт.

— Чекаю, з ким би в карти зіграти.

А карти — то чортове євангеліє. Чорт собі думає: «Мало побавлюся,

а тоді вже відкручу тобі голову». Сів чорт — грають у карти. Айбо чорт так знає грати, що не є над нього. Виграв раз, виграв другий — радіє, аж підкакує. А вояк каже:

— За сяке діло можна й випити! — налив собі вина, а чортові оцту.

П'є вояк — нічого, а чорт п'є — кривиться, бо пече його і в роті, і в череві.

— Із закускою буде ліпше, — каже вояк і виймає собі жменю горіхів, а чортові — жменю шротів.

Розкусить вояк горіх, вийме зерня, з'їсть. А чорт зуби покришив, а не розкусив і одного шрота. Не любить ся йому сяке діло.

— А іншої гри у тебе не є? — звідуює вояка.

— Є! Видиш на тому столі ядро — будемо його качулькати один другому. Той програє, хто його не вдержить на столі.

Чорт на все згодний, лиш би не пити та не закусувати.

— Починай ти! — каже вояк.

Чорт прикотив ядро на свій край і приготувався качульнути. А вояк підняв плаху, засунув плішки, аби стіл нахилився у чортів бік. Чорт трутить ядро — а воно назад вертається. Чим вище трутить, тим сильніше назад качулькається. А вояк, аби чорт не здогадався, що стіл нахилений, дує на ядро.

— Айбо ти дуєш! — розсердився чорт.

— А тобі хто забороняє дути? — каже вояк.

Чорт дув — і ледве викачулькав ядро до вояка.

— Держи! — загойкав вояк і пустив ядро.

Та чорт не вдержав — ядро упало йому на ногу і зламало.

— Ну, що з тебе тепер? — насміхається вояк. — Як будеш жити, хромий? На хліб собі не заробиш. Щастя маєш, що зі мною зустрівся. Я тебе навчу на гусях грати. Будеш по свадьбах ходити та кусень хліба все заробиш.

Наладив вояк гуслі, заграв тропотянку — на чортові аж шкіра почала ходити. Забув чорт, що нога болить, задуботів.

— Як файно граєш!

— І ти так будеш грати, — каже вояк. — Я тебе навчу.

Дав чорту гуслі, айбо струни послабив. Почав чорт грати — а гуслі лиш риплять.

— Ой, неборе, тобі треба пальці поправити, — каже вояк.

— То поправ, — просить чорт.

Узяв вояк свердел, навертів у буковій колоді десять ямок.

— Клади сюди пальці!

Чорт поклав. Вояк злегка поплішив, аби не боліло. Підтягнув на гусях струни:

— Ану, тепер заграй!

Почав чорт грати — гуслі не риплять. Айбо чорт так не може загра-ти, як вояк.

— Попліши мені ще раз, та ліпше буду грати, — просить чорт вояка.

Почав вояк плішити. Б'є плішки міцно. Чорт зубами скрипить, айбо терпить, бо дуже хоче стати гудаком. Коли заплішив так, що чорт не вирветься, каже:

— Тепер ти мій!

Вдопер вояк вікно, чорта верг за вікно, а колоду закріпив у палаці.

— Виси тихо й думай, лишиш замок чи ні. А я буду спати.

На другий день послав цар військо у замок, аби забрали тіло вояка і поховали. Військо йде, співає. А чорт почав на них гойкати:

— Тихо будьте, бо пан спить!

Військо зачудувалося, що чорт і в днину не лишив замок. Боятися йти далі, стали й чекають. А вояк проснувся і звідає чорта:

— Що ти надумав?

— Відпусти мене,— проситься чорт,— більше сюди не прийду.

— Підпиши контракт! — каже вояк. Вивільнив чорту одну руку і той написав договір, що більше не прийде до замку.

Відпустив вояк чорта — лиш вихор завів. Виглянув вояк у вікно і загойкав:

— Заженіть посла до царя, най відправляє сюди свою доньку. Чорт до замку більше не прийде.

Як учув цар, що вояк всокотив замок, відправив доньку каретою в замок. І сам приїхав на свадьбу. Не любився йому такий бідний зять, айбо не смів перечеити, боявся: хто осилив чорта, може й цареві якусь біду найти.

41. ЖОНА НАД ЧОРТА

Ішли два хлопці глядати роботу. І коли були в столичному вариші, увидили царську доньку.

— Коби-м узяв її за жону, то аж би мене чорт потому взяв.

На ті слова підійшов до них панок і каже:

— Що, хлопці, роботу глядаєте?

— Айно!

— То йдіть мені в котел води наносити.

Відійшли мало вбік — там на них чекала кочія. Сіли на кочію й поїхали. Їхали довго лісами, а далі — між скелями, доки дорога не стала тунелем. У тому тунелі зупинилися. Там стояв величезний котел.

— Наносить у сесь котел води! — каже пан.

— Ачей купіль? — зазвідав один.

— Купіль,— каже панок.

— То великі пани мають тут купатися? — зазвідав другий.

— Великі. Сам цар.

Криниця була в тому ж тунелі, недалеко. Айбо добре наробилися, доки наповнили котел. Панок дав їм по золотому й каже:

— Сідайте в кочію, та відвезу вас назад. Час і мені на роботу.

Виїхали із тунеля, а то вже ніч. А в тунелі було світло електричне, то вони й не думали, що вже так пізно. Привіз їх панок на одне роздоріжжя й каже:

— Злізайте! Звідси недалеко до вариша, дійдете.

Злізли вони, бо почали догадуватися, що неладно походили. Пан поїхав, а вони дорадилися накласти там ватру і переночувати, вранці увидять, що робити.

Пригрілися коло ватри і поснули. І тому, що хотів царську доньку

взяти, спити сон, ніби до нього підійшов панок, якому воду носили, й сказав: «Іди у вариш і дуже реви коло гроба царського. Сяк вженишся на царській доньці й проживеш із нею тридцять років. Через тридцять років я за тобою прийду».

Проснувся легінь, айбо нічого не розказує про свій сон. Думає: «Провірю чи збудеться». І каже цімборі:

— Тут розпуття — тут і наші дороги розходяться. Ти собі, а я собі.

Прийшли оба у вариш, ніби й не були цімборами. А там усе в чорному: цар уночі вмер. Перший побіг ід гробу плакати, а другий пішов свічку глядати. За той золотий, що заробив, купив свічку і запалив коло царського гроба. Перший то увидів — і теж купив свічку за свій золотий та й далі реве коло гроба. Царська донька увиділа, що легінь дуже плаче за її вітцем, підійшла до нього, взяла за руку й каже:

— Будеш моїм мужем.

Так простак став царем. Живе собі, не журиться. Пройшло десять років, і той панок, якому він колись воду носив, вночі покликав:

— Час у дорогу!

— Та ти ж обіцяв мені тридцять років! — каже цар.

— Обіцяти обіцяв, бо в тому котлі, що ви з цімборою водою наповнили, старий цар мав варитися тридцять років, а потому міг собі вибрати у пеклі місце, яке захоче. Айбо ви з цімборою запалили мертвому дві свічки, куплені за мої гроші, і тим скоротили йому муки на двадцять років. А котел не може бути порожнім.

— Не можна нарушати договір! — розсердився цар.

— Знаєш що? Дай мені три завдання. Коли їх зроблю — йдеш зі мною в котел. А коли хоч одне не виконаю — ти вільний.

— Най буде! — пристав цар і почав думати, яке перше завдання дати чортові. А перед фестунком була велика гора.

— Сесю гору зрівняй, аби завтра на тому місці ріс сад і в ньому аби співали райські птахи.

Встає вранці — все зроблено, як він розпорядився. Цариця чудується, весело бігає доріжками саду. А її чоловікові не до сміху.

Другої ночі чорт знову з'явився. Вони, осика би їм, мають силу від одинадцятої до першої години по півночі.

— Давай друге завдання!

— Аби за фестунком було величезне озеро, наполовину вкрите льодом, а в другій половині вода аби була теплою.

Вранці встав цар і видить чудо: на одній половині озера крига, а на другій — лебеді плавають. Зажурився він, аж почорнів. Жона се помітила й каже:

— Чи не з чортом ти зв'язався?

— З чортом. Кедь не дам йому таке завдання, яке він не зробить, то завтра мене вже не буде.

— Не журися. Я вже придумала, — і вона вирвала волосок з голови. — Най чортяка зробить із нього стометровий.

Прийшов чорт опівночі — а на нього вже чекає завдання. Узав волосок і поніс у пекло. Почали чорти мудрувати, як би той волосок витягнути у стометровий. Нагрівають — волосок корчиться, натягають — рветься. Прибіг чорт до царя, доки когуги не запіли, й каже:

— На свій волосок, та живи собі скільки хочеш і бируєш. Пропав ти від нас.

Що то жона може!

42. ЯК МАЛИЙ ЧОРТ СЛУЖИВ ЗА ОКРАЄЦЬ ХЛІБА

Загнали чорти молодого чортика на землю зробити гріх. Іде полем і видить: газда оре, а полуденок — хліб і солонину — поклав на межі. Чортик узяв полуденок і з'їв. Чекає в терню, як чоловік буде клясти злодія.

Чоловік орав до обіду. Далі дав коням сіна, а сам — до тайстрини. Розв'язав — не є меренді.

— Може, хтось був голодніший за мене, то най йому буде на пожиток, — сказав чоловік.

Вислухав чортик — та й у пекло. Звідує його старший:

— Ну, що зробив?

— Я взяв від чоловіка окраєць хліба і солонину, та він не залаяв, а попросив мені добра.

— Мусиш тепер віддячити йому за се — відслужити три роки. Зробився чортик хлопчиком і прийшов до того чоловіка найматися за слугу. А чоловік каже:

— Та мені своїх нічим годувати, нащо мені слуга?

— Я себе прогодою і вам дещо принесу.

Пішов уночі до мельника і голосом чоловіка, що недавно помер, загойкав:

— Віддай, що ти від мене більшу мірку брав!

Мельник од страху затрясся і подав через вікно міх муки.

Другої ночі пішов під вікно старого вівчаря і голосом того чоловіка, що помер, загойкав:

— Вівці мої на міру ти доїв несправедливо. Верни мої гелети!

Вівчар подав через вікно гелетя сиру, бо не хотів, аби мертвий ходив йому попід вікна.

І так кожної ночі той слуга приносив щось своєму газді. Прикупив чоловік землі, розбагатів.

Другої весни пішов чоловік орати з слугою, бо було вже роботи на двох. Слуга каже:

— Сього року буде мокре літо. Сіймо на горі.

Чоловік послухав. А люди сіють на долах. У них вимок хліб, а в чоловіка — ні.

Третього року люди посіяли на горах — училися в газди. А слуга каже:

— Ти сій на долах, бо літо буде сухе.

У людей на горах висохло, а газді довелося звеличити житниці. Каже йому слуга:

— Ну, тепер буду варити паленку!

Слуга закислив житні висівки, а потім з того зварив паленку. Тоді каже:

— Скліч родичів, будемо гоститися.

Слуга-чортик поклав старого чортяку. Прийшов старий чорт у шапці-невидимці. Його не видно, а він видить усе, що малий витворяє. Налив гостям по одному погарчику — розвеселилися, налив по другому — почали голосно говорити, налив по третьому — почали лаятися, битися. Старий чорт плеще в долоні:

— Ну, тепер ти вже зробив те, що треба! Кінець твоїй сембрелі!

43. ДІДО І РОЗБІЙНИКИ-ВЕЛЕТІ

Був собі дідо. Баба померла, і він жив сам. Морквасив собі їсти, що знав, — чиру з молоком та булі з розсолем. Яюсь їв та розілляв молоко, бо руки йому тряслися. Злетілися мухи на молоко, а він тріс рукою — убив двадцять мух. Вирівав собі на палиці: «Раз махну — двадцятьох звихну».

Як потепліло, зібрався дідо в світ. Від села до села, від хижі до хижі. Діда шкодували і давали йому їсти.

Ішов той дідо через ліс. А що добре наївся в селі, то захотів води. Знайшов криницю і напився. Сонце пригріло — і захотілося дідові поспати. Ліг на траву біля криниці і палицю поклав збоку.

А в тому лісі жили розбійники-велети. Вони з тої криниці брали воду. Прийшов один з бочкою по воду — видить: дідо спить, а коло нього палиця. Прочитав він напис на палиці — і води не зачер, побіг до цімборів:

— Коло криниці такий дідо, що за раз двадцятьом може голови звихнути.

— Нам би такого сильного треба, — каже старший. — Іди та попроси його, може, пристав би до нашої компанії.

Вернувся розбійник, а дідо вже пробудився. Каже розбійник: так і так. Дідо погодився:

— Най буде.

Так дідо став розбійником. А на розбій ще не ходили, бо мали всього досита. Їли, пили, спали. Дідові таке любиться. А їсти варили по черзі. Прийшла черга і на діда.

Шпекулює старий: що робити? Розбійники були дужі: хоч хто із них за одним разом міг принести великого бука. А дідо хіба гіль з такого бука притяг би.

Пішов дідо в хашу, найшов хмелину, почав нею бучки обв'язувати. Чекають діда з дровами — не йде. Подався один глядати. Найшов діда й звідує:

— Що робите?

— Та що тягати по бучкові — зв'яжу весь ліс та принесу.

— Йой, сякоє не робіть, бо буде голе поле й найдуть нас люди. Я бучок принесу, а ви несіть воду.

Порожню бочку дідо ледве прикотив до криниці. А як її з водою нести? Найшов гіль, таку, як мотика, і почав нею обкопувати криницю. Чекають діда з водою — не йде. Заганяють молодого розбійника, аби взнав, що з дідом. Прибіг той:

— Та що ви, діду, робите?

— Викопаю криницю, перенесу її до колиби, щоб далеко не ходити. Видить розбійник, що дідо дурницю робить, айбо боїться щось казати, бо старий «раз махне — двадцятьох звихне».

— Сяке не робить, бо люди знають за криницю. Як увидять, що її не є, то підуть глядати і найдуть нас.

Узяв розбійник бочку з водою і поніс, а дідо поплентався позаду. Більше старого не заставляли спудзарити. Так перебув він коло розбійників-велетів до осені.

Прийшов час до зими готуватися. Пішли розбійники до попа горіхи волоські красти. Діда взяли з собою. Залізли на горіхи і рвуть — не трясуть, аби піп не вчув. А дідо ходить та зазирає, бо на горіх не вилізе. Каже старший розбійник:

— А ви чого зазираєте?

— Глядаю найрясніший горіх.

— Та чи є такий?

— Є! Оцей! — показав дідо. — Може, нагнете мені?

Розбійники нагнули горіха. Дідо вхопився за вершок, щоб рвати горіхи, айбо ті пустили, бо думали, що він вдержить дерево. Махнув горіх дідом та верг через себе. Полетів дідо аж у капусту і впав на зайця, що там сидів. Вхопив зайця й каже:

— А біда би тебе взяла, як далеко за тобою мав скакати!

А горіхи залопотіли так, що піп учув. Мусили розбійники тікати. Так тікали, що всі горіхи погубили. А дідо зайця не випустив. Дочекався в капусті доки втихло, а потім приніс зайця розбійникам і каже:

— Варіть!

Старший як почув, що дідо командус, подумав собі: «Ще мене можуть зверчи, а діда вибрати за старшого». Каже дідові:

— Чи не хочете додому?

— А з чого я там буду жити?

Старший зрадувався:

— А ми вам дамо бесаги грошей.

Дідо згодився. Узяв бесаги грошей і пішов у село. Коли ліз через перелаз, бесаги обкрутилися довкола шиї і задавили його.

Увиділи люди мертвого діда, побігли до старости села. Той викликав жандарів, а ті — лікаря. Лікар написав, що дідо був дуже слабкий, а бесаги носив тяжкі, не збирував перелізти через перелаз, і бесаги притиснули його шию до ворини. Жандари склали протокол і розпорядилися, аби громада поховала діда.

А в бесаги ніхто не подивився. Хто би думав, що дідо ходив із розбійниками й мав великі гроші? Бесаги поклали дідові у труну.

І по дідові. Айбо й казці кінець.

44. ЯК СИН СВОГО ВІТЦЯ ГЛЯДАВ

Були такі гори, що розходилися і стулялися. І що живе попадало межі них, роздавлювали. Лише на одну хвилину гори переставали битися. А за тими горами босоркані заворожили царську доньку.

Один хлопець про те дізнався, що дівчина ожила б, кедь би з нею

побула прісна душа. Вирушив він у далеку дорогу. Ішов, ішов і дійшов до тих гір, дочекався хвилини, коли перестали битися, проскочив і знайшов заворожену царівну. Вона лежала, як жива. Увидів хлопець, яка вона файна, полюбив її. Коли вертався на сей світ, то вирізав з її плаття знак, а ніжик залишив.

Царівна ще довго лежала, та прийшов час, ожила, народивши сина. Дочекалася, коли гори перестали битися, вийшла з сином на сей світ і подалася до свого вітця.

Цар дуже гнівався, що в дитини не є вітця, хотів доньку прогнати. Та один мудрець порадив йому не чинити зла своїй доньці і внукові. Цар послухав.

А син росте. І звідусь якось матір:

— Де мій няньо?

Мати й розкажує:

— Він лишив мені свій ніжик, а собі вирізав знак із мого плаття.

Треба його глядати.

Узяв син гроші і пішов глядати свого вітця. Ходив по світу, вчився всякому ремеслу. Зайшов він в одне місто, знайшов бідну хату і попросився там жити. Гроші доти майже всі потратив, думає, як далі бути. Пішов, купив собі лопату й клепач, каже газді:

— Йди зі мною!

І повів того чоловіка під королівський склад. Розібрали вони стіну, зайшли всередину. Узяв хлопець, що йому любилося, а бідняк — мішок муки, бо голодний був.

Король помітив, що його добром ще хтось поживився. Пішов до віщівника, якого держав у темниці, і каже, що двері на замок, а речі викрадено.

— Запаліть папір. Куди буде йти дим, тудою й зайшов непрошений гість.

— А як спіймати злодія? — звідують віщівника.

— На тім місці, де йшов, викопайте яму і поставте бочку із смолою, а зверху накрийте полотном.

Хоч царевич не пускав бідняка у той склад ще раз, бо віщував, що там поставили slopeць, та нещасний чоловік не послухав. Поліз — і попав у бочку із смолою. Квартирант увидів, що не є газди, пішов його глядати. Найшов і відтяв голову — все одно пропащий. Голову взяв із собою, аби ніхто не впізнав мертвого.

Пішов цар до віщівника і каже, що в бочці найшли тіло без голови.

— То не головний злодій, — каже віщівник. — Витягніть труп із смоли і носіть по варишу. Його жінка буде плакати, і так узнаете, де жив мертвий і з ким знався.

А хлопець купив дорогу чашу і дав жінці мертвого:

— Як буде тобі жаль за чоловіком, то впусти сю чашу.

Іде жона за трупом і, як зробилося їй тяжко на серці, впустила чашу та й почала голосно плакати. Панство збіглося до неї:

— Чого плачеш, жінко?

— Та ще би-м не плакала! Якесь чудоносять, а я задивилася та й впустила-м чашу. Я служу, та ніколи не виплачуся.

Понесли тіло в трупарню і — до віщівника:

— Що, не піймали? Тоді поховайте тіло і поставте сторожів, бо головний злодій має принести голову. Там його й піймаєте.

А хлопець купив собі коника, бричку на двох колесах, бритву, всякі напитки міцні й поїхав на цвинтар. Сторожами були священики, бо то вважалося святим місцем. Іде хлопець, і його спирають сторожі коло воріт. Він просить, аби пропустили. А вони:

— А що везеш?

— Напитки всілякі.

— Ану, дай нам.

Дав їм лікерів, вони понапивалися, повалилися і поснули. А він пішов до могили і закопав голову. Тоді вернувся, побритвав усіх священиків, а сам пішов додому.

Приходять рано. Голова коло тулуба, а сторожі сплять. А тієї ночі хтось викрав королівську касу. Прийшли до віщівника: так і так. А той каже:

— Пропало, ви його не знайдете, бо він із другої держави. Випустіть мене із темниці, то постараюся за вашу касу.

А той віщівник — колишній злодій. Його не стратили, аби давав поради королю, як боротися з іншими злодіями. Прийшов віщівник у ресторан де гуляли лише великі пани. Заплатив гудакам:

— Грайте!

А кілька золотих верг на підлогу. Пани видять золоті, айбо ганьбляться схилитися за ними. Танцюють по грошах.

Тут заходить у ресторан молодий панчук. Увидів золото на підлозі, айбо виду не подав. Підійшов до гудаків і каже:

— Не надоїло вам вальчик грати? Тут маєте по золотому — заграйте мені «волошина». Я ходив по світу та навчився танцювати сесь танець. Зараз вам покажу, як танцюю, лише піду перевзуюся в чоботи.

А той панчук — то царевич, що вітця свого глядав. Ось прийшов він у чоботях і почав танцювати «волошина». Відтанцював, уклонився й пішов. Дивляться — на підлозі жодного золотого.

Царевич намастив собі зап'ятки смолою і, де видів гроші, там дубкав і бився рукою по лапсарах. Гроші прилипали до зап'ятка, а рукою встигав забрати. І так визбирав усі гроші, ні разу не нахилившись.

Віщівник одразу пішов за тим панчуком. Догнав його та й каже:

— Я був великим злодієм, айбо ти ще більший. Хто ти і звідки?

Царевич розповів віщівникові про себе все, що чув від матері.

— Тепер глядаю свого нянька. Ось маю його знак — ніжик.

Коли царевич показав віщівникові ніжик, той вииняв жеболовку:

— А се знак із плаття твоєї матері.

Розцілувалися. Віщівник одніс королю касу, а потім із сином вернувся до царя і женився на його доньці, котра чекала на нього двадцять років.

Коли цар умер — на престол сів його зять. Так царем став злодій. І отець його дуже тішився, що син у нього вдався.

45. ЗВІДКИ ВЗЯЛИСЯ ПАНІ?

За старих часів люди жили в гаразді. Айбо почали ремствувати на бога, що їм погано живеться, бо в зимі студено, в літі дощ паде. Бог як то почув — розсердився:

— Ви ще не знаєте, що таке біда. Та відтепер будете знати!

Узяв дубових ковбанів та натесав з них панів. У кожного пана вдихнув свинську душу. Пани люблять їсти, черево кохати, а робити нічого не знають. Ще бог увидів псів і перетворив їх на гайдуків, аби панів сторожили та простих людей на них заставляли робити.

Пани з гайдуками запровадили панщину. І тоді люди узнали, що таке біда.

46. ВИБАГЛИВИЙ ПАН

Прийшов один пан до коваля і просить зробити сокиру.

— Айбо зроби таку, аби блищала, як сонце.

— Добре, — каже коваль. — Айбо ви будете мені помагати.

— Най буде, — пристає на все пан.

Викував коваль сокиру, загартував у маслі.

— А тепер крутить точило, — каже панові.

Крутить пан, зморився і каже:

— Можна і не таку ясну, як сонце, можна таку, як місяць.

Точать далі. Зморився пан ще дужче. Плюнув сердито й каже:

— Більше не точу! Яка є — така най буде!

Знав коваль із паном говорити!

47. ЯК ІВАН СЛУЖИВ У КОРЧМАРЯ

Жив в одному селі корчмар Мошко. А скупий був — такого поглядати. Наймав слугу і домовлявся: «Ти на мене розсердишся — платні не є, я на тебе — аж би день прослужив, то дістанеш гроші за рік». А далі слuzі їсти не давав, у студинь до хижі спати не пускав — доки слуга розсердиться та й піде собі без платні.

Прийшов до Мошка найматися Іван. Він чув, як корчмар робив із слугами, айбо подумав: «Вимудрую з тобою». Каже Мошко:

— Чуєш, Іване, зозуля кукає? Наймаю тебе до другої зозулі, айбо не маєш на мене сердитися. Розсердишся — пропала сембреля.

— Айбо й ви, Мошку, не маєте на мене сердитися, — каже Іван.

Договорилися. Почав Іван у Мошка служити. Роботящий: що йому скажуть — усе зробить. Тут уже й осінь. Можна би й без слуги обійтися.

— Іване, — каже Мошко, — я йду в бужню, буду пізно вертатися. Зроби так, щоб, як буду йти додому, мені була м'яркою дорога.

— Добре, — каже Іван.

Мошко пішов, а Іван порізав усіх овець, що були в корчмаря, і склав на дорозі черевом уверх. Іде Мошко — дорога прогинається, м'ягка.

— Ой, Іване, що ти наробив?

— Те, що ви мені наказали! А хіба сердитесь?

Видить Мошко, що так просто з Іваном не розійдеться, а платити скупиться. Каже йому Хая:

— Треба оборіг підпалити. Спить Іван міцно — не вчує і згорить.

А Іван те підслухав. Пішов спати не на оборіг, а на стайню. Зліз із стайні, коли оборіг згорів.

— Що, Мошку, накажете зробити?

— А ти хіба не на оборозі спав? — звідусь Мошко.

— Сеї ночі я спав на стайні. А ви що, сердитесь?

— За що би я на тебе сердився?

Думає Мошко: «Не буду жону слухати — сам з Іваном вимудрую».

Каже:

— Іване! Я йду до бужні молитися, вернуся пізно. Освіти мені всю дорогу.

— Добре, — каже Іван.

Вночі Іван підпалив Мошкову стайню. Прибігає Мошко, а Іван звідусь:

— Та чи фayne світло?

Мошко лише змурмотів.

— Може, сердитесь на мене?

— Що ти, Іване?

Позбувся корчмар худоби, а Івана позбутися не може. Каже Хая: — Висадім маму на грушу, най кукає. Заплатимо Івану за рік — і най іде, куди хоче.

Другого дня будить Мошко Івана:

— Іване, вставай! Чуй, зозуля кукає!

— Мушу я тоту зозулю, що восени кукає, увидіти! — каже Іван і йде до груші. — Геш, зозуле, геш!

А стара полізла на самий вершок, сучок вломився — вона упала і вбилася.

— А що, Мошку, сердитесь?

Мошко гроші заплатив би, айбо не хоче признаватися, що він сердиться. Як то: Іван Мошка вимудрував? Каже Хаї:

— Спалімо з Іваном хижу!

Айбо святі книги гріх палити. Зібрали їх у міх, аби взяти з собою.

А Іван талмуди із міха вийняв — сам туди заліз.

Встав Мошко вдосвіта, міх на плечі — і в світ. Хая замкнула двері і підпалила хижу.

— Тепер уже по Іванові! — каже Мошко. Тибрить міх, аж упрів, айбо веселий. А тоді ще мостів не було. Треба їм ріку переходити вбхід.

— Вище, Мошку, вище, бо святі розмокнуть, — каже Іван з міха.

— Чуєш, Хаю, як святі говорять? — і пре Мошко міх з останніх сил.

Перейшли через ріку, розв'язав Мошко міх — а там Іван.

— Чи не сердитесь, Мошку?

А Мошко від злості не може й проговорити. Прийшов мало до тьми, подумав і каже:

— Далі не йдемо. Тут ночеємо.

Полягали спати. Іван — від води, далі — Мошко, а за ним — Хая. Шепче корчмар жоні:

— Як Іван заспить, то дрилимо його в воду!

А Іван мав добрі вуха. Щипав себе за ніс, аби не заспати. Своїм вуйошом вкрив Хаю, сам ліг за нею.

Мошко проспався, впізнав вуйош, схопив Хаю — і в ріку.

— Ой, що ви зробили?! — каже Іван.

Схопився Мошко за голову. Ні газдівства, ні жони, а Івана не може позбутися.

— Сердитесь, Мошку?

Корчмар вже хотів сказати, що сердиться, та тут придумав Івану таку роботу, яку той не зробить:

— Не серджуся! Хіба можна на слугу сердитися?

— Так, Мошку, я ваш слуга, — каже Іван.

— Коли ти мій слуга, то верни мені жону, маму і все газдівство!

— Сього я не можу зробити, — каже Іван.

— То й кінець твоєї сембрелі! — заплескав у долоні Мошко. І розійшлися: Іван — в один бік, корчмар — в другий, аж підскакуючи, бо обдурив слугу, не заплатив йому за сембрелю. А що думав Іван, не знаю, айбо й він ішов весело, ще до когось найматися за слугу.

48. ПАН, ПАНІ ТА ЇХ СЛУГИ

В одного пана служив циган із своєю циганкою. Встав пан рано сердитий, вийшов на ганок, а циган підмітає двір і весело свище.

— А що тобі так весело? — зазвідав пан.

— Бо коло жони-м ночував! — каже циган.

Заздрісно стало панові й перелюбив жону від цигана. Той журиться, не знає, що робити. Думас, як про все розказати пановій жоні. Коли увидів її на ганку, почав промовляти:

— І сьак — біда, і так — біда. І сьак — біда, і так — біда.

А панова жона звідусь:

— Гейзо, що в тебе за біда?

— Скажу — біда, і не скажу — біда. І сьак — біда, і так — біда.

— Гейзо! Та розтолкуй, що це означає.

— Скажу — пан мене прожене, не скажу — терплю сам.

— Скажи, Гейзо, — нічого тобі не буде.

— Йой, паніко, біду маю: ваш чоловік мою жону любить.

— Гей, Гейзо, то пусте. Я тебе буду любити.

На другий день і пан свище, і його жона співає. А циган мете двір і примовляє:

— І сьак — добре, і так — добре.

49. ПАН ТА ІВАН У ДОРОЗІ

Випало Івану разом із паном іти в дорогу. Дала жінка Іванові мерендю: ковбасу, яйця варені, хліб і солонину. А пані гуску спекла, хліб і калачі.

Зголодніли в дорозі. Каже пан Іванові:

— Та ми йдемо уєдно, то спершу будемо твою мерендю їсти, далі — мою.

Поїли Іванову мерендю, а панова зосталася. Ішли, ішли, і захопила їх ніч у полі. Найшли копицю — будуть ночувати. Каже пан:

— Ділити мерендю на двох — ні один, ні другий не буде ситий. Ляжемо спати, котрому кращий сон присниться, той гуску з'їсть сам.

Пана держало власне сало, він не голоднів, тож одразу заснув. А Іван доки не повечеряв, не міг заснути. Витягнув ташку, з'їв гуску, в ташку набив сіна та й знову поклав пану під голову.

Спить пан. Й Іван спить, добре попоївши. Пробудилися, а вже білий день. Звідує пан Івана:

— Ну, що тобі снилося?

— Ви, пане, старший. Най чую ваш сон.

Пан розказує:

— Снилось мені, що я ходив по небу й увидів бога. Бог закликав мене на вечерю. Хіба може бути ліпший сон? Гуска моя!

Каже Іван:

— Правду маєте, пане. Ми ж разом у дорозі. Я йшов за вами. А як увидів, що ви в бога вечеряєте, взяв гуску та й з'їв.

50. ІВАН І КОРЧМАРІ

Жили в одному селі три корчмарі: один — в нижньому кінці, другий — у верхньому, а третій — серед села. Договорилися, що в один день підуть на ярмарок. А в той час ходив Шугай, і вони боялися. Дорадилися, що покличуть з собою ще когось із села. Видять: іде Іван.

— Іване, ходи завтра з нами на ярмарок.

— А чого мені йти?

— Може, щось купиш.

— Добре, — каже Іван.

А дорога була далека. Йшли цілий день і не дійшли. Обночувалися в лісі. Та ні один із корчмарів не хоче спати скраю.

— Добре, — каже Іван. — Я зроблю так, що ніхто не буде спати скраю.

Привів корчмарів до купини, вклав їх головами на неї, а ногами — в різні боки. Так ніхто не був крайнім. Айбо мурашки почали кусати, і корчмарі почали проситися:

— Іване, веди нас в інше місце спати.

— Лізьте на смереку, — каже Іван. — Там вас ні вовк, ні Шугай не увидить.

Вилізли корчмарі на смереку, поприв'язувалися, а Іван зліз униз. Коли злазив, обрубав за собою всі сучки. Пробудилися вранці корчмарі, а злізти ніяк. Каже Іван:

— Держіться один за другого та й до землі достанете.

Так корчмарі й зробили: повисли один на другому, та до землі далеко. У того, що держався за сук, заболіли руки.

— Іване, що робити, як руки болять?

— Поплювати на них — легше буде держатися.

Поплював той на руки — і всі три загриміли вниз. Сердиті, вхопили Івана, вкинули в міх і понесли топити. Принесли на міст, айбо у воду не трутили: пішли спершу гріх замолити. А Іван сидить у міху і кричить:

— Не знаю ні читати, ні писати, а мене хочять на царя класти.

Через міст їхав пан. Почув те та й каже:

— Я би був за царя, бо знаю і читати, і писати.

— То лійз замість мене у міх! — каже Іван.

Розв'язав пан міх, випустив Івана і сам заліз на його місце. Зав'язав Іван міх, сів на бричку — і гайда. Доки корчмарі вернулися, він уже був далеко. Корчмарі трутили міх із паном у воду, а самі пішли на ярмарок.

Приходять корчмарі на ярмарок, а там Іван коней з бричкою продає.

— Іване, звідки в тебе коні та бричка?

— З того світу.

— Іване, утопи й нас, — просять корчмарі, — бо ми також хочемо таких коней з бричками мати.

— Добре! Лише заплатіть мені за роботу.

Заплатили Іванові за роботу, і він на тому мості зав'язав кожного в міх (корчмарі купили собі міхи) і подріявав у воду.

Тут і казці кінець.

51. ЯК БІДНЯК ВИДОЇВ ТРЬОХ ЦАПІВ

Ішов король із трьома міністрами. Ідуть полем, а чоловік оре чотирма волами, старший чоловік. Поклонився, вони йому відклонилися, і каже король:

— Чи далеко — далеко?

— Як переднім волам роги, — відповів чоловік.

— Чи много з тридцяти двох?

— Чотири.

А міністри тільки дивляться, нічого не розуміють з розмови. Король се замітив.

— Чи подоїли б ви трьох цапів?

— Ой-йой, коби кому нагнати.

Король відійшов з міністрами, а вони й почали його звідувати:

— Про що ви говорили зі старим? Ми нічого не зрозуміли.

Каже король:

— Видите, з простих людей сміється, а поговорити з ними не можете. Даю вам чотирнадцять днів. Кедь не визнаєте, про що я говорив із старим, то долі з міністрів.

Ну, що робити, куди йти? Лише до того діда. Прийшли до нього і звідують:

— Про що ви говорили тоді з королем, бо ми нічого не зрозуміли.

- Дасте, синове, по триста срібних, то скажу вам.
- То ж много! Менше — дамо.
- То будьте собі здорові, якщо не платите. Мені нічого не хибить.
- Що робити? Мусили заплатити по триста срібних, бо інакше — долі з міністрів, долі слава, долі гроші.
- Ну, то що означало: «Чи далеко — далеко»?
- Та то, небожата, звідав мене король, чи далеко вижу. А я сказав: переднім волам вижу роги.
- Ну, а що-сьте казали, коли король звідав: «Чи много із тридцяти двох?»
- Звідав король, скільки у мене зубів. Я сказав: чотири.
- А про що вас звідав: «Чи подоїли би трьох цапів?»
- То про вас, небожата. Нагнав вас король, я вас і подоїв.

52. ПРИНЦ І ВЕРХОВИНЕЦЬ

Був один принц. Зібрався по світу походити. Не взяв із собою нічого — ні грошей, ні порядної одежі. Хотів видіти, на що спосібний. Іде й зустрічає верховинця.

- Куди, чоловіче?
- Я втік від панщини і йду якусь роботу глядати.
- І я з тобою.
- Ходімо.

Пройшли трохи — йде молодий єврей.

- Куди?
- Гешефтувати.
- Іди з нами.

І пішли далі всі троє. Прийшли у вариш, стали на п'яцу. Верховинця відразу покликали дрова рубати. А тих про яке ремесло не зазвудують — нічого не знають робити.

Прийшов вечір. Повечеряли за гроші, що заробив верховинець. Пару грейцарів залишилося — їх випросив єврей.

На другий день верховинця найняли колодязь копати. А єврей за випрошені грейцари купив голки, поніс у село і продав так, що заробив на тому ще стільки. Принц і на другий день не знайшов собі роботи. Вечеряли всі троє за гроші, що заробив верховинець.

На третій день верховинця найняли копати яму. То вмер цар. Єврей, як почув, купив за свої грейцари свічки, приніс у царський палац і продав дуже дорого. Принц також прийшов у царський палац. А там жура, що нікому царювати, бо цар не мав сина. Глядають, хто би взяв царську доньку за жону, аби був царем.

— Я міг би бути чоловіком царської доньки, — каже принц.

Як увиділи його, обірваного, почали сміятися. А він вийняв і показав документи. Увечері єврей віддав верховинцю довг і каже:

— Третій не прийшов. Так що відтепер будемо кожен собі сам.

А через день верховинця і єврея покликали у царський палац. Ті прийшли настрашені: ба, що буде? Дивляться — а царем їх вчорашній цимбора.

— Тебе, єврею, беру міністром, — каже цар. — А тобі, верховинцю, дам, що попросиш, бо ти мені не дав із голоду вмерти.

— Проголоси правдивий закон, — попросив верховинець.

— Най буде.

І було виголошено, що всі люди — багатий чи бідний — перед законом рівні.

53. ЯК ЦИГАН ВИГРАВ СҀД

Один пан з'їв у корчмаря десять варених яєць. Цаб у жєб — нема грошей. І він попросив корчмаря, аби записав його в довжники.

Пройшло чимало часу, а пан гроші не несе: забув. Подає корчмар на суд.

Прийшов пан на суд, а йому як почали рахувати: з десятих яєць вилізло б десять курят, курята вирости б, знесли б по сто яєць, з тих яєць вилізли би курята... Таку суму присудили платити, що пан за голову взявся.

Іде пан із суду, а як, знаємо самі: котрий виграв суд, той іде весело, а котрий програв — у смутку. Увидів його циган:

— Пане, чому ви такі сумні?

— Ачей ти мені не допоможеш...

— А може, чимось і поміг би.

Як кажуть, хто потопає — бритви ся хапає. Розповів пан циганові про все.

— Відновіть, пане, суд і візьміть мене за фішкароша.

Подав пан на пересуд. Прийшла й цигану повістка. Та циган не пається і спізнівся на суд. Суддя почав на нього кричати, чому так пізно прийшов. А циган каже:

— Мав я засіяти поле. Поки зварив пшеницю, поки посіяв, то запізнівся.

— Не може такого бути, — каже суддя сердито, — аби варена пшениця проростала і давала зерно.

— А таке може бути, пане суддя, щоб із варених яєць вилізли курята?

Не міг суддя се спростувати.

54. ПРО ЛЕГІНЯ, ЯКИЙ БІДУ ГЛЯДАВ

Жив собі чоловік, а в нього був син, який все хотів знати. Прийшов час — отець має податок платити.

— Се біда прийшла, — каже отець.

— А що таке біда? — звідусь син. — Яка вона?

— Біда та й усе.

Айбо сину того мало.

— Йду я біду глядати, — каже.

— Ідеш то йди, — пристав на те отець. Дав синові коня, грошей і пустив у світ біду глядати.

А то було зимою. Сів син на коня і — в дорогу. Їде й видить: жона пере у прорубі шмаття. Звідує її:

— Чи знаєте, добра жіночко, де біда?

— Ще би-м не знала. Тут біда!

— Де?

— У прорубі,—показує жона, бо то дуже тяжка робота — зимою шмаття прати. Айбо легінь не зрозумів. Дивиться в проруб — нічого не видить.

— А кедь залізу в проруб, чи увижу її? — звідує жону.

— Ой-йой!

Роздівся він до спідніх гатей та — шубовсь у воду. Жона як увиділа, що легінь ніби не сповна розуму, пішла подалі від біди. Забрала з собою і одержу легіневу, і коня.

Виліз він із прорубу — так нічого там і не увидів. Зуб на зуб не попадає, а одержу немає. І коня не видить. Що робити? Треба бігти в село, бо замерзне. Прибіг до крайньої хижі та — в сніи. А спідні гаті на ньому стали, мов луб. Дрижить нещасний, як би ним електрика була. «Йду до хижі,— думає,— що буде, то буде». Зайшов до хижі, а там нікого. Він гаті мокрі стягнув, ухопив суху верету й обвився нею. Чує: хтось здубонів у сніях. Він — хоп під постіль.

А то була газдиня. Зайшла до хижі — видить мокрі сліди на натоці.

— Ба що тут за біда ходила? — каже.

«Гоп, стій,— думає собі легінь,— тут я, може, увижу біду».

А жона порядкує в хижі. Процідила молоко, що внесла, почала вечерю варити. Раз хтось у вікно: клоп-клоп-клоп.

— Заходь, заходь, біди не є дома,— загойкала молодичя.

«Тут го маєш! — зажурився легінь.— Хотів біду видіти, а її не є дома».

Зайшов до хижі якийсь панок. То був любас газдині.

— Де твій? — зазвідав.

— Поїхав до Шандрова на ропу.

Сіли за стіл, гостяться. Аж тут надворі голос: «Тпру!». Жона схопилася:

— Ховайся, бо біда йде!

Панок — під постіль. Жона наїдки — під полицю. Зайшов газда і каже жоні, аби дала вечеряти. Дорога була санна, то він вернувся на день скоріше. А жона каже:

— Я на тебе днесь не чекала і їсти нічого не варила.

Відломив чоловік вівсяного ошипка, відрізав солонини, їсть. І в гадці не має, що в хижі є хтось чужий. Почув, що під постільлю щось зашебуршало, та жона його заспокоїла:

— Чогось миші розбігалися. Чи не на перемену погоди?

Панок роздивився під постільлю — а там ще хтось.

— Що тут робиш? — шепче.

— Біду глядаю,— відповідає легінь тихо.— Чую, що зайшла до хижі, та не можу на неї подивитися, бо не маю одержу.

— Лиш покажися! — шепче панок.— Та газда такий бугай, що за один мах шию тобі відкрутить. А як мене найде — то й мені.

— Якщо то газда, чому жона назвала його бідою? — звідує легінь.

— Бо люди все, що їм не любиться, називають бідою,— пояснив панок.

«Лиш коби я виліз із сеї біди,— подумав легінь,— другої більше не глядаю». І почав думати, як із біди вилізти.

А під постіллю — порохів! Засвербіло легіня в носі — хоче чхнути.

— Я хочу чхнути! — шепче панкові.

— Не чхай, бо біда буде.

— Дай шапку, то не чхну,— шепче легінь.

Віддав панок шапку. Айбо легіневі сього мало.

— Я простудився — хочу кашляти.

— Не кашляй, бо біда буде,— шепче панок.

— Дай сорочку і ногавиці, то не закашляю,— командує тихо легінь.

Віддав панок сорочку й ногавиці. Та легіневі треба топанки і реклик. Каже панкові:

— У мене такий характер: коли мені щось на дяку, то мушу заспівати. А я приодівся — то мені на дяку, хочу співати.

— Не співай, бо біда буде.

— А я біду глядаю!

— Не співай — віддам тобі топанки й реклик.

Панок надіявся, що газдиня придумає, як його вивести з-під постелі. І вона придумала. Каже газді:

— Іване, йди до стайні та подивись, як там худоба.

Не встигли за Іваном двері рипнути, як вона прибігла до постелі й каже:

— Вилізай скоріше й сховайся в сінях за бочку. Коли вернеться газда до хижі, тихенько вийдеш і підеш додому.

Та з-під постелі виліз легінь у пановій одежі. А панок зостався там.

Вийшов легінь у сінні й думає: «Куди я піду звідси вночі? Треба тут заночувати». Вернувся газда до хижі, а легінь заклопав у двері.

— Хто там?

— Подорожній. Пустить переночувати.

— Заходьте.

Увійшов легінь до хижі. Каже газда:

— Ночувати — ночуйте, айбо без вечері, бо жона нічого не варила.

— То не біда,— каже легінь.— Я ворожільник, то постараюся, аби вечеря була.

Вийняв із панового реклика якийсь папірець, подивився в нього й каже:

— Тут написано, що їдіння під полицею.

Перевірив газда — правду каже ворожільник. Сіли й добре повечеряли. За вечерею розговорилися. Поскаржився газда:

— Якась біда прийшла на жону — часто хворіє. Подивися: і тепер бліда, за серце хапається.

А жона переживала, що буде далі, тому так зблідла. Глянув на неї легінь та й каже газді:

— Не журіться — я її вилікую. Лиш чи заплатите конем?

— А чому би й ні?

Заглянув легінь у папірець і каже:

— У вашій хижі є біда. Не лишається хижі, бо гола. Треба їй дати одіж.

— Жоно, неси одіж! — каже газда.

Жона принесла свою сорочку, сукню, катран, платину, постולי. Подивився легінь знов у папірець і розпорядився:

— Мечіть під постіль!

Почав панок одіватися. Айбо то не йде йому споро. Легінь каже:

— Дайте окропу, най посвячу місце, де біда сидить!

Панок перестрашився і жіночим голосом запищав:

— Почекай ще мало, бо постולי не могу взути.

А пани ніколи в постолах не ходять, тому він і не знав, як взутися.

— Коли не знаєш взутися, то тікай звідси боса, — наказав легінь і почав кропити гарячою водою під постіль. Вискочив панок у жіночій одіжі — й з хижі! Як його увиділа жона в такій одіжі — відразу розлюбила.

А легінь переночував у газди, вранці сів на коня, що дістав за ворожбу, та й вернувся додому. Каже вітцю:

— Тепер я знаю, що таке біда. Хто її глядає, той знайде. Айбо, кедь розумний, то й викрутиться з неї.

Хіба не так?

55. ОПРИШОК ВІД ОПРИШКА НЕ ВКРАДЕ

Ходили опришки, розбивали. Один із них задумав жити чесно. Узав свою пайку, купив маєток, оженився і почав газдувати.

Прийшли якось колишні цімбори до нього в гості.

— Та як вам ведеться без мене? — звідусь.

— Непогано! Всю твою науку ми перебрали.

А то був такий майстер украсти, що не було над нього.

— Ой не всю науку я вам передав, — каже він, — ще дещо й собі залишив.

Та хлопці не пристають на те. Посперечалися.

— Добре! — каже газда. — На гостину я зарізавав годівника. Що з'їли — то з'їли, а інше м'ясо — украдіть! Маєте одну ніч.

Відклонилися опришки і пішли. А він склав м'ясо у бесаги й відніс в ясла. Двері до стайні підпер із середини коликом, а сам ліг у боїщі на сіно й вартує.

Прийшли хлопці вночі, тихо розібрали стріху й залізли на під. Сюди-туди — не є м'яса. А давно в хижих було віконце на під. Дивляться вони у віконце (а в хижі горіло світло) і видять, що жона пряде, а газди немає в хижі. Злізли з поду і один голосом таким, як у газди, каже під вікном:

— Маріє, дай покровець прикрити м'ясо.

А вона каже:

— Прикрий сіном.

Так опришки дізналися, що м'ясо сховане десь у стайні або боїщі. Хочуть знати, де точно. Звідусь той, що міг змінювати голос:

— А може, спрятати в інше місце? Аби не догадалися...

— Та хто може подумати на ясла?

Айбо треба якось газду видурити із боїща. Змiнив опришок голос, як у газдині, і каже:

— Михайле, іди випий децу, аби-сь не замерз.

А то було зимою. То лише зимою рiжуть годiвників. Газда із боїща, а вони штрик до стайні, вхопили бесаги — і тiкати. А було їх троє. І м'ясо було складено у три бесаги.

Чоловік до хижі — а двері замкнені. Здогадався, що не жона його кликала. Прислухався, чує: хтось сахтить. То останній опришок тiкав із бесагами. Ніч темна, сніг паде. Побіг газда туди, де сахтів опришок. Догнав його й каже:

— Дай бесаги, а сам іди під хижу і послухай, що будуть газда з газдинею говорити.

Той побіг. А газда бесаги завісив на якесь дерево і побіг далі за двома опришками. Догнав другого й каже:

— Дай бесаги, а сам іди послухати, про що газда з газдинею говорять.

Прибігає другий під хижу, а там уже є один опришок. Той звiдує:

— А м'ясо де?

— Я віддав передньому!

— Та хiба він збирає понести три бесаги!

— Як три?

А тут до них під вікно прийшов третій опришок. Тоді зрозуміли, що газда їх обмудрував. Виділи, як газда вертався голiруч. Нічого йому не казали, а коли зайшов до хижі, пішли у сад м'ясо глядати. Айбо нічого не знайшли. А газда, як почало зоряти, пішов, познімав бесаги з дерев і приніс додому.

Коли зробився день, прийшли всі три опришки і принесли заставку. Увиділи, що від старого опришка не вкрадеш.

56. ЯК ІВАН ДАВ КОРОВУ НА БОЖЕ

Жили собі чоловік та жінка. Молоді були і любилися дуже. Одна їм біда, що дітей не мали. Дуже журилися, бо хто дітей не має, того ім'я пропадає.

Пішов Іван до ворожки. Дала якесь зілля. Думає чоловік: «Може, допоможе, а може, й ні». Пішов ще до попа:

— Пане отче, що маю робити, аби у нас з Марією були діточки?

Піп подумав, подумав і каже:

— Подаруй щось на боже. Чим більший подарунок — тим скоріше радість будете мати.

Іван пообіцяв корову. І що б ви думали? У Марії почало рости черво. Що помогло: бог, ворожка чи добрий сусід — хто його знає.

Коли Марія народила сина, піп каже Іванові:

— Давай, небоже, корову на боже!

Засмутився чоловік. Як буде його син без молока? Журиться, аж почорнів.

— Що за клопіт у тебе, Іване? — звiдує корчмар.

Іван розповів, як пообіцяв корову на боже, а тепер шкодує.

— Не май ти жури, Іване,— каже корчмар.— І мій тато колись на дурну голову пообіцяв корову, айбо потім придумав так, що і молоко мав, і боже богу дав.

Вислухав Іван корчмареву притчу та й пішов додому. Відв'язав корову, спіймав курку — і на ярмарок. Корова файна — підходять купці, звідують:

— Скільки просиш за корову?

— Десять крон.

Чудуються. Думають, що чоловік дурний.

— Тут маєш десять крон,— силують йому.

— Айбо я саму корову не продаю. Лише з куркою,— каже чоловік.

— А скільки просиш за курку?

— Чотири тисячі.

Купці стискують плечима, відходять. Та одному корова приглянулася, купив її разом із куркою.

Відлчив Іван десять крон, сховав, а з рештою пішов ярмаркувати. Увидів файну корівчину і купив. Пригнав додому, прив'язав у стайні, а сам скоро до пола:

— Пане отче, продав я корову і приніс вам, як обіцяв, гроші на боже. Тут маєте десять крон.

Витріщив піп очі, а Іван йому каже:

— Ви не думайте, що я щось утаїв. То мені так мало за корову заплатили. Як не вірите, то зазвідайте бога і увесь ярмарок.

Почав піп про гріхи говорити, а Іван — за шапку та з фари. Каже:

— Ми з богом квити.

57. ЕКЗАМЕН *

Був один піп. Не знав він добре службу служити, й дяк написав про нього єпископу. То й давно, не лише тепер, писали всякі скарги, лише давно менше, бо мало було грамотних.

Дочувся піп, що єпископ іде його перевіряти, думає, що з того буде? Зустрічає його циган.

— Чого пан сьщеник журиться?

А цигани в церкву не ходять. Свою колись мали: була із книшів мурована, паленятами пообивана, дзвони — із сала, а мотуззя — із ковбас. Та з'їли цигани свою церкву, а в чужу їм ходити не гія.

Подивився піп на цигана зверхньо:

— А тобі що до того?

— Може, поможу вам.

Хто потопає — бритви ся хапає. Розказав піп цигану про свою біду.

А той каже:

— Дурниця. Дайте мені реверенду, я з ним поговорю за вас.

Сидить циган на фарі у поповій реверенді, а піп пішов вальки метати. Приїхав єпископ на бричці, зайшов на фару і відразу показав пальцем униз. Се мало означати: «Хто створив землю?» А циган подумав, що то значить: «У землю тебе зажену», і показав пальцем уверх: «Я тебе на

небо відправлю». Єпископу то полюбилися, бо він розтлумачив так: «Землю створив той, що на небі».

Айбо одного запитання мало. Показує піп на попадю і піднімає один палець. Він хотів знати, чи бог створив Єву першою. А циган зрозумів так: «Чи можна одну ніч переспати з попадею?» І він показав два пальці: най спить з попадею і дві ночі. І знову полюбилися відповідь єпископові, що Єва створена другою, бо першим був Адам.

Хотів єпископ ще щось звідати, та попададя увиділа, що він не сердитий, та й каже:

— Треба з дороги перекусити.

Попада була файна, а гуска смачно пахла. Сів єпископ за стіл. Випили, закусили, поговорили про світське життя. А циган знав, що робиться в селі. Так гостилися, доки оба п'яні поснули за столом.

Прийшов піп. Дав розказ цигана відвезти додому, а єпископа покласти в постіль. На другий день єпископ проспався, видить, ніби піп якийсь не такий, айбо подумав, що то з перелою йому здається. Сказав попові, що він розумний чоловік, відклонився, сів у бричку і поїхав.

Добре то бути розумним чужим розумом!

58. ЯК ПІП ПСА ПОХОВАВ, А ВЛАДИКА БАРАНІВ ПОХРЕСТИВ

В одному селі жили собі піп і дзвонар. Жили в дружбі, любили погоститися.

У дзвонаря був старий пес. Держав він того пса в честі, бо років десять перед тим пес вирвав із вовчих зубів його дворічного сина. Та ніщо на світі не вічне. Здох і дзвонарів пес. Прийшов дзвонар до попа й каже:

— Йой, пане отче, здох мій пес. Ви знаєте, як я його любив, то хотів би-м його по-божому на той світ відпровадити.

— Як то по-божому? — звідуює піп.

— А так: ви відслужите опровід, а я йому задзвону.

Піп каже, що таке не можна робити, бо то великий гріх. Айбо дзвонар пообіцяв попу сто золотих. З грошима легко просити. Впросив дзвонар попа одіти ризи і помолитися за упокій пса.

Ще на могилі пса й трава не виросла, а вже піп із дзвонарем чомусь посердилися. Дійшло попу в гадку: «Я вчений, а дзвонар ні — які ми цімбори?» А дзвонар подумав: «Най буде й так. Прибійть ще піп до мене помочі просити». І написав владиці, що піп за псом молитви читав.

Дізнався піп, що є на нього скарга, зажурився. А далі прибїг до дзвонаря й каже:

— Я тебе перепрошую: не сердься на мене. І поможи мені вилізти із сеї біди — дам тобі тисячу золотих.

— Добре, — каже той. — Я зроблю так, що вас із попівства не звернуть.

Через тиждень приїхав у село владика. До попа не йде, бо на нього написали скаргу. Прийшов до дзвонаря. Хоче звідати про попа, та дзвонар каже, що не має часу говорити, бо біжить подивитися, що роблять його барани.

— Я так і знав, що б'ються,— каже, коли повернувся із стайні.— Це тому так б'ються, що не хрещені. А барани доброї файти — шкода буде велика, коли один другого повбивають. Якби їх хтось похрестив, то заплатив би-м двісті золотих.

Владика захотів увидіти баранів, за яких дзвонар не шкодує заплатити такі великі гроші. А перед тим дзвонар понадрізував баранам вуха і викров'явив їм голови. Увидів таке владика, забідкався.

— А може, святий владико, ви похрестите моїх баранів?— звідусь дзвонар.

— Се можна, лиш аби ніхто не знав,— каже владика.

Вийняв він із ташки ризи, свячену воду у фляшці й похрестив баранів. Одному дав ім'я Петро, другому — Павел. Дістав гроші за роботу і звідусь, чи правду написав хтось, що піп читав молитви за здохлим псом.

— Правда. Я його впросив за сто золотих і побожився, що нікому не скажу. Так, як і вам нині божився. Айбо про те, що не напишу, я йому не обіцяв. І вам не обіцяв, що не напишу до патріарха.

Владика був догадливий. Сказав, що попа оправдає.

Отак звонар накликав і відвернув від попа кару. З великої хмари дощ не впав.

59. ЯК ПІП ЗРОБИВСЯ ЧОРТОМ

Жив бідний чоловік. Жінка в нього слабувала і померла. Не мав грошей грабарям заплатити, то пішов сам яму копати. Копле, копле — раз, найшов збанок грошей. «Ой, далі не коплю,— думає,— найду за себе».

Прийшов до священика й просить зробити опровід. А священик знав, що в чоловіка нічого не є, і каже:

— Доки не заплатиш, нікуди не киваюся.

Вийняв чоловік золотий і дав попові. Думає собі святий отець: «А звідки це в нього такі гроші? Може, вкрав?» Зазвідав він чоловіка — і той розповів про все, нічого не втаїв. Каже священик:

— На опровід прийду, айбо даш ще один золотий!

А попадає все чула. Каже попові:

— Треба би від нього всі гроші взяти!

І порадила попові, як то зробити. Зарізали цапа, зняли з нього шкуру, і пішов піп у тій шкурі старого пуджати. Прийшов під двері, почав гримати:

— Давай гроші! А не даєш — тебе беру!

Виглянув чоловік у вікно: стоїть чорт рогатий. Подумав: «Не буду дітей сиротити». Відпер вікно і верг збанком з грошима.

Приніс піп гроші, а шкуру стягнути з себе не може. Взяла попадає ніж — не може злупити, бо ріже живе тіло. Видить, що біда. Каже попадає:

— Віднеси гроші, може, шкура відстане від тіла.

Відніс піп гроші чоловікові. Прийшов додому — шкура цапа з нього не злізає. Так і вмер.

60. СЕМЕРИЦЕЮ

Каже піп у церкві:

— Хто дасть на боже, тому бог семерицею віддасть.

Циган мав одну корову та й ту віддав попові за похорон матері. А в попа було семеро своїх корів. Циганова корова втекла додому, а по-півські — за нею. Циган запер у стайню всіх.

Прийшов піп до цигана за коровами, а той каже:

— Се мені бог дав. Ви самі перед народом говорили, що бог семери-цею віддає.

Та й не повернув попові його корів.

61. КОЛИ НЕ ГРІХ

Прийшов циган до попа й визвідує, що гріх робити. Пояснив йому піп усі заповіді.

— А найбільший гріх,— каже піп,— убивство.

— Що, й муху не можна вбити?

— Муху можна.

Циган — трісь попа по чолу, бо там сиділа муха.

62. ХТО ПОЇВ СМЕТАНУ?

Попадя носила в церкву молоко зсідатися: там на камінні було хо-лодно. Дзвонар те увидів і почав сметану спивати.

— Мушу дізнатися,— каже попадя попові,— хто бере хосен із на-шого молока.

Дзвонар почув та й думає собі, як бути, аби на нього не впала підоз-ра? І придумав: побіг до церкви і намастив святому Миколаю рот і боро-ду сметаною.

Ось приходить до церкви й попадя. Дивиться: сметана спита, а свя-тий Миколай у сметані. Розсердилася — і трісь горнцем Миколая. Гор-нець розсипався, айбо й дошка, на якій був намальований святий, роз-кололася.

Більше попадя молоко до церкви не носила. Та на сьому не кінець іс-торії зі святим образом.

Приходить свято Миколая, у церкві має бути храм, а образ Ми-колая розколотий. Що робити? Просить попадя дзвонаря, аби поправив святого угодника.

— А чи заплатите?

— Заплачу.

Збив дзвонар дошку, білком із яйця замастив шкалубину, підмалю-вав — не видно, що образ був розколотий.

Попадя файно заплатила дзвонареві. Так що мав він із тої сметани двояку вигоду.

63. ЩО СКАЗАВ ПАВЛЮ?

Був один піп і мав слугу Павла. Доки піп правив у церкві, слуга готував йому їсти й пити. А що грошей не все мали, то слуга брав паленку від корчмаря в борг.

Якось піп правив службу божу. Під кінець виліз на казальницю і почав казання:

— Послухайте, люди добрі, що каже святий Павло...

А слуга саме вбіг до церкви. Подумав, що то піп про нього та на всю церкву каже:

— Пале отче, корчмар не хоче давати паленку на віру!

64. У ЦЕРКВІ ПІСЛЯ ВЕСІЛЛЯ

Одна баба із суботи на неділю гуляла на весіллі. Погостили її добре — танцювала, аж кості гриміли. Айбо була дуже богобойна, з весілля пішла до церкви, зіперлася в кутку й задрімала. Жони почули, що баба хропе, почали її будити. А вона думала, що то на весіллі, та й, не відкриваючи очей, каже:

— Пийте самі на здоров'я, бо я вже більше не можу.

65. ГЛУХА НА СПОВІДІ

Раз піп сповідав одну бабу. А баба була глуха.

— Чи грішила?

— Я ся рано вмила.

— А коли ся в послідній раз сповідала?

— Та то донька мені коси заплітала.

А піп також недочував, айбо по губах видів, що баба щось не те говорить. Та як рявкне:

— Чи обіцяєш виправитися?

— На чому, панотче? На чиру та розсолі?

— І я кажу, що все із божої волі. Всі гріхи тобі відпускаю! Амінь!

— Що, за покуту гризти камінь? — перезвідала баба, перехрестилася й пішла за покуту гризти камінь.

66. ГЛУХЕ МІСЦЕ

Залюбився піп до дзвонаревої жінки. Чоловік знав про се, але мав багацько дітей, тож мусив терпіти. Думав дзвонар, як собі помогти, і придумав: пішов та й викрав годівника від попа. Зарізав, повісив у дим.

Минули м'ясниці, прийшла пасхальна сповідь. Сповідає піп дзвонаря. Сказав той про свої гріхи, а піп звідусь:

— Чи не втаїв ти гріх який?

Дзвонар мовчить.

— Чи не вкрав ти чогось? — звідусь піп. — Чи не вкрав, бува, в когось годівника?

Піп здогадувався, чия то робота.

— Не чую, пане священику, бо тут глухе місце.

Піп голосніше:

— Іване, чи не вкрав ти від мене вепря?

— Не чую, бо се глухе місце.

— Не може бути, бо я тобі голосно кажу.

— Кедь не вірите, пане отче, то йдіть на моє місце.

Сів собі Іван на стілець, почав сповідати пана превелебного:

— Чи ходите до моєї жони?

Піп мовчить.

— Ще раз звідую: чи ходите до моєї жони?

— Ой правду ти казав, що се глухе місце,— признався піп.

67. ЯК ЧОЛОВІК ВІДУЧИВ ЖОНУ СПОВІДАТИСЯ

Жона одного шустера кожен вечір ходила на молебень до попа. А попівський слуга видів, що то за молебень, та й каже її чоловікові:

— Я би вам щось уповів, коли б ви мені за се чоботи зробили.

— Коли інтересне — кажи!

Слуга й розповів, чого жона ходить до попа. Дав пораду, як відучити її від того.

— Коли попа не буде дома, дам вам знати.

Піп обслуговував три села. В одному залишився на хрестини. Прибіг попівський слуга до шустера й каже:

— Піп дома не ночує.

Жона шустера вже збиралася на молебень. Надворі була негода, і чоловік каже їй:

— Куди ти в таку сльоту? Там через лавку йти, ще впадеш.

Та жона слухати не хоче:

— То так треба. Бо як раз пропушу, то все одно, що ніколи там не була. Я дала такий обіт.

Пішла жона через лавку, а чоловік перебрів ріку та й опинився на фарі скоріше. Слуга провів його у попову спальню. Через якийсь час заклопкала в оболонку жона. Шустер пустив її в спальню через вікно. Світла не палив, то не виділа, що це піп. А шустер поповим голосом каже:

— То ти у всьому винна: мене на гріх спокусила. І нині, у п'ятницю, хочеш, аби ми грішили. Ану геть, паскуднице!

І почав жону бити. Ледве втекла з синяками. Вона — через лавку, а чоловік перебрів ріку — та й удома.

— Що з тобою, жоно? — зазвідав, коли зайшла до хижі.— Ти вся у синцях.

— То я в темноті зашпорталася, впала та й так побилася.

— Що зробиш, раз такий трафунок,— каже чоловік.— Лягай на піч, я тобі студені обклади зроблю.

Зробив чоловік обклади, айбо жоні не легшає. На другий день пробудилася, чоловік і каже:

— Ти дуже слаба. Покличу я попа, най тебе висповідась.

Жона не хоче, айбо чоловік товче своє. Пішов за попом, а жона ду-

мас: «Ну, чекай, попику, відплачу я тобі!» Нагріла води повний товкан, чекає попа.

Привів чоловік попа й каже:

— Я йду надвір, бо не можна порушувати таїнство сповіді.

Вийшов чоловік, а піп звідусь:

— Що з тобою, моя рибко?

— Що зо мною? Ніби ти не знаєш! — вхопила товкан і вилила весь окріп на попа.

— Піп — із хижі, лише за ним завіяло. Більше попа-удівця не кортіло чужим молодицям молебні служити. І шустрова жона від того часу на попа не дивилася, сповідатися до нього не ходила.

68. ПРО ДУРНІВ

Оженився один легінь на багацькій дівці, бо дали їй у часть трьох корів. Каже він жоні

— І в мене є дві корови, і ти три привела — всіх нам не визимувати. Як надійдуть купці, то три корови продамо.

Пішов він у ліс на роботу, а жона дома господарює. Надійшли купці і звідують її:

— Молодичко, чи не маєте корів на продаж.

— Є аж три, — каже газдиня.

— Та нам три не треба, лише дві — кожному по одній.

— А я лише три продаю.

— Та в нас не є стільки грошей, — кажуть купці.

— А я лише три продаю, — твердить своє молодиця.

Видять, що вона не сповна розуму, кажуть:

— Ми дві корови беремо, а третю лишаємо тобі в заставку. Підемо додому, візьмемо гроші і виплатимо за всі три корови. Тоді й сю, третю, заберемо.

На таке газдиня пристала. Відв'язала двох корів і віддала купцям.

Коли чоловік прийшов із лісу, жона почала хвалитися:

— Я корів продала.

— А де гроші?

— Гроші принесуть завтра. Вони лише дві корови взяли, а третю лишили у заставку.

Як учув таке чоловік — за голову імився:

— Не хочу я з тобою жити — йду світом!

Прийшов чоловік на друге село — чує рев. Прийшов до хижі, а то дідо з бабою ревуть. Звідує, що за біда в них.

— Квочка пітята висиділа, а цицьки у неї не є, — каже баба. — Видихають пітята з голоду, будемо мати велику шкоду.

— Не журіться: я вам поможу в біді, — каже чоловік.

Насипав він пітятам проса, вони почали дзьобати.

— Се їх цицька, — каже чоловік.

Зрадувалися баба з дідом і дали чоловікові стільки грошей, що купив би за них корову. Прийшов чоловік на третє село і чує якийсь гук. Дивиться, а то громада саджає бика на церкву.

— Люди добрі, що робите? — звідую чоловік.

— Церква у нас стара — весь дах травою поріс. Хочемо, аби громадський біка спас її.

А чоловік хотів найнятися десь на жниво, та й ніс із собою косу. Узявся він допомогти громаді. Приставив драбину й скопив усю траву на церкві. За роботу громада добре йому заплатила — стало б ще одну корову купити.

Прийшов чоловік на четверте село. Йде вулицею й чудується: всі з решетами бігають.

— Що, люди, робите?

— Хижі в нас темні — світло до них носимо.

— Я вам поможу.

А чоловік мав із собою й сокиру. Прорубав в одній хижі вікна, прорубав у другій... Зрадувалися люди того села, насипали чоловікові повну шапку грошей.

«Більше я не подорожую», — подумав собі чоловік і повернувся у своє село. Каже жінці:

— Мирімся, бо я знайшов дурніших від тебе.

Жона зварила йому каші повний горнець, та тут і казці кінець.

69. ХТО ВОГОНЬ МАЄ КЛАСТИ?

Жили собі чоловік і жінка. Були вони бідні, не мали муки і на чир. А вже старі були, то не тільки від голоду, але й від старості не бирували вставати. То й договорилися: хто рано встане і промовить слово, той мусить накласти вогонь.

Полягали спати. Рано встав чоловік, айбо не говорить. А жона не встає. Чоловік думає: «Чекай! Встанеш і ти».

Пішов до сусідів і каже:

— Ходить до мене! Жінка моя помирає, та най вам віддам її одержу.

Зійшлися сусідки. Він нічого не каже, знімає одержу і роздає. А жона увиділа:

— Пропаснику, я сама собі наладила, а ти роздавати...

— Ти маєш вогонь класти! — заплескав у долоні чоловік.

70. ПРО МУДРОГО ЦИГАНА

Ішов собі циган дров зладити. Коло дороги виліз на дерево, сів собі на сук і почав рубати. Рубає, а пан над'їхав кочією, і циган від страху впав на землю. Коні напудилися, мало пана не стратили. Ледве котіш їх спер.

Зліз пан із кочії і втяв цигана палицею нижче поперека. Звідую його:

— Що ти тут робиш?

— Смерть собі, пане, глядаю.

— А звідки знаєш, що маєш умирати?

— Нижче поперека вже був холодний. А ви, дякую вам, загрили мене, то можу жити далі.

Увидів пан, що биття цигану не на шкоду, а на лік, — перестав його бити.

Так циган перехитрив пана.

71. ЯК ПРИЙШЛО, ТАК ПІШЛО

Казав священик у церкві: хто руки піднімає, в бога просить, тому бог дає. Ту проповідь чув циган.

Іде циган варишем і видить у вікні високого будинку якогось пана. Циган заговорив голосно, аби пан чув:

— Мабуть, то бог, бо я долі, а він горі. А в бога, коли просити, можна випросити.

Пан чує і думає: «Що ж буде далі?» А циган підняв руки і просить:

— Господи, дай мені сто срібних, ні менше, ні більше я не візьму.

Пан зав'язав у платок дев'яносто дев'ять срібних і пустив циганові. Хотів видіти, що циган буде робити. А циган порахував гроші й каже:

— Тут лише дев'яносто дев'ять срібних. Ще один срібний будеш мені довгувати!

Узяв циган гроші і пішов. Пан покликав жандарів — і за циганом. Імили цигана. Пан каже:

— Він забрав мої гроші.

Узяли цигана під арешт. Скоро має бути й суд. Циган почав дуркотити в двері.

— Що тобі треба?

— Хочу до суда поговорити з паном.

Покликали пана. А циган каже:

— Хіба не ганьба вам буде, що з таким цундрошем судитесь? Принесіть мені порядну одержу.

Пан приніс йому свій анцуг. Обдивився циган — добрий. Увидів жебик маленький:

— Тут має бути ще й годинка.

Дав пан і годинку.

— А як я буду без топанків?

Мусив пан іти ще й за топанками. І лише так циган пішов на суд.

Звідують судді:

— Як було, цигане?

А циган каже:

— Пан іде на мене напастю. Каже, ніби я взяв його гроші. Може, придумає, що на мені його анцуг, його топанки, а в моїм жебику його годинка?

— А чиї, як не мої, і анцуг, і топанки, і годинка?

Судді подумали, що пан напастує. Відпустили цигана додому, і він пішов, у чому був. Іде дорогою, а назустріч кочія.

— З дороги!

А циган не вступається. Зупинили коней, і пан, не той, а інший, з кочії звідусь:

— Чому дорогу не даєш?

— Хіба ти син божий, аби тобі дорогу давати? — каже циган.

- Може, й син божий! — розсердився пан.
— Тебе мені й треба! — зрадив циган. — Давай один срібний, що твій отець мені задовжив.
— Який срібний? — розсердився пан ще більше.
— Не хочеш віддати гроші — давай сюди шапку! — і циган зняв із пана шапку.

Подумав пан: «Се якийсь дурень!» — і дав цигану один срібний. Пішов циган в корчму. За срібний попросив пити. Зайшли інші цигани — і їм замовив вечерю й до вечері. Віддав корчмареві за це золоту годинку. Чудуються цигани, звідки у Дюрія гроші, годинка, файна одяга. А він почав хвалитися, який розумний. Там був циганський бирів. А хто може бути розумнішим від нього?! Розсердився бирів — і швак Дюрія нагайкою. Впали на Дюрія й інші. Билися, доки на нім усе не пірвали.

Каже Дюрій:

— Доста: я такий, як ви всі.

Перестали його бити. Подивився Дюрій горі собою, долі собою і прорік:

— Як прийшло, так пішло.

72. ЯК ДІДО ЗНАЙШОВ БЕСАГИ З ГРОШИМА

Се було давно. Вертався цар із війни і віз награвоване золото в шкіряних бесагах на коні.

Бесагами гицкало, і вони впали.

В той час, як і тепер, робили золоту свадьбу. Збирали дідо з бабою квіти в полі, плели вінки, співали, ну, гралися, як малі діти. Ідуть додому, видять на дорозі бесаги з грошима. Принесли додому, сховали.

Цар увидів, що не є бесаг, та пізно. Дав вибубнувати: хто знайшов гроші, хай прийде і скаже.

Прийшов дідо про всякий випадок.

— Я знайшов гроші.

— Коли?

— Коли-сьме з бабою женихалися.

Ті здивувалися, думають: дідо здурів.

Так гроші й лишилися у діда з бабою.

73. ХТО РАНІШЕ ВСТАЄ?

Мав чоловік двох синів. Молодший син вставав рано, а старший пізніше. Чоловік ніяк не міг того навчити, аби вставав рано. Одного разу будить його:

— Василю, вставай! Диви, твій брат раніше встав та гроші знайшов.

А меншому старий дав гроші, і той лічить коло стола. Василь встав, почував потилицю, подумав та й каже:

— Ви мене дурите, що Василь найпершим встав. Найпершим встав той, хто гроші загубив.

74. ЯК ЧОЛОВІК ЖОНУ ГРОЗИВ

Була одна жона, дуже лінива. Чоловік її погрозив, а вона побігла до матері скаржитися. Прийшла її мати грозити зятя.

— Я гойкав на неї,— каже зять,— бо лінива.

— Та не лінива — он і тепер побігла по воду,— каже теща.

— Зараз почуєте самі, чи правду кажу.

А давно воду носили в дерев'яних коновках. Принесла жона воду, а чоловік заглянув у коновку та й каже:

— Ой жоно дорога, як ти руками коновку зі середини запаскудила.

— Та не може бути. Хай мені руки відпадуть, якщо вони колись були в коновці.

Так стара увиділа, як газдувала її донька. І попросила зятя:

— Лише не бий її, бо то гріх! А грозити — грози.

Та грізьба не помагала. Тоді чоловік піймав kota, верг жоні на плечі й почав тягнути його за хвіст, примовляючи:

— Тебе не б'ю, тебе не лаю, лише котом потягаю.

І гріха не мав. І допомгло.

75. ЯК ЖОНА НЕ ХОТІЛА ПРЯСТИ

А

Оженився один легінь та взяв собі дуже ліниву жону. Прийшла зима — треба прясти, а вона лінується.

— Чому, жоно, не прядеш?

— Аж напряду, то треба й мотати, а в мене не є мотовила.

— Добре! Піду в ліс і вирубаю мотовило,— каже газда. Взяв сокиру і пішов у хащу.

А жона — й собі з хижі. Та крадці, та зворинами, та бігом — і скоріше від чоловіка була в хащі. Сховалася там за товстим деревом і чекає.

Прийшов чоловік у хащу, підібрав високу товсту ліщину з чеперами і цюкнув по ній сокирою... А жона в той час заспівала:

Мотовило, ре-ре-ре,
Хто тя рубат, той умре.

Спудився чоловік — та з лісу. Жона побігла коротшою дорогою, була дома скоріше від чоловіка.

— Де мотовило? — звідусь.

Так і так, каже чоловік.

— Не буду я рубати мотовило, бо вмру.

— А я не буду прясти,— каже жона.— Нащо прясти, коли не є мотовила, аби змотати?

І не прjala до самої смерті.

Женився один легінь і взяв за жону дуже ліниву дівку. Полюбив її, бо файна.

Каже вона йому на свальбі:

— Приснився мені, Петре, дурний сон: прийшли до мене святі Сава і Варвара і кажуть, аби не сміла прясти, бо помру.

— То й не пряди,— каже чоловік.— Одна біда: в що будемо одіватися?

— Та у нас є то полотно, що мама дала мені в часть.

Пройшов рік, другий, третій... Материне полотно кінчилося, одежа з нього зносилася. Що робити? Каже чоловік:

— Може би, ти, Настунько, почала прясти та ткати?

Та де там! Заплакала Настунька гіркими сльозами:

— Вижу, Петре, що ти смерті моєї хочеш?!

Люди йому кажуть, що Сава та Варвара забороняють прясти лише один тиждень у році, що то його жона з лінощів випросила собі доволу на роки. Думає Петро: «А може, люди правду говорять?»

Пішов він на роботу в ліс, заробив грошей, купив собі одіж, а жоні нічого не купив.

Вернувся газда в село, а там у кума гостина. Кличуть його з жоною, а вона не має в що одітися. Просить жона:

— Накрий мене околотом, привези у возі під хижу, най хоч через вікно увижу, яка то гостина.

Чоловік так зробив, як жона просила. Лишив її у возі під вікном, а сам пішов на гостину.

То було зимою. Змерзла Настунька, аж зубами цокотить. А чоловік у хижі гоститься, за жону ніби забув.

Коли заграли музиканти, пішов Петро танцювати. Узяв у танець куму та заспівав:

Ой то файна кума, бо є подобочка,
Бо на кумі фартух білий, вишита сорочка.

А кума відповіла:

Ой хто іде танцювати, та най мие пальці,
Най не мастить на сорочці вишиті рукаці.

А чоловік і собі:

Ой то файна сорочина, бо добра робота,
А в моєї недідавки одіж з околота.

Пісню гості не зрозуміли. Айбо його жона зрозуміла, що до чого. Ледве дочекалася кінця гостини і, коли чоловік підійшов до воза, плачучи попросила:

— Вези ня скоро додому!

Привіз її додому, а вона відразу:

— Роби мені веретено, най пряду.

Робив чоловік у мельника. Роздивився, що міг би муки вкрати. Каже жоні:

— Приніс би я додому млипча білої муки, айбо увидять у нас білий хліб та й відразу догадаються, що то з краденого.

— Не бійся, — каже жона. — Ти лиш принеси. Як спечу хліб — буде гірший за вівсяний. Ачей я себе знаю.

77. ЯКБИ НЕ ПОСТОЛИ...

Послухайте казку про діда, що виліз на небо.

Упав біб під стіл, не увиділи його і затоптали ногами в землю. А біб почав рости. Ріс, ріс, доки його дідо не увидів. Дідо дуже зрадів, що буде мати в хижі біб, то прорубав плаху стола. А біб ріс далі й доріс до повали. Що робити? Прорубав дідо й повалу. А біб росте та росте. Мусив дідо прорубати дах. І біб виріс аж до неба.

Прийшов час — зацвів біб, а далі осіли на ньому стручки. «Треба б зірвати біб», — подумав дідо. Айбо як подивився на стебло, то подумав, що спершу полізе по ньому на небо.

І поліз. Виліз, подивився, як святі горнці робили. Зашпотався — сказив один горнець. Та не думайте, що тут казці кінець, бо дідо від того дзвону пробудився. Хоче вертатися додому, та не може: биль висохла, і вітер зломив її.

«Добре, що я в постолах, а не в чоботях», — подумав дідо. Розмотав одну волоку, прив'язав за край місяця й почав спускатися вниз. Кінчилася одна волока — надв'язав другу. Кінчилася друга — відрізав верхню волоку і надточив внизу. Так і зліз.

Потім хвалився:

— Якби не постоли, то не було б мене на землі, не проснувся би коло баби.

Козак нобчае

Козак повчає

78. ЧОМУ СТАРИХ НЕ ДОБИВАЮТЬ?

Були тяжкі часи. Вийшов наказ від суддів: у кого є старий чоловік — добити його. Вибили всіх дідів, а один легінь пожалів свого вітця. Зробив у сусіку ще одне дно, в нижню половину заховав вітця, а в верхню насипав пшениці. Носив йому туди їсти, а як оженився — його жона.

Пройшов якийсь час — почався голод. Орали, орали, а сіяти нічим. Пішов син до вітця:

— Няню, пшеницю із сусіка ми давно поїли. Чим тепер засіяти поле?

Каже отець:

— Ти можеш на насіння змогтися, лише треба потрудитися: збери із стайні солому, розмеч на ораницю, а потім збери солому — та назад на стайню. Яке є зерно в соломі — випаде.

Так син і зробив. Та яке то було зерно! Казали раніше, що то вівсянець. Там і жито, і пшениця, і овес. І щось йому вродилося.

Та сяке ніхто більше не зробив. Почали казати, що се не легіневого розуму діло, що хтось старший порадив. Передали його в суд, аби призначився. Суддя покликав легіня й каже:

— У тебе є отець, ти його не добив.

— Та вже глядали. Не є.

— Іди й подумай, що тобі ліпше признатися. А завтра прийди і принеси мені дар і не дар.

Прийшов він додому. Звідує вітця, що робити. Отець каже:

— Се не задача. Візьми решето, версь під нього полови, підклади його з одного боку скалкою, до скалки прив'яжи нитку. Воробки злетяться полови їсти, а ти потягни за нитку — і воробок у тебе. Принеси судді, давай йому дар. Відкриєш жменю — воробок вилетить. Се буде і дар, і не дар.

Так він і зробив. Суддя каже:

— В тебе є порадник. Се не твій розум.

— Не є.

— Іди подумай, що маєш казати, доки з тебе вогнем правду не тягнуть. А завтра прийди до мене ні пішки, ні кінний.

Він зажурився, айбо йде додому в надії, що отець поможе. Прийшов до вітця й каже, що загадав суддя.

— Візьми барана за роги, сядь на нього, а ногами йди по землі. То будеш і не піший, і не кінний.

Суддя увидів і каже:

— Пропало. В тебе є старший порадник. Се не твоя мудрість. Коли не признаєшся, дам тебе на муки. Приїдь завтра ні голий, ні одітий.

Пішов він до вітця позвідуватися, що робити. Каже отець:

— Зверсь із себе рубатя, візьми на себе черпак, сядь на віз і приїдеш ні голий, ні одітий.

Приїхав він, а суддя й каже:

— Се не твоя мудрість, у тебе є отець.

Той не признається. Суддя ще раз пострашив його муками й каже:

— Приведи до мене завтра приятеля і неприятеля.

Син знову до вітця:

— Що робити?

— Візьми з собою пса й жінку. Коли прийдеш до судді, набий пса і вифляцкай жону, а тоді клич їх до себе.

Син так і зробив. Набив пса і кличе:

— Тарку, Тарку!

Пес прибіг, хвостом крутить, лащитья.

Ударив чоловік жінку, а далі почав перепрошувати:

— Іди сюди, не сердься!

А вона відкрила рот, як ворота:

— Песся мати до тебе най іде. Та ти старого в сусіку держиш.

Суддя увидів, що мудрість у старих людей. І проголосив новий закон, що старих не можна вбивати, най живуть, скільки котрому дано.

Доживає до старості не кожний. Як яблука на яблуні. Одні лише зав'яжуться і відразу зів'януть, обпадуть паденицями. Другі — налетить буря й обіб'є. Се як війна молодих і здорових винищить. У третій залізе червак і точить. Падуть такі яблука з дерева скорше, ніж мали б. А четверті визрівають, здорові, аж доки не прийде час збирати їх глибокої осені. У таких яблуках є смак. А в людей, що дожили до глибокої старості, є мудрість.

79. І В ПОЛОВІ Є ЗЕРНО

Був неврожайний рік. А ще до того зима довга. Люди поїли все зерно, бо надіялися, що на посів куплять. Айбо купити ніде, і сіяти нічого.

Один чоловік пригадав, що прадід його у такій скрутці сів полову. Посіяв і правнук полову. Сяке-таке зерно було і в полові, пішов дощ, зазеленіло поле.

Се — притча. Не про те, що один у другого має вчитися, а про те, що і в полові є зерно, і в найпустому можна віднайти здорове, добре.

В одному місті в давні часи людей притискали данями. І втекли вони від панів. Забрали з дому вози, худобу й відправилися в далекі краї на незайняті землі. Довго добиралися, і добралися таки. Відпочили та й почали вибирати свою владу, аби ділити землю. Першим дістав землю голова — відміряв собі, скільки очима видів, далі — боженики, потім — їх куми і сватове. Простих смертних, яких було багато, відсунули на погані землі. Почалася гризня.

Прийшли правду глядати в суд. А суддя тягнув панську руку. Де судять гроші, там право в кут. Розказує суддя селянам:

— Був один Іван, який казав, що не дасть череву їсти, бо він робить, а воно лише споживає. Ліг Іван спати, аби на череву не робити. Лежав і заслаб з голоду. Тоді він лише увидів, що не він череву, а череву йому життя дає. Так і в нас: ви — сила, а пани — то ваше череву.

І переговорив суддя людей, аби вернулися до своїх панів, бо таку притчу знав.

А я розповів би їм іншу притчу. Про чиряки. Я би сказав так:

— Був один чоловік, здоровий, роботящий. І десь взялися на його тілі чиряки. Від них усе тіло похворіло. Пани — то чиряки на здоровому тілі. Від одних ви збавилися, вилікуйтеся й від інших — оберіть собі справедливу владу і такого голову, аби в нього не було ні кума, ні свата.

Може, мене й послушали би, бо моя притча справедлива.

81. ЯКА МОВА БУЛА ПЕРШОЮ?

Один король хотів знати, яка мова була першою. По літопису не знайшов, бо не було того записано. А усний переказ, як почали писати літопис, забувся. Думав король і додумався: «Зберу маленьких дітей і дам їм німих годувальниць, німих учителів».

Діти вирости великі, айбо говорити як люди не знали. Вони іржали, мукали, бекали, мекали, гелготали, кудкудакали, айбо як люди не говорили. Король, як то увидів, сказав, що першою була мова звірів. І я так кажу.

82. КОЛИ ЛЮДИ ЗНАЛИ ЧАС СМЕРТІ

Давно люди знали, коли будуть умирати. То було ще тоді, коли бог ходив по землі.

Іде бог і видить: чоловік пліт городить, кілки затісує з обох боків. Зачудувався бог і звідусь:

— Чому ти, чоловіче, кілки з обох боків затісуєш?

— Бо скоро маю вмирати, а діти в мене малі, то аби їм пліт видержав роки: як знизу кілки підгниють, вони їх обернуть і позабивають знов у землю.

Подумав бог: «Добре, що люди знають, коли хто вмирати має». Іде він далі й видить: чоловік бодаччя стягує до двору.

— Що робиш, чоловіче?

- Пліт хочу городити.
- Та який то пліт з бодаччя? — зачудувався бог.
- На мій вік вистане! — відповів чоловік. — Цього року зимою я маю помирати.

Подумав бог: «Погано, коли чоловік знає про свій день смерті». Почав перевіряти: більшість тих, хто, знаючи про смерть, п'є, гуляє, не хоче робити. І зробив так, аби люди не знали, коли хто має вмерти.

83. ПРО РАЙ І БЕЗСМЕРТЯ

Чому бог вигнав Адама і Єву з раю? Бо у Єви ж мала народитися дитина, а там доста всього було тільки на двох.

Дехто каже, що на землі буде рай, бо так у Біблії записано. Мертві воскреснуть, живі не будуть умирати. Та де?! Якби вокресли всі, що померли, то хіба б маковими зернятами зробилися, аби поміститися на землі. Який би то був рай!?

Та ніхто не вокресне, бо не є безсмертної душі. Візьмемо дім. Доки в ньому піч і в ній горить вогонь, доти в домі тепло, доти в ньому життя. А перестанеш класти вогонь, дім вихолоне, опустіє, поступово зруйнується. Розберуть дім, візьмуть з нього здорові часті — цеглу, дошки, гвіздя — та й будують новий. А в ньому — піч. І кладуть вогонь. І кажемо: дім воскрес. І люди лише так воскресають. Умер дідо — айбо в нього зостався онук. А в того онука або дідова хода, або дідів голос, або ще чимось він схожий на діда. Отак дідо воскрес.

А доки чоловік живе? Доки серце в нього робить, кров по жилах жене, тіло зігріває. Як піч у хижі.

Доки чоловік живе — все йому мало. Даси йому коня — а він хоче двох. Має віз — захоче мати машину. Має радіо — захоче мати телевізор. Хіба може бути на землі рай, аби кожний мав, що хоче, і аби більше нічого не хотів мати?

84. НЕЛЕГКА ДУМКА

Ішов мудрець і думав: «Над нами небо, а над тим небом ще небо, а за тим, останнім небом, що?» Другий мудрець, що йшов навстріч, звідусь:

— Чого так задумався?

Так і так, каже.

— То йди зі мною, я тобі дам відповідь.

Прийшли до моря, видять: чотирирічний хлопчик викопав ямку в піску і шкаралупою з яйця черпає море та переливає в ту ямку.

— Дитино, що твориш? — звідусь перший мудрець.

— Хочу море перелити в сю ямку.

— Та се неможливо.

— А я спробую.

— Ну, чи видиш? — каже другий мудрець першому. — Як неможливо вичерпати море, так неможливо розв'язати твою думку. То не треба над нею й голову ламати.

Думаю, хто з них має правду?

85. ЩО СТАРШЕ: СИЛА, ГРОШІ ЧИ РОЗУМ?

Посперечалися в корчмі троє, що старше: сила, гроші чи розум?

Той, що хвалився силою, каже:

— Я трьома ударами бика вб'ю.

А розумний каже:

— З розумом кить бити, то від моїх трьох ударів ти і під столом умреш.

— Ану, вдар!

Двічі вдарив по столу, а той, під столом, сміється.

— А тепер чекай роки, доки я вдарю по столу третій раз.

Далі розумний каже корчмарю:

— Дай їсти й пити за мої гроші.

Наносили їсти, пити. Коли прийшло платити, мудрий вийняв кілька філерів:

— Я просив у вас їсти й пити за свої гроші, а ви не звідали скільки їх у мене.

У сильного — кулаки, а в розумного — довбня, у сильного — шабля, в розумного — панцир, у багатого — гроші, в розумного — хитрість. Тому й кажу: розум — найстарший.

86. ЯКИЙ РОЗУМ СТАРШИЙ: ВРОДЖЕНИЙ ЧИ НАВЧЕНИЙ?

Якось два мудреці засперечалися, який розум старший: навчений чи вроджений?

— Давайте, — каже один, — зробимо пробу. Най народ нас розсудить.

Зібрався народ, так як би тепер у клубі. Мудрець, що стояв за навчений розум, дав мачці свічку держати, аби він міг читати книгу. Люди кажуть:

— Навчений розум старший.

Другий мудрець пустив мишку. Мачка, як увиділа, випустила свічку та й побігла їматися мишку. Кажуть люди:

— Вроджений розум старший.

І я кажу: вроджений розум старший. Дурня вчи — не вчи, а він дурнем буде. Айбо хто вчиться, най не думає, що він учений, бо того, що ми не знаємо, більше, як того, що знаємо.

87. ПРО ПІЗНАННЯ

Раз дід з бабою робили в полі. Сонце припекло — змучилися. Каже дід:

— Всі наші муки через Єву. Нащо зірвала яблуко із забореного дерева?

Проходив повз те поле король. Почув ремствування й каже:

— Біда вам? То йдіть зі мною у королівський палац жити.

Дав їм кімнату, королівське їдіння, королівську одежу. Айбо король приніс глиняний горщик, поставив на стіл та й каже:

— У сесь горщик не смієте заглянути.

Пройшов день, пройшов другий. У горщику щось шкребонить. На бабі аж шкіра ходить, так би хотіла знати, що в тому горщику.

— Най хоч одним оком подивлюся,— каже баба.— Ніхто не буде знати.

— А може, не треба,— відмовляє дід.— Король нам заборонив се робити.

Айбо й дідові хотілося знати, що там шкребонить. На третій день він дозволив бабі заглянути в горщик. Тільки баба відкрила горщик, а звідти вискочила мишка.

На четвертий день прийшов король, заглянув у горщик, а там мишки немає. Каже король:

— Видите, як воно? На Адама та Єву нарікаєте, а самі закон порушуєте.

Та й прогнав діда з бабою.

88. ПРО СОЛОМОНА

А. СОЛОМОН ДИТИНОЮ

Соломон від малого був дуже розумний. Мав розум вроджений. Його мати була дуже файна і мала любаса. Малий спостеріг, як вони цілувалися, й каже:

— А я вповім нянькові!

Мати йому залаяла:

— Тоді би-сь проговорив, коли сесь стіл!

І він занімів. Не міг і слова вимовити. Та що придумав? Той стіл поламав і зробив гуслі. Як заграв на тих гусях, відразу й сам заговорив.

Б. ЯК СОЛОМОН УЧИВСЯ МУДРОСТІ

На початку свого царювання Соломон захотів стати мудрим. А де мудрість? У народі. Переодівся в дрантя і пішов у народ учитися мудрості. Збирав, де не розсипав. І бідував, подорожуючи.

Ішов він під одною скалою і знайшов камінь мудрості. Хотів узяти, а чорт схопив першим. Соломон каже чорту:

— Дай мені сесь камінь. Дам тобі, що лише хочеш за нього.

— Дай свій перстень.

Не хотілося Соломонові перстень чорту давати, бо на ньому царська печать, та виходу не було. Узяв Соломон камінь і пішов із держави в державу. «Буду ходити доти,— думає собі,— доки люди не признають мене мудрецем».

Сорок років блукав по світу Соломон і вчився мудрості. Раз сів вошей бити. Надійшли люди, звідують його, що робить? А він відповідає:

— Людоїдів убиваю.

— Що то означає?

Пояснив Соломон:

— Вош ніколи не сита, тому ліпше, як вбита.

— Тимудро кажеш. У нашому царстві такого мудреця треба.

Се він хотів почути. Вернувся у свою державу, а його не признають:
— У нас цар є. Він має печать.

Тоді Соломон сказав, аби слуги насипали коло царської постелі муки, а чоботи далеко вбік поклали.

Рано встав цар, пішов озуватися й лишив коло постелі сліди від ратиць. Лише тоді люди увиділи, що в них царем був диявол. Обступили вони чорта, забрали в нього перстень з царською печаткою і віддали Соломону.

В. ПЕРШИЙ СУД СОЛОМОНА

Були в газди дві невістки й обидві мали по дитині. Одна якось вночі чи вергла руку, чи як там було, та дитину задушила. Ну, дитя — то радість. Боїться газди. І що? Взяла вона та й підкинула мертву дитину другій невістці, а тої дитя взяла собі.

Вранці гвалт — і та, і друга невістки тягнуть до себе живу дитину. Треба їх розсудити.

Прийшли до Соломона на суд. Взяв цар живу дитину на руки і звідую одну:

— Чи твоя дитина?

— Моя.

Звідує другу:

— Чи твоя?

— Моя.

— Ви не могли вдвох одну дитину родити. Сього бути не може.

Вийняв меч та й каже:

— Я вас зараз обох поділю.

Звідує першу:

— Чи розрубувати?

— Най буде так!

Звідує другу, а вона:

— Ні! Віддайте дитину їй, най дитина жиє.

Тоді й увидів Соломон, котра рідна мати. Лиш та, в котрої серце заболіло за дитиною. І віддав їй сина.

Г. ДРУГИЙ СУД СОЛОМОНА

Було то на великому ярмарку. Підкрався злодій до м'ясника, вхопив жменю грошей — і в ноги. М'ясник ухопив ніж, побіг за злодієм:

— Держіть його! Держіть його! Він украв мої гроші!

А злодій кричить:

— Люди, рятуйте! Я сказав, що в нього гниле м'ясо, а він за це зарізати мене хоче. Рятуйте!

Імили люди обох. А розсудити не можуть, бо ніхто не видів, як між ними було. Над'їхав туди якраз Соломон. Вислухав обох і каже:

— Принесіть теплої води!

Принесли. Опустив Соломон золоті монети у воду. А вони були масні, і масть спливла.

— Сі гроші масні, бо були в руках у м'ясника, — каже Соломон. — А сей чоловік, — показав на злодія, — украв їх. Беріть його в темницю.

Хотів чорт скусити Соломона, завів його в пекло. Ходить Соломон пеклом і думає, як вибратися.

І надумав: вирубав кілки, насукав мотузків, почав кілки забивати, мотузками снувати. Звідують чорти:

— Що робиш?

— Храм божий.

Дивляться чорти, а він так розміряє, що двері храму виходять на двері пекла.

— Будуй в іншому місці!

— Мені лиш так штимує.

— Що хочеш, дамо тобі, лиш не будуй тут храму.

— Винесіть мене на землю.

Дали йому одного чорта:

— Сідай!

— Гой, ні! Дайте на коня вуздечку та на чотири п'яді шило.

Чорти принесли все, що просив. Сів на «коня», вилетів з пекла. Айбо «кінь» поніс його попід хмари і хотів перевернутися, аби стратити Соломона. Той увіткнув шило в хребет чортяці:

— Долі пущайся!

Мусив чорт нести його на землю. Як зліз Соломон із чорта, то вуздечку не зняв. Походив чорт у тій вуздечці дванадцять днів та й навіки лишився конем.

Е. ПРО СОЛОМОНА, ХРОМОГО ЧОРТА І ПОПА

Соломон сорок років ходив по світу і збирав мудрість народу. Узнав він від одного ворожбита, як мати силу над чортами. Приготував Соломон бочку, у яку мав зібрати всіх чортів, і почав вартувати коло криниці, до якої ходив пити воду найстарший чорт. А той, не снівся би, мав звичку: нап'ється води і ляже у листя біля криниці подрімати. Соломон це запримітив, закріпив у листя шовковий пояс, і коли чорт заснув — затягнув пояс та й прив'язав до дерева. Заверещав чорт — почали його цімбори збігатися до криниці. А Соломон кожного вдаряє шовковим карбачем і перетворює на макове зерня. Шовк — то чортова біда. Набирав Соломон макових зернят повну бочку.

— Чи всі вже? — звідуює прив'язаного чорта.

— Усі.

Почекав Соломон, може, ще якийсь прибіжить на крик найстаршого чорта (наказав йому кричати — не переставати). Коли увидів, що більше чорти не біжать, вергнув Соломон до бочки й найстаршим і міцно ту бочку заденчив. Думає, де б її подіти. «Вергну в огонь — бочка згорить. Вергну у воду — буде плисти, доки не розіб'ється об скелі. Чи так, чи сяк — чорти вилізуть на волю». Надумав замурувати бочку в церкві.

Та не всі чорти збіглися до криниці. Один був хромий, відстав від інших і до бочки не потрапив. Сей найнявся до попа служити. Якось каже тому попові:

— Чи не хотіли б ви багато грошей мати?

А у попа міх без денця: скільки б не давали — все йому мало. Загорівся святий отець бажанками:

— Як?

— У церкві замурована бочка з грошима. Найдіть її і розденчіть. Побіг піп до церкви, віднайшов бочку і почав її розденчувати. Коли звідти — ціла хмара чортів. Верх із церкви зняли і попа з собою понесли.

Соломон чортів зібрав, а жадний піп їм волю дав.

Є. ЧОМУ СОЛОМОН НЕ МАЄ СВЯТОСТІ

Соломонову жінку полюбив поганий цар. Коли Соломон відійшов десь у другу державу, поганий цар послав послів та лікаря до Соломонової жінки. Зробив їй лікар такі ліки, аби заснула, ніби померла.

Дали Соломону знати, що жінка його померла. Прийшов додому та не вірить, що вона померла, бо молода була і здорова. Взяв залізо, наяснив на вогні, припік їй долоню. Вона не кинулася. Лише тоді зробив похорон.

А поганий цар знову загнав послів і лікаря. Знайшли вони свіжу крипту, дали померлій ліки, і вона пробудилася від сну. Забрали її з собою.

Дізнався Соломон, що крипта порожня. А хто вкрав його жону, ніхто не знає. Треба її глядати. Дав зробити парчові рукавички: кому вони підійдуть, то його жінка. Відправив послів по державах і наказав:

— Кому підійдуть рукавички — віддайте як подарунок.

Довго ходили послы, глядали. Зайшли вони до поганого царя. Служниці міряють рукавички, так їм любляться, та не підходять. Вийшла цариця. Дали їй рукавички. Одну натягнула легко, а другу — тяжче, бо та рука була поранена. Звідує:

— Скільки вам заплатити?

— Нічого! То від нашого царя подарунок.

Погостила їх цариця, і вернулися додому. Так і так, кажуть Соломону.

— То — ваша жінка, бо на праву руку рукавичка легко підійшла, а на ліву — ні,— переконують послы царя.

Соломон шпекулює, як зробити? Зібрав військо, одних одягнув у червоне, других — у чорне, а третіх — у біле. Сам одягнувся в просту одіж, взяв маску і велів війську виступити до поганого царя.

Прийшли вони в один ліс, недалеко від столиці поганого царя. Соломон розмістив військо, а сам пішов до поганого царя. Той його звідуює:

— Що глядаєш? Чого потребуєш?

— Нічого не хочу, лише смерть глядаю собі.

— Якою ж смертю хочеш померти?

— Сам не можу себе згубити. Хочу, щоб ви мене повісили.

Цар велить закопати шибеницю, а Соломон каже:

— Ні, я собі приглядів у лісі дерево.

Бере цар говгеру на одну кочію, а сам сідає на другу. Жінка сіла поруч із царем. Соломон сів на тій же кочії коло котіша. Хоч він і в масці, жінка його впізнала і шепче цареві, що перед ними Соломон.

— А що він мені зробить, він у моїх руках,— каже поганин.

Приїхали вони в ліс до кривого дерева. Прив'язав говгера мотуз, а цар звідусь про останнє бажання Соломона.

— Я у свого няня скотарив і любив у ріг трубити. Дозволь мені в ріг затрубити.

Затрубив — відразу з'явилося військо в червоному.

— Що се за військо?

— Се чорти за твоєю душею прийшли,— каже Соломон.

Затрубив другий раз — з'явилося військо в чорному.

— Се твої погребники! — каже Соломон.

Затрубив у третій раз — з'явилося військо в білому.

— Се ангели за моєю душею.

Спіймали поганого царя і говгеру, повісили їх на засилку, котру готували для Соломона. І жону за те, що тягнулася до поганина, дав наказ повісити. Тому Соломон і не має святості, що таке зробив.

89. МУДРА ГУЦУЛКА

Був один суддя. Надумав він женитися. А жінку хотів узяти з села, аби в хижі порайла, айбо була б до того ж розумною. Як узнати, котра дівчина розумна? Треба їй загадати важку задачу. Дав суддя своїм слугам стеблини льону і відправив глядати таку дівчину, котра б ці стебла вимочила, висушила, потерла, вичесала, попряла, виткала полотно і зшила з нього сорочку.

Ходять, глядають — та де?! — жодна до того не береться. Раз ідуть вони через ліс, а там — колиба. Гуцулка з вітцєм смереку рубають. Видять, що дівчина файна, то зазвідали і її, чи не могла б те зробити, що суддя задумав.

— Я зроблю,— каже вона і виломила три прутики-однолітки,— коли суддя зробить з сього терлицю, куделю, кросна, набилки, бердо.

Принесли слуги ті прутики судді і передали йому слова дівчини. Суддя увидів, що в неї є мудрість, і дав розказ покликати дівчину до нього. Прийшла, парадно одіта.

— Чи підеш за мене? — звідусь суддя.

— Піду!

— Айбо в моїх ділах мені не маєш заважати. А станеш на заваді — можеш забиратися до вітця в колибу.

Посвальбували. Живуть собі. Суддя тішиться, яка файна і розумна в нього жона, ще до того дуже робітлива.

Якось прийшов суддя задуманий. І вечеряти не хоче — думає.

— Що з тобою? — звідусь жона.

— Маю завтра сусідів розсудити. В одного були кінь і віз, а в другого — кобила. Спряглися і поїхали в ліс. Там переночували, а на ранок під возом знайшли лоша. Судяться тепер, чие воно: чи того, чия кобила, чи того, під чийм возом його знайшли.

— Та тут усе зрозуміло!

— У тому й жура, що не зрозуміло.

Видить вона, що суд буде фальшивий. Думає, як би допомогти біднякові. Найшла того й розтолкувала йому, що має робити.

Вернувся бідняк у своє село і прийшов на суд лише надвечір. Заїшов, а суддя сердитий. Айбо мусить судити. Вислухав одну сторону, вислухав другу. Бідняк каже, що лоша вжеребила його кобила, а багач каже, що лоша знайшлося під його возом — значить його.

— Добре, — каже суддя. — А коли ви йшли з лісу, що робило лоша?

— Бігло за возом, — каже бідняк.

— Ну, чи видите?! Самі ви, чоловіче, свідчите, що лоша не ваше.

Знав суддя, що віз не може вжеребити, — то гроші вжеребилися. І вже потирав руки, як усе законно зробив. Та бідняк каже:

— Що суд присудив — най так буде. Дехто би говорив, що ви судили несправедливо, бо сердиті на мене, чому я на суд спізвився. Се так. Айбо на те є причина. Я вчув, що сусід пустив свій віз у мою отаву. Я вернувся додому, і тут списано, скільки віз мені шкоди зробив, пасучись півдня в отаві. Шкода більша, як коштує лоша.

— Та хто видів, аби віз па! — засміявся суддя.

— А хто видів, аби віз ожеребився? — сказав бідняк.

На це зайшла жінка судді й почала сміятися. Суддя мусив робити пересуд і присудив лоша біднякові. Айбо як прийшов додому, сказав жінці:

— Казав я тобі, аби ти не вмішувалася в мої діла?

— Казав.

— То можеш забиратися у вітцьову колибу!

— Добре. Айбо і найбільшому розбійникові дають останнє слово і виконують його волю.

— Кажі!

— Зробімо на розлуку гостину, і дозволь мені взяти з сього дому в няньову колибу те, що мені тут наймиліше.

— Добре.

Закликав суддя своїх друзів на гостину. А то все велике панство. Вона змагається, наливає кожному і газді не дозволяє держати повний погар. Так суддя напився, що, коли гості розійшлися, заснув як убитий. Вона замотала його в покрівці, поклала в кочію і повезла у вітцьову колибу.

— Як я в колибі опинився? — звідуге він сердито, коли проспався.

— Ти ж дозволив узяти з собою те, що мені наймиліше.

Що він мав далі казати? Помирилися.

А я що скажу: розумний у лісі знайде дорогу, а в брехні — правду.

90. ПРО НАЙПЕРШИЙ СУД

Найперший суд був над гадом. А було се так.

Ішов чоловік дорогою під скалою, як у нас у Річках. На дорозі вигрівався гад, а над ним звисав камінь. Не знати від чого, камінь упав перед чоловіком і прислопанив гада. Замотався гад, айбо вирватися не може.

— Чоловіче, допоможи, — просить.

Чоловік відважив камінь, а гад — горі рукою і обвився навколо шиї свого рятівника.

— Носи мене, доки не захочу людської крові,— каже гад.— А як захочу — укушу тебе.

Що має чоловік робити? Іде далі з гадом на шиї. Видить на полі пастухів — та й до них: а може, чимось зарадять.

Пастухів було тринадцятеро. Тринадцятий — за старшого над ними. Корів завертали по черзі. А коли котрийсь із них завинив, з тим чинили так: мав лягати на плоский, як стіл, камінь, і його били палицями.

— Що несете, чоловіче? — звідую старший пастух подорожнього.

— Свою смерть! За добро маю біду.

— Як то?

Розповів чоловік про свою пригоду. Казав і плакав.

— Може, так було, як ти кажеш, а може, і не так,— говорить старший пастух.— Треба вислухати й гада. Коли його правда, най кусає.

— Чоловік дурницю зробив, що мене звільнив,— каже гад.— Хіба він не знає мою вдачу — кусати, кого спопаду.

— Коли хочеш говорити про себе, то злізай на сесь камінь — з нього й говори.

— Не хочу,— каже гад.

— Злізай, будемо тебе судити! — наказує пастух.— А на суді й цар з коня злізає.

Зліз гад на камінь.

— Палиці горі! — скомандував старший. Всі підняли палиці, шестеро з одного, а шестеро з другого боку каменя.— Палиці долі!

Гад не встиг і засичати — розплескали його.

Такий був перший суд. Виграв той, за кого був головний суддя. Так з того часу й повелосся.

91. ХТО МОЖЕ БУТИ МІНІСТРОМ?

Один король збирався воювати і хотів знати, котрого міністра зробити генералом, начальником над усім військом. Постелив король великий покровець, а на ньому поклав яблуко.

На котрого міністра більше бизував, тобто надіявся, того покликав першим:

— Дістань яблуко, айбо на покровець не смієш наступити!

Міністр одразу посягнув шаблею за яблуком, айбо дістати не зміг. Так і другий, і третій, і четвертий. Покликав король п'ятого міністра, на якого найменше бизував. Той вислухав короля, подумав, потім підійшов до покривця, загнув його край і почав скручувати. Він дістав яблуко, не наступивши на покровець. Король сього назначив начальником війська. Іншим пояснив:

— Яблуко — се ворожа столиця. Візьме її лише той, хто може думати. А хто без думання захоче її взяти, той лише військо дармо погубить.

92. ЗВІЗДАР І ГАЗДА

Прийшов звiздар до одного газди і попросився переночувати. За вечерею почав вихвалитися своєю вченiстю.

— Не хвалiться,— каже газда,— бо і той, хто високих шкiл не кiнчав, знає багато. Ви знаєте одне, я знаю друге — не можна сказати, хто iз нас розумнiший.

Повечеряли, вийшли надвiр. Мiсячно, зоряно.

— Переночую я пiд оборогом,— каже звiздар.

— Та оборiг протiкає,— попередив газда.

— А я вижу по всьому, що дощу не буде,— сказав звiздар і пiшов спати пiд оборiг.

Вночi надiйшла буря, вимок звiздар до нитки. Проситься до хижi.

— Як ви взнали, що буде буря? — звiдує газду.

— Від волiв. На дощ вони вiдразу пакуються до стайнi, а на добру погоду лишаються в загородi.

Се не вигадка — так було. А я переповiдаю сю притчу для тих, хто хвалиться, що багато знає.

93. ГОДИННИКАР І ЛІКАР

Подорожували годинникар і лікар. Почали суперечку, кого з них треба людям бiльше. Один—своє, другий — своє. Так і не дiйшли згоди. Договорилися, що зайдуть переночувати до першi хижi в селi — і нiч покаже, чий верх.

Прийшли до села, попросилися на нiчлiг. Газда був добрий, прийняв їх.

— Посидiть у хижi, поговорiть, а я пiду попорядкую коло худоби,— каже газда.— А вечеряти будемо о дев'ятiй годинi.

Клiпнув годинникар на лiкаря, що без нього господар не обiйдеться. А господар попорядкував коло стайнi і забiг до хижi:

— Жоно, давай вечеряти! По звiздах видно, що рiвно дев'ята година.

Подивився годинникар на свiй часiвник — точно: дев'ята година.

Повечеряли. Газда з'iв пiвпалияницi хлiба, миску розсолу. Ледве вилiз з-за стола. Клiпнув лiкар на годинникаря, що без полiки газди не переночувати.

А газда вилiз на теплу пiч, простер черево попри гарячий кiш та проспав собi смачно до ранку.

Що iз сеi притчi виходить? Що не треба нi одного, нi другого? Не те! Не в того вони вияснили, кого з них бiльше треба. Здоровому не треба лiкаря, щасливому — годинникаря. А людям треба однаково і одного, і другого: лiкар, коли слухає серце хворого, дивиться на часiвник.

94. БЕЗ ЧОГО НА СВІТІ НЕ ПРОЖИТИ?

Був один король. Нiчого не робив, лише воював з iншими королями і збивав у свiй пивницi золото. Якось розговорився вiн iз мудрецем про те, без чого на свiтi не прожити.

- Без золота, без грошей,— каже король.
- Без хліба,— каже мудрець.
- Хліб за гроші купують,— не погодився король.

Виріс того короля син і захотів сам володіти багатствами вітця. Коли король переміряв золото в пивниці, син замкнув на ній двері, а себе оголосив королем.

Старий король дурконів у двері, доки не вибився із сил. Золото в нього було, а їсти за нього не міг купити. Доки жив, доти писав на дверях: «Хліб, хліб, хліб...»

Я вам кажу: не ми хліб носимо, а хліб — нас.

95. ЧОМУ ДАВНО КЛОЧЧЯНЮ НОСИЛИ ТА В ПОСТОЛАХ ХОДИЛИ?

Колись подорожував цар по Верховині. Заночував в одного простого чоловіка. Вранці хотів віддячитися за нічліг. Увидів на газді клоччяну сорочку й постолі і думає: «Дам йому таку одержу й обув, як у мене». Каже чоловікові:

— За нічліг дарую тобі сорочку шовкову й чоботи.

А чоловік каже:

— Красно дякую, айбо у мене є ліпша одержа.

Цар розсердився:

— Хіба твоя куслива клоччянка ліпша за шовкову? А чоботи хіба не ліпші від постолів?!

Чоловік стоїть на своєму. Охолонув цар і звідусь:

— Чому твоя одерж і обув ліпші?

— Бо в них ліпше по горах ходити.

Цар не повірив, і побилися об заклад. Одягнувся в шовкову сорочку царський офіцер, обувся в чоботи і пішов з чоловіком на полонину подивитися на овець, яких пас того чоловіка син. Чоловік іде зворами, з каменя на камінь легко перескакує, а офіцер гупає в чоботищах, ковзається на мохрім камінні, падає. Іде чоловік корчами — нічого його сорочці не шкодить, а на офіцерові шовкова пірвалася на пантлики. Вийшли на полонину — офіцер упав, як підкошений, так змучився в тяжких чоботях, а чоловік у постолах і не чує, що йшов.

Тяжко було вертатися. Офіцер повідривав зап'ятки, а чоловік у постолах легенько з каменя на камінь перескакує. Коли прийшли до царя, офіцер сказав:

— Платіть, світлий царю, заставку, бо в горах постолі ліпші від чобіт, а клоччянка від шовкової сорочки.

96. НЕ ПО ОДЕЖІ ТРЕБА ЗУСТРІЧАТИ

Один чоловік був аж в Америці. Пощастило йому заробити файні гроші, то боявся, аби в дорозі не пограбували. Тому одівся в стару одержу, а файну ніс у куфрі.

Добрався уже як до Волового. Зголоднів і думає собі: «Зайду в ресторан пообідати». Айбо в ресторан його не пускають.

— Для овець і свиней місце не тут, — каже той, що стояв на дверях (подорожній мав овечий кожух і постולי зі свинячої шкіри).

Розсердився чоловік, що аж... Пішов за ресторан, дістав із кюфра анцуг і переодівся. Йде знову до ресторану — а перед ним шапку знімають. Зайшов, а офіціант відразу звідус:

— Що накажете, пане?

— Корито борщу і корито паленки.

Офіціант зачудувався, айбо мовчить: пан є пан, що хоче, те робить. Принесли йому два корита — одне з борщем, а друге з паленкою. Всі дивляться, що з того буде. А чоловік зняв із себе реклик, галстук — і в борщ.

— Їжте!

Витянув із борща панську одежу — і в паленку:

— Пийте!

Та голосно, аби всі чули:

— То не мене, а вас у ресторан пустили.

Устав, гримнув дверима і пішов у своєму кожусі в рідне село. Йшов і думав: «Чому так заведено, що людей по одежі зустрічають?..»

І я так кажу: чому? Не по одежі треба зустрічати.

97. СИТИЙ ГОЛОДНОМУ НЕ ВІРИТЬ

Ішов чудотворець. Бачить: чоловік мотикою прикопує овес.

— Чому коплете? Чи плуга у вас не є?

— Не є.

Тоді чудотворець каже:

— Зніміть свої постולי та закопайте їх у землю на знаоме місце, лише аби-сьте не забули, де. Та буде у вас все, бо я чудотворець.

Закопав чоловік постולי під якийсь примітний корч, прийшов додому, а в нього серед двору — дім великий, повний двір худоби.

Господарить чоловік, живе собі добре і величається, так як би ніколи в бідності не жив. Кажуть: ситий голодному не вірить. Так і він — ніколи бідного не допоможе.

Через три роки знову прийшов чудотворець у те село. «Ану, — думає, — зайду до сього газди, чи пустить переночувати». Зайшов, звідус:

— Чи не переночував би я у вас?

— Ні, бо ви можете мені хижу запаскудити.

Той ще дочікувався, а газда спустив пса. То було восени, все уже звезли з поля. Каже чудотворець:

— Як тобі прийшло, най так і піде!

І обійстя спалахнуло. Згоріло все. Газда з дітьми і жінкою вискочили лише в чому були одіті.

— Іди викопай свої постולי та ходи в них далі, — сказав чудотворець.

Хто не хоче гаразд честувати, той біди зазнає.

В одного царя був розумний син. Узяв він гроші й пішов дивитися, як світ живе. Довго ходив, перейшов усю державу. А тоді купив трьох коней: тучного, худого, сліпого. Звідує його цар:

— Що се все означає?

А він каже:

— Се твоя держава. Сесь тучний кінь — то твоє начальство, твої міністри, які нічого не роблять, лише їдять та п'ють. Сесь худий — то народ, бо він робить, мучиться, а нічого не має.

— А сліпий кінь?

— То ти, бо не видиш, як твій народ жиє.

Так син заганьбив вітця — царя панської держави.

99. СУНЬСЯ ГОРІ — СУНЬСЯ ДОЛІ!

Прийшов циган до газди і попросився переночувати. Пошкодували йому дати покровець, постелили лише якесь дрантя. Вночі чують, як циган розпорядився:

— Сунься долі!

Через якийсь час знову:

— Сунься горі!

І так усю ніч.

Вранці звідують:

— Кому ви всю ніч говорили: «Сунься горі! Сунься долі!»?

— Своєму вуйшові. Замерзну в ноги — вкриваю ним ноги. Замерзну в плечі — «Сунься горі!»

Так при всяких нестатках. Вкриєш ноги — плечі голі. Вкриєш плечі — мерзнуть ноги. І треба говорити не так, як циган: «Сунься горі! Сунься долі!», — а по-другому: «Дайте довгу гуню!» Хоч і в довгій гуні не все порятунок: є низькі люди, є і високі. Що одному добре, то другому студить ноги.

100. АПЕТИТ

Спекла циганка цигану пічкару у спудзі. Вийшов з шатра і смачно вм'яв. А пан саме на кочії візся та увидів то — аж слина йому покотилася. Думає: «Чому він так смачно їсть, а я не можу?» Звідує циганка: що робити, аби мати апетит?

— Заплатіть, я вам зроблю апетит.

Попросив циганку спекти ще один пічкару. Підвісив у шатрі на нитці так високо, аби до нього підскакувати треба.

— Робіть до завтра так, аби пічкару весь час крутився на нитці.

Підскакував пан коло пічкаря аж до ранку. Прийшов циган і каже:

— Тепер, пане, можете вкусити з сього пічкаря.

Пан наסקався, то так смачно їв, що в цигана самого слина покотилася.

101. ЛІНИВА ДІВЧИНА

Була в одного газди донька. Росла файна, а робити не знала. Придивився другий газда, що дівчина файна, прийшов із сином і посватали (не буде ж до сивого пелеха в плоті замість кола стояти). Дали за нею добру часть та журяться, як буде їх дитина на новому місці жити, бо ж не любить робити.

Кілька днів молодиці нічого не казали. Четвертого дня кличе стара на обід. Зайшли до хижі, старий звідує:

— Хто що робив?

Кожен сказав, що робив, лише невістка мовчить.

— А ти, дитинко, що робила?

— Лежала.

— Хто робив, сідайте до столу, — каже газда. — А ти, дитинко, лежи далі.

Другого дня пішла невістка по воду. Кличе стара на обід. Старий звідує, хто що робив? Стара каже:

— Ой, невістка принесла води!

— То дайте їй горня води.

Пообідали, розійшлися знову до роботи.

Іде третій день. Стара пішла корову доїти, невістка — за нею. Зайшов старий до хижі:

— Хто що робив?

— Ой, невістка корову видоїла, — каже стара.

— То дайте їй горня молока, най п'є.

Увиділа невістка, що тут треба робити. Звідується старої, що робити? Роботи в хижі немало — і зварити, і прибрати. На четвертий день старий знову:

— Хто робив, сідайте їсти.

Сіла за стіл і невістка, бо заробила обід.

Йде її отець до свата подивитися, як їй там живеться. Прийшов, а донька порається на газдівстві. Сів він, зачудувався, а вона йому каже:

— Натє, няньку, ножа та обрізуйте булі, бо тут такі люди, що кедь не робите, то не дадуть вам їсти.

102. СТО РАЗІВ ЗА ОДИН РАЗ

Їхали якось чоловік із сином кіньми на ярмарок. Увидів отець підкову на дорозі — а підкова була добра — і каже синові:

— Іванку, ану злізь з коня, підніми підкову!

— Я би-м за підковою ліз?

Зліз отець сам, узяв підкову. «Чекай, я тебе навчу», — подумав собі. Продав на ярмарку підкову і купив за неї черешень.

Поторгували, вертаються додому, а голодні-преголодні. Старий і сам не їв, і сину нароком нічого не купував, а з дому не брали. Іде старий попереду та все верже по одній черешні на дорогу. А син злізе з коня, з'їсть і їде далі. Видить: знову черешня на землі. Доводиться знову злізати з коня.

Отак, не хотів раз злізти з коня, то сто разів зліз. Така була наука.

103. У ДРУЖБІ — СИЛА

Святополк мав чотирьох синів. Скликав їх і дав поламати мітлу. Узяв один — не переломив, узяв другий — те ж. Не переломив ні третій, ні четвертий.

— Слушайте, сини! Я старий, мені б померати. А вас скликав, бо хочу видіти, чи маєте мудрість.

Розв'язав він мітлу і по одному прутуку поламав.

— Отак, — каже, — кедь будете нарізно всі — з вас збиткуватися будуть. А кедь будете разом, ніхто вас не зломить.

Це так. І не лише серед людей, але й серед звірів. Вовк на всю отару не нападає — не бизується, а відганяє собі одну вівцю збоку. А коні, коли на них нападе звір, зіб'ються головами докупи, б'ють задніми копитами і нікого до себе не підпуться.

104. ПЕРЕДБАЧЛИВІСТЬ

Іде чоловік і видить: циган б'є хлопчика.

— За що б'єш дитину? — звідує подорожній.

— Посилаю його по молоко до кума та наказую, аби не розбив збан і не розіляв молоко.

— Чого ж б'єш? Він же не провинився.

— Коли розіб'є збан і розілляє молоко, тоді пізно буде його грозити.

105. ПІДКОВА

Поїхав один чоловік із Річки до Шандрова на ропу. Вертався додому і дуже спішив. Коло Нижнього Бистрого відірвалася у коня підкова. Треба було зайти до коваля, та чоловік подумав: «У коваля задержуся годину, а то й дві, не встигну до ночі вернутися додому». А ще лишалося їхати кілометрів із сорок.

Як подумав, так і зробив: не зайшов до коваля. А кінь пооббивав копито та й почав кульгати. Коло Волового уже зовсім не бирував тягнути. І чоловік мусив там заночувати. Вранці повів коня до коваля, а той каже:

— Спершу веди коня до фельдшера!

З трудом привіз чоловік ропу у своє село. А кінь ще зо два тижні кульгав. Та що мав чоловік казати: сам завинив.

106. РІЧ ДВОЯКО СЛУЖИТЬ

В одного царя був син. Пішов якимсь на полювання та й не вернувся. Цар посилає слуг:

— Ідіть і знайдіть мого сина. Котрий скаже, що його вже не є, тому заллю гиртанку оловом.

Найшли слуги лише кістки царевича, та бояться сказати царю. Пішли до одного діда і почали радитися, як би вийти з біди.

— Я вам пораджу,— каже той.

Зробив дідо гуслі та й навчив слуг грати. Пішли вони з гусями до царя, один сумно заграє. Цар все зрозумів і розпорядився:

— Залийте гиртанку сьому інструменту!

Так були винайдені гуслі для журливих новт. А потім їх пристосували грати веселу коломийку. Горілку придумали для веселощів, та вона приносить людям біду.

Всяка річ може двояко служити людині.

107. ПРО ДЗВОНИК І СМІЛИВОГО ЧОЛОВІКА

В одній церкві був маленький золотий дзвоник. Якось у церкву заліз злодій і вкрав того дзвоника. Айбо коли тікав через ліс, напав на нього ведмідь. Була ніч, і злодій подумав на ведмедя, що то нечиста сила.

— Поможіть, бо нечиста сила мене душить! — кликав людей. Та ніхто не прийшов йому на поміч — боялися.

На другий день пішли люди глядати дзвоник, айбо знайшли коло мертвого лише шнурок від того дзвоника. Коли вчули дзеленькання! Всі відразу й повтікали з лісу, бо подумали, що й на них нападе нечистий дух. Дорадилися, що зберуть гроші від кожного двора й дадуть тому, хто переможе нечистого та забере від нього дзвоник.

Найшовся один сміливець, пішов у ліс. Як почув дзеленькання — рушив на голос. Дивиться, а то на смереці сидить у гнізді сорока й дзеленькає. Виліз він на смереку і забрав дзвоник.

Прийшов у село, розповів, де знайшов дзвоник. Йому тоді й кажуть:

— Ти не заслужив такі великі гроші.

А в тому селі був розумний староста. Він і розсудив:

— А чому із вас ніхто не хотів іти за дзвоником? Бо всі ви боялися нечистої сили. А сей чоловік не боявся. Тому він і заслужив великі гроші.

108. НЕСПОДІВАНКА

Жив один чоловік, що не мав страху, нічого не боявся. Межи мертвими був, у пеклі був — не знав боятися. Прийшов із пекла, розпарився, то захотів води напитися. Напився води з криниці, підняв голову передихнути, а жаба скочила йому в очі. Він так перепудився, що вмер на місці.

Що значить несподіванка! Страх, якого чекаєш, не страшний.

109. ЩО РУКИ ЗБУДУВАЛИ, ТЕ МОЖУТЬ І РОЗБИТИ

Давно козаки воювали з турками. Перепливають через море, нападуть на вариш, заберуть, що захочуть, і вертаються. Султан дав розказ звести довкола кожного вариша високі мурі, як це робили чехи на Судагах від німців.

Коли мурі були готові, султан покликав своїх міністрів, аби подивилися. Міністри хвалять роботу, примовляють:

— Тепер у наші вариші козаки не зайдуть.

Та серед тих міністрів був один мудрець. Він каже:

— Не можна бути такими безпечними. Що руки збудували, те можуть і розбити.

110. ХЛІБ І КАКАО

То було при чехах.

У Келечин із Праги приїхав на вілет один великий пан, черево на сонці погріти та для апетиту квасу попити. А ще збирав усяке каміння — хотів найти золото в цих місцях. Мав квартиру в одного корчмаря, так що не міг видіти, як живуть прості люди. І лише коли збирався до Праги, надумав зайти в кілька хат, щоб купити постолі чи гуню, аби показати, які відсталі верховинці. Зайшов він до Пижика і впали йому в око не гуня, не постолі, а вівсяні ощипки на столі.

— Всьяке я каміння видів, айбо сяке ще не зустрівач. Чи не віддасте мені один камінь? Я за нього какао дам.

— А що можна цим порошком зафарбити? — звідусь Пижик.

— Що то некультурність! — каже пан.— Та це ж не фарба, а напій такий, на молоці варять.

— А се на столі не камінь, а хліб. Не дивно, що я з чотирма класами вашу какаву за фарбу сприйняв, але дивно, що ви, чоловік учений, матурований, не можете хліб від каміння відрізнити. А какави вашої мені не треба — було б молоко, то й так його вип'ю. І вівсяник у ньому розмочу.

Увидів пан, що тут люди знають за себе постояти, знають розумно говорити, подумав: «А що, як дати сим людям школи? Вивчаться, зрозуміють, що крім вівсяного хліба є білий? А дай їм білий хліб — що будуть панські діти їсти?» І коли вернувся в Прагу, усюди говорив, що не треба високих шкіл верховинцям, бо вони відсталі — какао за фарбу сприймають.

Таке то панське гунцвоцтво!

111. ВІДКОЛИ ПОПАМ ТЯЖКО ЖИТИ

Хаша чуваща, а поле видяще. Якби знали сю приповідку попи Сопко і Мустіянович, то я би не вчув, відколи попам тяжко жити.

А було то так. Пішов я збирати гриби понад Обляську. Вижу: йдуть вершком попи Мустіянович і Сопко, який узяв за жону Мустіяновичового брата доньку. Йдуть із Новоселиці, де були на храмовому святі Кирила і Мефодія, і бідкаються, що мусять добиратися пішки.

— Чи й давно люди попів не поважали? — звідусь Сопко.

— Ні! — каже Мустіянович.— Відтоді попи мусять пішки ходити, відколи прості люди стали в жебах по дві церузи носити.

Церузу, або, як тепер кажуть, олівець, носять лише грамотні люди. Як видимо з цієї причі, грамотність людей не на радість попам.

112. ЩО НАЙКРАЩЕ РОДИТЬ?

Це було тоді, коли організувалися колгоспи на Верховині.

Приїхав до нас молодий агроном, не місцевий. Хотів із старими людьми порадитися, як краще картоплю вирощувати. Звідує у Соймах старого діда:

— Що у вас найкраще родить?

— Ріпа.

— А картопля? — звідує агроном.

— У нас не росте така.

— А треба би, — сказав агроном, — щоб і у вас було, як усюди. Але і в Репинному почув, що там теж «картопля не росте». Агроному пояснили, що в них найліпше родять крумплі.

У Келечині агроном почув:

— У нас найліпше родять булі.

Почав він агітувати келечинців за картоплю.

— Е, ні! — кажуть старі. — Нас уже раз агітували сіяти чумизу...

Пізніше агроном узнав, що і «ріпа», і «крумплі», і «булі» — це та ж картопля. Потім, коли видів у колгоспі файний урожай, казав:

— Це у вас справжня картопля!

А як поганий врожай, то ганьбив:

— Хіба це картопля? Це булі! Це ріпа!

Я чув, що булі називають ще «бандурками», «компітерами». Вони — наш другий хліб.

113. І В БРЕХНІ Є МАЛО ПРАВДИ

Прийшла до мене циганка, а ми з вітцьом, прощін би, сиділи.

— Най вам погадаю на щастя, — каже циганка. — Лише позолотить руку.

— Ну, коли можеш зробити нам щастя, — каже отець, — то чому собі не зробиш, а ходиш, як бездольниця.

— Вижу, вам не треба гадати, бо ви все розумієте. Ще-м у таких руках не була. Айбо із багатої брехні є мало правди.

— Ну, неборанько, — каже отець, — за те, що уповіла-сь правду, на карбованець.

Отець розумів мудрість. І я кажу: не є брехні, аби в ній не було мало правди.

114. ПРО СЕСТРУ-КАЧКУ І БРАТА-ОЛЕНЯ ЗОЛОТОРОГОГО

У давні часи жив собі чоловік. Жона в нього померла, і він женився другий раз. Від першої жони у нього було двоє діточок — хлопчик і дівочка. А друга його жона не мала дітей, тому дуже зненавиділа хлопчика й дівочку, біла їх, держала в голоді.

Якось газдиня зарізала курку. Зварила та й каже:

— З'їмо, коли прийдемо з церкви.

Пішла з газдою до церкви, а діти лишилися дома. Яке то діти — знаємо: їдять, як труськи. Одне з курки відщипнуло, друге відщипнуло — вже видно реберця.

— Йой, то нас буде мачуха бити! — каже дівочка.

— А ми втікаймо, — каже хлопчик.

Зібралися діточки і пішли з хижі лісами. А мачуха прийшла з церкви, увиділа, що діти кивали курку, та й залаяла:

— Біда би на вас упала!

Залаяла в недобрий час, і лайка її сповнилася. Діти йшли лісом, і впала на них спрага. Та води текучої ніде не траплялося.

— Я нап'юся із сього оленього сліда, — каже хлопчик.

— Не пий! — просить сестра. — Мамка наша казала, що то не гідно.

Айбо хлопчик не послухався і напився. І зробився з нього олень із золотими рогами.

Не лишає дівочка оленя, боїться, що звірі його загризуть. Найшла якусь печеру, і там живуть. Дівочка збирає ягоди, яблука і тим животиться. Й оленю те дає їсти. Одну журу має, як будуть жити зимою. Назбирала вона горіхів, насушила грибів — що буде — то буде. Так і жили.

Раз чують: трублять у роги, брешуть пси. То син великого пана вийшов у той ліс на вадаску. Увидів він оленя із золотими рогами — та за ним. Айбо догнати не може. Прицілвся, щоб убити, а з корчів вибігла дівчина і загойкала:

— Не стріляйте, бо то мій брат.

Розповіла вона панському синові про свою пригоду, про свого брата, як він став оленем. Дівчина була файна, і легінь полюбив її і взяв за жону. Оленя забрали з собою і держали його для параду.

А в того пана служила кухарка. У кухарки була донька. Мати її знала ворожити і хотіла приворожити панича до своєї доньки. Аж тут хоп — той привів собі жону із хащі. «Не довго ти веселишся у сьому замку», — подумала кухарка. Та доки придумала, як позбутися суперниці, у тої найшлася дитина.

Коло панського замку ріс великий сад. У саду було озеро. Коли породілля вийшла в сад і проходжувалася над озером, кухарка-чарівниця підкралася ззаду і дримала її у воду. Щось прошептала — і з жони зробилася качка.

Реве голодна дитина, айбо мати не йде. Глядає чоловік жону — не може знайти. А кухарка каже:

— Дитині треба матір. Ваша жона кудись утекла, то ви беріть за жону мою доньку.

Пошкодував панич дитину, взяв за жону кухарчину доньку. Дає вона дитині чай — а мале реве, бо хоче материнського молока. Олень про все знає, та сказати не може панові. Він промовляв лише тоді, коли сестра дотулялася до нього рукою.

Вичекав олень, коли панич і кухарчина донька підуть на далеку прогулянку, й побіг до озера. Сестра-качка, як увиділа брата-оленя, вийшла на берег, дотулилася до нього, і він проговорив:

Стань жоною, сестро-качко,
Бо дитина дуже плаче!

Сказав так тричі, і вона із качки зробилася жоною й побігла дитину поплекати. Айбо після цього знову мусила ставати качкою, бо була заворожена. Коби її в такий час хтось із людей поцілував, то сила ворожби пропала б.

Так і сталося. Якось гуляв панич у саду, а олень не знав про це і побіг до сестри-качки. Панич чув, як олень промовляв, і увидів, як качка стала жоною. Підбіг до неї, поцілував та й каже:

— Дорога моя жоно, йдім до палацу!

Вона розказала, що з нею сталося. Панич дав розказ кухарку та її доньку прив'язати коням до хвостів. Коней настрашили — і вони поволочили чарівницю і її доньку.

Олень дуже зрадувався, що його сестра звільнилася від чарів, перекинувся через голову — і став хлопчиком.

Що заворожено, те можна розворожити. Лише треба знати, як.

115. ПРО ЖЕНИХА-ЖАБУНА

В одному селі було мало води, стояв серед села лише один колодязь. Той колодязь дуже шанували, на свята файно закосичували дашок над ним.

Раз у тому селі була свальба. А то — як свято. Ніхто не робить, всі гостяться, танцюють, співають. Та й забули колодязь закосичити. І водяник, що сидів у колодязі, розсердився на людей.

А ще в тому селі було двоє сусідських діточок — хлопчик і дівчинка, які дуже любилися. Старшина на свальбі — то діти мали принести воду. Хлопчик з дівчинкою пішли до колодязя. Нахилився хлопчик з відром — а його вхопило і затягнуло в колодязь.

Дівчинка, ревучи, побігла за людьми. Прийшли, вичеряли воду, але тіла хлопчика не знайшли. Лише величезна жаба сиділа там. Не хотіли дівчинці вірувати, що хлопчик упав у колодязь.

Айбо води із того колодязя більше не могли зачерити. Опустять на ланцкові відро, наберуть повне води, та коли почнуть тягнути вверх, відро перевертається. Лише коли та дівчинка набирала воду, відро не переверталосся. І мусила вона черяти воду для людей. Їй за те платили гроші. І вона все була коло колодязя, все виділа жабу, яка росла і росла там.

Раз чує дівчина — хтось у колодязі співає. А то вже пройшло три роки, як утопився хлопчик. Подивилася дівчина, уже відданиця, у колодязь, а то жаба співає:

Теро-теро-теро-рія,
Чи будеш ти моя мила?

А то була не жаба, а жабун. Дівчина спудилася, побігла геть від колодязя. Прийшла з людьми. Чують вони — у колодязі жабун співає:

Теро-теро-теро-рія,
Чи будеш ти моя мила?

Що робити? Вбити жабуну? Боятися люди. Та й за що, коли так файно співає? А тут уже посходилися жони з відрами по воду. Почала

дівчина черяти води, айбо і їй став хтось відро перевертати. То жабун так робив і співав:

Теро-теро-теро-рія,
Чи будеш ти моя мила?

Люди просять:

— Та кажи, що будеш. Бо що будемо без води робити?

А вода — то все. Я видів, як люди бідують у тих краях, де мало води. Що з того, коли є хліб. До нього треба сіль і воду. В нас у Карпатах є і сіль, і вода, лише мало хліба.

От дівчина, що виросла файною відданицею, й каже:

— Та буду, буду!

Як то сказала, відразу змогла води зачерити. Айбо як усім води на-черяла, жабун почав співати:

Теро-теро-теро-рія,
Тягни мене звідси, мила!

Покликала людей і з їх поміччю витягла жабуна з колодязя у відрі. А то таке бридке, пулькате. Лише голос файний. І співає далі:

Теро-теро-теро-рія,
Веди мене домі, мила!

Повела жабуна до своєї хижі. А він там заспівав:

Теро-теро-теро-рія,
Дай ми їсти, моя мила!

Нагодувала. А жабун співає:

Теро-теро-теро-рія,
Стели постіль, моя мила!

Вона в плач. А люди просять:

— Та постели йому, бо як розсердиться, то лишить нас без води. А що ми будемо без води робити, як будемо жити?

Постелила. А жабун співає далі:

Теро-теро-теро-рія,
Лягай зі мною, моя мила!

Пішли люди з хижі, лишили відданицю з жабуном. Мусила вона лягати в постіль. А жабун тихенько співає:

Теро-теро-теро-рія,
Поцілуй ня, моя мила!

А вона вже до жабуна звикала і не так його мерзилося, як раніше. Світла не було — притулилася й поцілувала. І так жабунові стало жарко, що шкіра жаб'яча на нім тріснула. І зробився з жабуна файний легінь. То був так зачарований водяником хлопчик, що впав у колодязь.

А для чого я се розповів? Аби видіти, що любов може. Із жабуна чоловіка зробила.

На другий день побігла дівчина в магазин, купила для свого чоловіка одягу. А жаб'ячу шкіру спалила. І стали жити та поживати. За той час у водяника пройшла злість, вже знову відпускав людям воду. А вони більше не забували у свята закосичувати дашок над тим колодязем. Біда навчила.

Біди — як води. Та не є такої біди, з якої б не було й гаразду.

Тут і казці кінець. І можна перепочити. К умар, кажуть, із дуба падав і то перепочивав.

Жив один король, мав двох синів і доньку. Пішла донька з ріки води принести та й не вернулася: поганий цар увидів її і вкрав. Чекали дівчину вдома — не дочекалися. І пішли брати глядати сестру.

Довго говорити — мало слухати: дійшли вони в сьому державу, де панував цар-поганин. Зайшли в палац, коли його не було дома. Сестра дала їм їсти та й каже:

— Їжте та скоро тікайте, бо погано походите.

А вони кажуть:

— Чого б ми боялися? Нас двоє, а він один.

Вернувся поганин додому, увидів їх, схопив — одного в одну руку, а другого в другу — і відніс до пивниці. Що сестра могла зробити? Їсти їм туди носила та через віконечко подавала, аби не вмерли з голоду.

Так король і королева zostалися самі. А вже старі були, більше на дітей не надіялися.

Раз пішла королева до ріки й увиділа рака і троє раченят. Так їй сумно стало, що проговорила:

— Коби в мене була ще хоч одна дитина.

Прийшла додому, чує: затяжіла. Прийшов час — і народила королева дитину-раченя. Що робити? Яке дитя вродилося, таке треба хрестити. А з того раченяти зробився хлопчик. І почав швидко рости. Пройшов день, а йому — ніби рік. На двадцятий день був уже файним легнем.

Раз почув він на вулиці, що в нього були брати і сестра. Прийшов до матері й звідує, чи то правда. Мати й каже:

— Правда. Поганий цар украв їх.

— То я піду їх глядати.

Прийшов він до коваля й просить:

— Викуй мені двадцятимажову палицю.

Коваль зачудувався: що буде з такою палицею робити? А Рачок-неборачок, як його називали, каже:

— Ти не мудруй, а куй!

Зробив коваль двадцятимажову палицю, узяв її хлопець і пішов глядати братів і сестру. Ішов він довго, а кажу коротко: дійшов у сьому державу. Поганого царя не було дома. Увидів Рачок-неборачок дівчину, що порядкувала у світлиці, й здогадався: то його сестра. Каже, хто він і звідки.

— Загинеш тут, Рачку-неборачку,— каже йому сестра.

— Не загину.

Прийшов цар додому і ще за порогом занюхав, що в палаці є прісна душа.

— Хто тут? — зазвідав.

— Я, Рачок-неборачок.

— Чого тобі треба?

— Сестру й братів.

— Багато відразу захотів! Спершу поміряться силами. Як хочеш — рубатися, метатися чи попід небо розшибатися?

— Метатися.

Почали боротися. Підняв Рака-неборака цар, ударив ним у бетон, проломив бетон до колін. Вискочив із ями Рак-неборак:

— Ну, тепер буду я.

Ухопив поганина, ударив ним у бетон так, що той проломив яму до пояса і не міг уже з неї вилзти.

— Бери сестру і братів, — каже поганин, — лише даруй мені життя.

Пішов Рак-неборак у пивницю, а коло дверей величезний пес на прив'язі. Гарчить і не пускає. Рак-неборак тріснув пса палицею — і по ньому. Випустив братів із темниці та й каже:

— Кінчилася ваша неволя! Вертаймося до нянька і мамки.

— Ідемо, — кажуть брати. — Лиш візьмемо сесь ланцок на пам'ять про неволю.

І відсилили той ланцок, яким був пес прив'язаний.

Як прийшли на вітцівську землю, сіли спочити. Була там гора, ліс, сидять у затінку, спочивають. Рак-неборак ліг під дуба і заспав. А брати радяться:

— Прив'яжемо його сонного до дуба, най не від наших рук гине: або вовки його загризуть, або з голоду помре. А ми скажемо дома, що самі сестру визволили.

Сестрі наказали, аби мовчала, і прив'язали Рачка-неборачка до дуба тим ланцком, на яким поганин пса держав.

Проснувся Рачок-неборачок, дивиться, а він прив'язаний. Сіпнувся — та де там: той ланцок був такий міцний, що ніхто б його не розірвав. Тоді Рачок-неборачок натужився — і вирвав дуб із корінням.

Іде додому — тягне дуб за собою. Куди йде — все, що зачепить, перевертає, трощить. Вибігла королева назустріч:

— То ти, Рачку-неборачку! А я вже думала, що ти десь пропав.

— Кличте моїх братів, най мене відв'яжуть.

Відв'язали брати та й чекають, що він буде робити. Так бояться, що аж трясуться. А він гірко заплакав і каже матері:

— Жив я серед раків — там було мені ліпше, бо рак рака ніколи не зрадить. Я тебе, мамко, люблю, айбо піду туди, де я жив до того часу, доки не став твоїм сином.

І взадусь, аби видіти мамку, пішов до води. Скочив у воду, і знову став раком.

З того часу раки лазять взадусь.

117. ВЕДМІДЬ

Був один мельник. Обмірював людей, нажив велике багатство. Дуже боявся, що обкрадуть його, тому вночі одягав бунду наруби, опускав голову, аби лиця не видно, і ходив довкола хижі, буркаючи: «Гу! Гу! Гу!»

Люди говорили, що його хижу вартує нечиста сила, боялися увечері тудою ходити. А коло того мельника була найкоротша дорога до лісу. «Будь-що-будь, — подумав один біднячище, що жив недалеко, — а піду я в ліс короткою дорогою, аби до мене ніхто гриби не вибирав». А він із грибів жив. Насушить, продасть — і має якийсь грейцар.

Іде бідний сусід і чує: «Гу! Гу!» Айбо не вертається, йде. А то вже зоряло. Придивився він і впізнав мельника.

— А заляло би тя! — сказав чоловік. — Аби-сь таким і вдень ходив!

І зробився з мельника ведмідь, бо той бідняк у такий час залаяв. Мельничиху потяг із собою в ліс. Там народила йому ведмежат. З того часу й ходять ведмеді. Крав мельник — і ведмеді крадуть. І бурчать так, як бурчав мельник коло своєї хижі: «Гу! Гу!»

118. ЗОЗУЛЯ

Жили собі чоловік і жона. Файно жили, заможнo. І двоє діточок мали. А коло чоловіка жив сусід, звали його Кукулом. То був вовкулак, очі мав як магнесові. Подивився якось на газдиню — і залюбилася вона в нього. Газда то видів, бив її, та нічого не помагало.

Та раз пропав кудись Кукул. До газдині дійшла новина, що вночі за селом підстрілили вовка й люди пішли по його сліду, аби добити.

— Ой Кукуле мій, Кукуле! — заревала вона. — Тому я тебе три дні не виділа, що ти мусив лісами ходити, смертоньці в очі дивити.

— Перестань, дурна жоно, не роби ганьби своєму чоловіку та дітям, — кажуть їй. А вона своє:

— Ой Кукуле мій, Кукуле! Та коби я крильця мала, до тебе би-м полетіла, смерть від тебе відвернула.

— А заляла би-сь! — вповіла сусіда. — При чоловікові й дітях за вовкуном реवेश.

У такий час залаяла, що слово збулося. Зробилася газдиня зозулею і полетіла глядати Кукула. До нині глядає. Кличе його: «Ку-куле! Ку-куле! Ку-ку!» Про дітей не думає, свої яйця в чужі гнізда кладе.

119. ЧОМУ НА ЛОМІВЧИКА ВСІ ПТАХИ СЕРДИТІ?

Давно у птахів не було царя. Злетілися якось усі на одне місце і договорилися, що царем буде той птах, котрий вище злетить.

Почали летіти. А волове око сіло собі на хребет орла, бо виділо, що то дужий птах. Орел летів, доки всіх птахів не лишив нижче себе. З висоти прокричав:

— Я — цар птахів!

А волове око підлетіло вище і каже:

— Я — цар!

Погодилися птахи, що царем буде волове око. Айбо язик мій — ворог мій. Волове око десь похвалилося, як воно всіх обмудрувало. І розсердилися птахи — хотіли розірвати його.

З того часу волове око ховається в ломах. Тому його ще кличуть ломівчиком.

120. ЧОМУ КАНЯ ПИЩИТЬ?

Була на землі велика посуха. Ніде води не лишилося. Зібралися птахи: що робити? Дорадилися криницю копати.

Всі пішли копати, лише каня не пішла. Викопали криницю, айбо кані заборонили пити воду з неї. Може пити лише дощову, із пня, каменя, сліду.

Тепер, коли надійде хмара, каня починає пищати — просить дощу, бо хоче пити.

121. ЧОМУ ЯСТРУБИ ІЗ КУРМИ ВОРОГУЮТЬ?

Давно яструби із курми цімборували, у поросі разом теребилися. Та прийшла лисиця й каже яструбам:

— Та ви такі, що під небеса літаєте, а з такими теребитесь, що лиш по землі можуть ходити.

Яструби піднялися під небеса й оголосили курям війну, почали їх убивати. А кури, аби яструби не били їх, стали у дари посилати яйця.

Прийшла лисиця до курей і наговорює їх:

— Та чи ви дурні? Та ви свої плоди відносите таким, що й свого сідала для спочинку не мають!

Кури перестали давати дари, а яструби ще завзятіше з ними ворогують. І лисиця перестала вдавати друга курей. Своє зробила і тепер краде курей, де лише може.

Слів отут більше не треба.

122. ЛИСИЦЯ Й ПЕС

Зустрілися лисиця й пес. Звідує лисиця:

— Як то так виходить? Ми з тобою родичі, а живемо не однаково: тебе газда годує, в сльоту до хижі пускає, а мене, де увидить, — хоче вбити.

А пес їй:

— Не лиха твоя доля, а лиха твоя воля.

Про що ця мудрість? Не за те лисицю б'ють, що в неї довгий хвіст, а за те, що курей їсть.

123. ПРО ЗЛИХ І ДОБРИХ

Один вовк стоїть на одній горі, другий — на другій, а між ними вівці в долині. Каже один вовк другому:

— Видиш, скільки нас мало, а скільки нас мама родить! А вівця має лиш по одному, по двоє ягнят, а скільки їх є!

— Може, то благословенна худоба, — відповідає другий.

А то не благословення помагає. Недобрий себе скоро згубить, бо за зло йому платять злом. А доброму всі радуються, оберігають його.

124. КОЛИ ВОВК НЕ ХОТІВ ВІВЦЮ З'ЇСТИ...

Ішов вовк до кошари. Та пси його завітрили й почали брехати. Вівчарі увиділи вовка й ну гулюкати. Утік вовк, не пообідав. Зустріла сірого лисиця й звідує:

— Та що, вовчику, погано-сь походив? Не дали тобі вівцю з'їсти.

— А відки ти про се знаєш?

— Сорока сказала.

— Бреше сорока. Якби я хотів вівцю взяти, то взяв би. Пастухи дивилися на мене, як добрі кумове, а пси — як рідні братове, лише біда, що вівці не стрижені, то вовна би між зуби позабивалася, тому й пішов без здобичі.

Так і злодій: коли йому не вдасться вкрасти, каже, що він і наміру не мав таке зробити. Вибріхується.

125. ХТО КОГО БОЇТЬСЯ?

Вирішили зайці йти топитися, бо вони всього бояться, а їх — ніхто. Зібралися всі гуртом до лопоша й хотіли вже скакати у воду. А жаби саме повилізали на моріг вигріватися. Зайці як надлетіли — жаби й поскакали у воду.

— Гоп, стіймо! — кричить один. — Є такі, що й нас бояться.

Так, не є такого сильного, аби не було над нього. Айбо не є такого слабого, аби від нього не було слабшого. Жаби втікли від зайців. Зайці бояться лисиці й вовка, а ті бояться пушкаша. Хоч і пушкаш боїться — жони, а та боїться мишей. Миші й жаби втікають від зайців...

126. ДВІ МИШІ

Жили собі дві миші, польова і домашня. Раз домашня прийшла на полуденок до польової. А та каже:

— Йдімо на ниву, позбираємо зерно, що висипалося на землю.

Не сподобався гості такий полуденок: визбируй по зернині серед бур'яну і їж навпіл із землею. Каже вона польовій миші:

— А в мене дома то сир, то солонина, а до всього — хліб. Ходи до мене в гості.

Прийшла польова до домашньої миші в гості. Показала господиня свої харчі — слина тече. Почали їсти. Та вкусили раз чи двічі сиру — двері комори: рип.

— Тікаймо! — пискнула домашня миша і побігла в нору. Польова — за нею.

Як у коморі все втихло, вернулися миші полуденкувати. Айбо сиру вже не було. Взялися до солонини. Та вкусили раз чи двічі, чують: «Няв! Няв!»

— Тікаймо! — пискнула домашня миша. — То кіт.

У норі польова миша каже домашній:

— Не завидую я твою життяю.

Не треба завидіти тому, хто живе з краденого, бо все його життя проходить у страху.

127. РОГИ ЧИ НОГИ?

Олень дивився у воду і величався рогами: які вони в нього красні та великі. А ноги йому не полюбилися, бо довгі й тонкі.

І тут він увидів вовків. Тікав через ліс, та роги йому заважали, ледве втік від погоні. І тоді почав ноги величати, що винесли його з біди.

Отак: коли не знаєш, до чого річ, не гани її.

128. ЗА ДОБРО — ДОБРОМ

Летіла бджола і попала в колодязь. Крила намочила, вилетіти не може. Голуб увидів її у біді, виломив дзьобом галузку і впустив у колодязь. Бджола вилізла на листя, крила її обсохли, і вона полетіла у свій вулик.

А через якийсь час бджола врятувала голуба, коли його хотів убити лісник. Узяв лісник ціль — а в кого куля намірена, у того, кажуть, і летить, — та прилетіла бджола і вжалила стрільця в ніс, збила йому ціль. Він вистрілив, та не влучив.

Як то рятує одно другого! За добро — добром. Та між людьми не завжди так.

129. ЧИЙ ХЛІБ ЇМО?

Давно колос ріс на всьому стеблі. Хліба було багато, і люди перестали його шанувати: м'якушку з'їдять, а шкірку вивернуть. Пси збирали і їли ті шкірки.

Бог розсердився і зробив так, що на стеблі лишився малий колосок — пса нагодувати. Важко стало чоловікові доробитися хліба.

Не забуваймо, чий хліб їмо, і честуймо його!

130. НАПАСТЬ

Кажуть: від жебрацтва, темниці й бетегу не зарікайся. Так і від напасті. А то буде, як із Яблунівським Іваном.

Жив чесно, то й говорив:

— З чесним чоловіком ніколи нічого не станеться.

Йдучи в дорогу, ніколи не казав: «Най буде щаслива дорога!»

Раз їхав він возом до Мукачева. Доганяє жону з міхом. Каже вона:

— Чоловіче, підвези.

Сіла на віз, везуться. А доїхали до Мукачева, жона вхопила поводи в руки, почала кричати:

— Поможіть!
Прибігли жандари:
— Що таке?
— Мої коні з возом хоче вкрати сесь чоловік.
— Та то коні мої! — сердиться чоловік. — Вона попросилася з міхом, аби підвіз.
— Ой, неправда! — загойкала жона. — То я його з міхом узяла на віз.

Стали їх протоколувати. Взяли і той міх. Подивилися, а в ньому долота, свердлики — не жіноцьке надібля. І суд був скорий: присудили віз із кіньми жоні.

Що робити Іванові? Вертається в Яблунове. А то дорога далека. Іде помалу, журиться. Аж тут його доганяє віз:

— Сідай, чоловіче!

Дивиться, а то жона, котрій присудили його віз із кіньми. Сів. Вона дала йому поводи в руки:

— Маєш свої коні! То я тебе лиш учила. Я — напасть.

Злізла з воза і пішла собі. А він з того часу просив собі щасливої дороги.

131. ЧАРІВНА ТОРБА

Було то дуже давно, у тяжкі часи. Сім років нічого земля не родила, і люди голодували.

Один чоловік мав трохи вівса-позаддя і пішов засіяти нивку. Взяв жменьку, замахнувся, аби розсіяти, а тут налетів вітер і все поніс у безвість. Взяв ще жменьку — і знову подув сильний вітер і все забрав. Так було і за третім разом.

Зажурився чоловік, з чого буде жити, бо більше збіжжя не мав. Прийшов додому зажурений. Коли жона вчула, що сталося, каже чоловікові:

— Треба на вітер у суд подати.

Зібрався чоловік у столицю на вітер у суд подавати. Вийшов на роздоріжжя, коли чує голос:

— Куди, чоловіче?

Зачудувався бідняк, що нікого не видить, а голос чує дуже близько. Айбо, коли звідують, треба відповідати.

— Іду в столицю на вітер у суд подавати. Було в мене три жменьки вівса-позаддя, хотів я ним свою нивку засіяти, та вітер усе забрав у безвість. З чого тепер буду жити?

— То я тобі шкоду зробив, — зізнався невидимий вітер. — Я й поправлю діло.

І перед чоловіком з'явився столик.

— Нащо мені столик? — звідуге чоловік.

— Се не простий столик, а чарівний, — каже вітер. — Треба промовити: «Столику, застелися, хлібіку, появся!» — і на столі буде і хліб, і цо хліба.

Подякував чоловік за столик, пішов під дерево, у тїнь, і перевірів, чи

справді столик чарівний. Найвся, взяв столик на плечі й повертається додому. По дорозі зайшов у корчму.

Почав корчмар звідувати, що то за столик? Чоловік і похвалився, що столик чарівний. Каже:

— Столику, застелися, хлібику, появився!

І на столі з'явився хліб і всілякі страви.

— Та до сього можна й випити,— каже корчмар.— Даю паленку за так.

Чоловік напився і впав, як мертвий. Корчмар покликав майстра і за добрі гроші попросив зробити точно такий столик. Доки чоловік проспався, корчмар зробив підміну.

Прийшов чоловік додому і хвалиться жоні:

— Більше не бідуємо. Вітер дав мені такий дарунок, що до смерті буде нас годувати.

Дав чоловік команду столикові, айбо на ньому нічого не з'явилося. Жона почала сміятися:

— Лише на п'яну голову може таке приснитися, ніби столик годує.

Та чоловік точно пам'ятав, що їв хліб із того столика. «То корчмар мені столик підмінив»,— подумав і пішов до корчмаря сваятися.

— Не йди на мене напастю, дурний гою! — почав кричати корчмар.

Розсердився чоловік і каже:

— Дам я на тебе в суд!

— Давай, давай! — сміється корчмар.— Ніби хтось повірить у твої п'яні теревені.

Іде чоловік у вариш і чує на роздоріжжі:

— Куди, газдо, йдеш?

— На корчмаря в суд подавати.

— Вижу, що в тебе мало розуму,— каже вітер.— Я тобі додам.

І на дорогу впала торбинка.

— Хіба розум у торбі? — звідує чоловік.

— Се торба чарівна. Треба сказати: «Торбо, розв'яжися, качілко, крутись, і вдень і вночі розуму учи!» Лиш мусиш назвати того, кому розуму додати. Навчений має сказати: «Качілко, вернись, торбо, зав'яжися!»

Чоловік одразу захотів перевірити, що то за торба. Сказав, як його навчив вітер:

— Торбо, розв'яжися, качілко, крутись, і вдень і вночі мене розуму учи!

Як вискочить із торби качілка, як почне чоловіка молотити! Біла доти, доки він не крикне:

— Качілко, вернись, торбо, зав'яжися!

Зрозумів чоловік, що йому із корчмарем робити. Вернувся він у корчму і дав розказ торбі, аби корчмаря розуму вчила.

І почала качілка вчити корчмаря. Доки не загойкав:

— Чоловіче добрий, не дай погинути! Вертаю твій столик.

Загнав чоловік качілку в торбу, взяв свій столик і пішов додому.

Прожив із жоною в гаразді довгі роки. Коли, бувало, щось не так у нього чи в іншого, то просив торбу додати розуму.

132. ЧОМУ МОРЕ СОЛОНЕ?

Були два брати, Буркун і Веселун. Буркун був багатий, а Веселун — бідний. У тісні часи Веселун не міг нічого заробити, прийшов голодний до свого брата.

— Дай мені, брате, мериндю, най іду по світу щастя глядати.

Дав йому Буркун хліба, солонини. Гадає собі: «Відправлю його в світ, ачеї пропаде».

Іде Веселун, іде й прийшов до одної печери в лісі. Думає: «Ану, гляну, що тут є?»

У тій печері жили карлики. Їх не було дома, лиш дівчина, у якої зуби — як граблі, волосся — як ріща, готувала обід. Подивився Веселун, а вона варить у котлі ящірок та жаб.

— Сховайся, бо прийдуть карлики, увидять тебе та вб'ють, — каже йому.

А він не сховався. Дочекався карликів і познайомився з ними. Кличуть його їсти, а він каже:

— У мене є що їсти, то спочатку моє з'їмо.

Карлики хліба та солонини зроду не їли і дуже їм присмакувало. Почали вони радитися, що подарувати гостеві за такий обід. Подарували йому млинок. Кедь покрутити, то сіль паде.

Вернувся Веселун додому. Меле сіль, продає. Дізнався брат, прийшов і каже:

— Я тобі давав мериндю, то най і я намелю собі мало солі.

Дав йому Веселун млинка. Айбо через якийсь час посилає за ним хлопця. «Гоп, — подумав, — намеле Буркун солі, то й мою не будуть купувати».

Буркун шкодує, що намолов мало, але млинок віддав. Коли сіль у нього кінчилася, знову пішов до брата. Випросив млинок, сів на човен — і в море, аби брат Веселун не знайшов його. Хотів багато солі намолоти та ще дужче розбагатіти.

Сів собі скраю на човен і меле, меле. З одного боку вчинилася вага, човен перевернувся, і багач упав на дно моря. І днесь там меле сіль. Від того вода у морі солона.

133. ДВА БРАТИ І ДВАНADЦЯТЬ МІСЯЦІВ

Жили два брати. То було в давні часи, коли люди ще швабликів не знали і діставали вогонь із запалених грозою дерев.

Раз серед зими у бідного вогонь погас: не було чим піддержувати. Прийшов він до брата, просить головню — той не дає. Іде він від брата і видить у долині — далеко-далеко горить вогонь. Думає: «Піду туди, там дадуть мені вогню».

Прийшов — горить велика ватра, а надовкола сидять дванадцять людей. То були дванадцять місяців. Чоловік вклонився, а Січень його звідусь:

— Котрий місяць майбагатий?

— У мене всі.

— Ну,— звідують,— чого ти прийшов?

— Вогонь у печі вигас, а ще холодно, діти мерзнуть. Прийшов-им, аби-сьте дали мені головуню.

Бідняк був у гуні. Гуня на ньому довга. Каже йому Січень:

— Ну, піднімай крило.— Верг йому віячкою грані на гуню й каже: — Іди, та аби-сь не обзирався і в гуню аби-сь не заглядав, поки не прийдеш до хижі.

Подякував чоловік, відклонився і пішов додому. Несе, а то все тяжчим стає. Приходить додому, відкриває крило гуні, а то вся грань стала золотом, лише один вуглик зверху жевріє. Тому й гуня не прогоріла. Золото висипав серед хижі, а з вуглика розпалив вогонь. Тоді послав сина до стрія позичити віко гроші міряти. Як той почув, що в його бідного брата є гроші, прибіг до нього:

— Та я газда, і то не маю стільки грошей, аби міряти віком. Звідки у тебе?

Бідняк і розповів, як усе було. Йой! Багатому такий жаль, що прибіг додому, заляв свій вогонь і пішов у долину до ватри, коло якої сиділо дванадцять людей. Поклонився. Звідує Січень:

— Котрий місяць майдобрий?

— Усі однакі,— каже,— тільки Січень майзлий, бо моє лоша заморозив.

— Ну, чого-сь до нас прийшов?

— Вигас вогонь у печі, та прийшов-им, аби-сьте дали мені грані.

А то неправда: вогонь у його хижі не вигас — він сам його заляв.

— Ну, піднімай крило!

Дав йому Січень віячкою грані та й каже:

— Аби-сь ніде не обзирався і на грань не дивився, лише як будеш дома на порозі.

Прийшов він додому, переступив поріг і відкрив гуню, а з неї шаркла половінь. Хижа була соломою крита, імілася й згоріла.

З сього видимо, що й Січень за правду нагороджує добром, а за неправду — злом, так, як і велить закон.

134. ЯК БРАТ БРАТУ ОЧІ ВИКОПАВ

Були два брати. Один багатий, а другий, молодший, мався бідно. Багатому кінь вибив око, тому він дуже ненавидів молодшого брата, файного.

Раз прийшли скрутні часи. Йде бідний до старшого брата й просить:

— Позич мені віко муки.

— Дай око вибрати — позичу.

Дав брат брату око викопати і дістав за се віко муки. Приніс додому, веселий. А жінка увиділа, що він без ока, та в плач.

— Без ока буду жити, а діти наші не пропадуть з голоду,— заспокоїв її чоловік.

Зичена мука кінчилася, іде бідний знову до брата, просить:

— Не дай загинути.

— Дай і друге око вибрати, дам ще віко муки,— каже багач.

Що добу робити? Дав і друге око викопати і дістав віко муки. Дійшов додому, держачися огорожі. Жінка плаче:

— Як будемо жити?

— Та й так пропадаємо. Відведи мене на розпуття, буду просити милостиню.

Жінка зробила все, як велів чоловік: відвела його на розпуття, поставила перед ним мисятко. Каже він жінці:

— Надвечір прийди за мною.

Та прийшов вечір, а жінки нема. Думає, де буде ночувати. Знав за великого дуба, що ріс недалеко від розпуття. По пам'яті знайшов того дуба, виліз на нього і сів безпечно на конар. Думає собі: «Вночі звірі ходять, так безпечніше».

Прийшла одинадцята година, а то — чортівський час. Зійшлися чотири чортяки під те дерево і почали говорити. Один серед них був за старшого, і той їх допитує:

— Ти що зробив днеськи? — звідує першого.

— Я так зробив, що брат брату очі вибрав.

— А ти що зробив? — каже до другого.

— Я закрит камінем нору — і село тепер без води.

— А ти? — звідує третього.

— Я царську доньку осліпив.

Каже старший чорт:

— Се все дурниця. Сесь, що брат йому очі вибрав, кедь рано встане і росю з-під сього дуба очі проміє, то провидить. Та й царській доньці ся роса поможе. І в село можна воду пустити, якщо на три кроки вище криниці викопати яму і зрушити камінь, що перекрив нору.

Коли се сліпий почув, зрадів, чекає ранку. Чує: пташки заспівали. Він зрозумів, що вже ранок, зліз із дерева, промив собі очі росю і прозрів. Узяв мисятко, що мав на гроші, й назбирав у нього роси.

Іде він дорогою, видить: несе жінка воду. Просить:

— Жіночко файна, дай напитися.

А вона каже:

— Ой, чоловіче, тяжка в нас вода, п'ять кілометрів несу. Висохла чомусь наша криниця.

— Дай мені напитися — буде у вас вода. Треба людей, аби викопали яму.

Дала йому жінка води. Напився. А вона зайшла в село і вповіла, що їй казав подорожній. Зібрався народ. Одні прийшли з лопатами, а другі — з кіллям: будуть бити, кедь їх обмане. А бідняк відміряв три кроки від висохлої криниці й каже:

— Тут копайте!

Одні копали, а другі з коліками чекали напоготові. Дійшли копальники до каменюки, що той, знидів би, замурував нею джерело.

— Відкривайте сю плиту! — каже чоловік.

Тепер і сі, з коліками, почали помагати. Вийняли каменюку — вода потекла. Почали звідувати:

— Чоловіче, чим вам за це віддячитися?

— Найміть кочію, аби відвезла мене до царя.

Так і зробили. Привезли бідного чоловіка до царя, поголосився

він, що може вилкувати царську доньку. А цар не вірить. Та донька, як почула, що прийшов із чужини лікар, просить, аби вели її до нього. Узяв бідняк із мисятка води, протер одне око — провиділа на нього, протер друге — і з того більмо зійшло. Що радості було в царському палаці!

Дав цар біднякові віз хліба, нагородив його сріблом-золотом. Привіз чоловік усе додому і загнав сина до стрія за міркою для грошей. Багач подумав: «Воші, а не гроші хоче міряти». Однак дав хлопцеві мірку.

Поміряв молодший брат гроші та й за обруч мірки натикав гусошів. Тоді так називали гроші — гусоші. Приніс хлопець мірку до стрія, гупнув нею — гусоші посипалися, задзвеніли. «Брат гроші міряв», — подумав багач. Прибіг до брата:

— Де ти гроші дістав?

Розповів молодший брат, що і як з ним було. «Піду і я вночі під того дуба», — подумав багач.

Як звечоріло, пішов він і виліз на дуба. Зажмурило одне око, бо друге в нього було вибите, сидить, чекає одинадцятої години. Прийшов час — збіглися чотири чорти під того дуба, бо ріс він коло розпуття.

— Хтось нас підслухує, — каже старший чорт, — бо бідний чоловік і царська донька прозріли, а в криниці знову є вода.

Пустилися чорти глядати того, хто їх підслуховує. Вилізли на дуба і найшли там багача. Сердиті, розірвали його.

То все так: за бідною приходять гаразд, а за гараздом — біда.

135. ЩО КОМУ СУДЖЕНО?

Зібрав чоловік велике багатство. Дітей не мав — нікому було лишити. Віддати бідним шкодував. Паперові гроші перемішав з медом і з'їв. А що робити із золотом? Закопав під лавою.

Звідують його перед смертю:

— Кому лишаєте багатство?

— Золото — кому суджено, а посудина — чорту.

Хижу громада передала жебракові. Першої ж ночі почав хтось під хижу підкопуватися. Десь опівночі загойкав під вікном:

— Тут маєш золото, а посудина — моя.

Запалив чоловік світло, вийшов у двір, а там — купа золота.

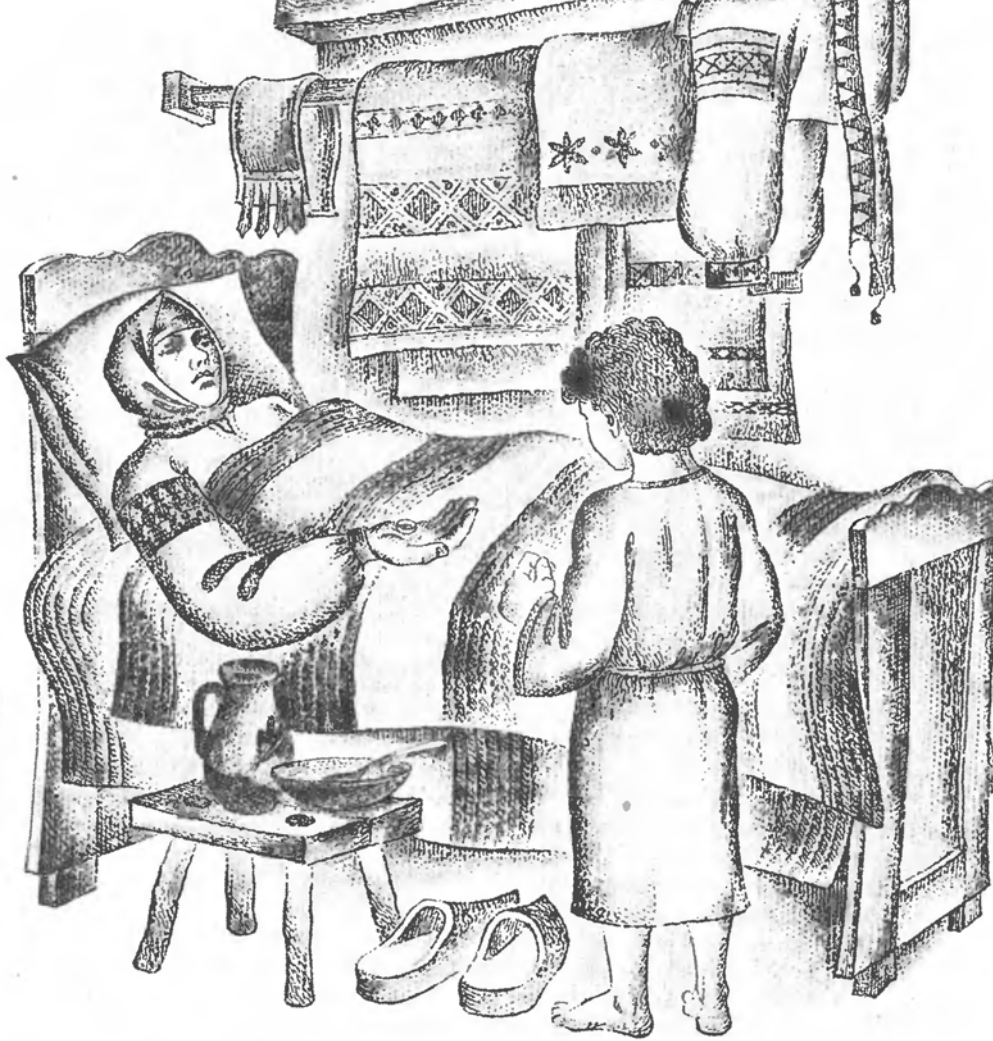
Не хотів багач бідним золото дати, а все ж бідному воно дісталось. Що кому суджено.

136. ПРО ВІНЧАЛЬНИЙ ПЕРСТЕнь, ЩАСТЯ І НЕЩАСТЯ

Була одна жінка і занедужала. Коли вмирала, дала синові свій вінчальний перстень:

— Нікому не віддай, дитино, се буде твоє щастя і нещастя.

Отець привів мачуху. Вони любилися, а дитина росла, мов билина. Якось хлопчик грався материним подарунком, обзирає його, чудувався, як блищить. Бо перстень був золотий. Мачуха піддивилась і вночі вкра-ла перстень, хоч хлопчик носив його на шиї на мотузковій.

Хлопчик дуже шкодував за перснем, нудився, глядав. І якось знайшов мачушин сховок. Коли вона увиділа, що перстень знов у хлопця, зненавиділа його і прогнала з дому.

Пішов він світом. Найнявся служити до одного газди. Робив, як віл. Айбо якось газда увидів у нього на шії перстень і подумав: «Се не простий слуга». І прогнав хлопця.

А йому прийшла пора йти до війська. Там увидів у нього перстень один офіцер і почав просити:

— Дай мені!

— Не можу, бо се мамин подарунок.

І той офіцер завдався так на вояка, що горе. Напастував на нього, де лише діл. Тяжко було вояку. Думає: «Не видержу». Хотів застрілитися. А далі надумав, що ліпше втекти з війська.

Переодягнувся в цивільне, глядає собі роботу. Один газда, коли увидів здорового хлопа, якому треба дати добре їсти, сказав:

— Ти хіба би в чорта знайшов собі службу.

Зайшов легінь у великі звори. Сів, зажурився. Дивиться: іде панок з паличкою. Розговорилися. Легінь поскаржився, що не може найти собі службу:

— Кажуть, що хіба в чорта міг би-м найнятися за слугу...

— А я той! — каже панок. — Ідеш до мене?

— Іду.

Забрав його чортяка з собою в підземне царство.

— Будеш служити у мене три роки, — каже. — Дам тобі закон. Видержиш його — добре заплачу.

Вказав чорт на три котли й каже:

— Під цей будеш підкладати одно дриво, під цей — два, а під цей — три. Котли закриті — і не смієш заглянути до них.

У котлах щось пищало, просилося. Та хлопець не нарушив закон.

От відслужив він свій строк, приходять панок і звідує:

— Та чи знаєш, хто в котлах?

— Ні.

— То дивися! — відкрив чортяка котли. А там була хлопчава мачуха, той газда, у котрого служив, той офіцер, що над ним збиткувався. У вогонь під мачухою слуга підкладав три дривчата, під котел з газдою — два, а під офіцера — одно.

Дав панок мішечок золота хлопцеві й виніс його на землю. Тільки не сказав, що за час служби у підземному царстві із файного легіня той став страховиськом. А дзеркала тоді не було. Перше дзеркало зробив Соломон, аби в нього подивилася його мати і увиділа, яка вона стара.

Іде хлопець і видить: на дорозі стоїть карета, а коло неї офіцер збиткує свого слугу.

— Не збиткуй вояка! — каже хлопець офіцеру. — То гріх.

— Та бо він шкодував коней підганяти...

Офіцер не договорив, бо увидів страховисько. Скочив у карету, гойкнув на коней — та звідти.

— Чого офіцер так збоявся? — звідує хлопець вояка.

— Бо ти дуже страшний на лице.

Замотав хлопець голову, що лише очі видно, і так прийшов просити-

ся в одному місті на нічліг. Заніс йому слуга їсти, та як увидів страховисько, все йому з рук випало. Забіг газда і кричить:

— Забирайся геть! Мені не треба такого недідавого слуги!

— Чоловіче, слуга не винен! То його настрашив мій вид, — каже хлопець. — Проганяти слугу серед зими — великий гріх. А за весь побитий посуд я заплачу, — і вийняв золотий.

Наївся, переночував і йде далі. Чує — бубнують: «Хто оплатить царські довги, тому цар дасть півцарства і свою доньку за жону». Подумав хлопець: «Може, тут моє щастя?». Прийшов до царя, висипав мішечок золота.

— Чи досить?

— Досить.

А цар мав трьох доньок. Закликав старшу.

— Не піду я за сяке страховисько! — відмовилася вона.

Закликав другу, і та відмовилася. Мачуха, бо цар був жонатий другий раз, почала кричати:

— Не смій так чинити — вітцьове слово ламати!

А хлопець каже мачусі:

— Не збиткуйте сироту, бо то великий гріх.

Закликали меншу. А та була така файна, як сонце. Подивилась на страховисько й каже:

— Піду за нього не зі своєї, а з вашої, няньку, волі, аби ви не втратили свою славу і державу.

Посвальбували. Надів хлопець свій перстень на палець царівні, вона свій наділа йому. Поцілувалися — і став він знову файним легінем. І жили довго у щасті та здоров'ї.

Се казка про те, як нелегко щастя знайти.

137. ЯК СЕЛЯНСЬКИЙ СИН ІВАН ЖЕНИВСЯ НА ЦАРІВНІ

Жили собі три брати — Гаврило, Данило й Іван. Всі три були нежонаті, газдували у вітцівській хижі. Час прийшов женитися, а вони дуже перебирають — і ся не така, і та не така.

— Чи не на царських доньках хочете женитися? — звідусь їх стрий, бо нянько їх помер.

— Може, й на царських! — відказують усі троє.

Аж тут у село прийшли царські посли. Показують зображення файної-префайної дівки. Кажуть:

— Се царева донька. Віддасться за того, хто зробить три її завдання.

Полюбилася легіням така файна дівка. Зібралися вони до царя. Ідуть, ідуть, аж охляли. Видять коло дороги купину з мурашками.

— Роздриляймо сю купину! — каже сердитий Гаврило. — Подивимось, що будуть мурашки робити.

— Не кивай їх! — каже Іван. — Що вони тобі злого зробили?

Ідуть далі. Увиділи озеро, а на ньому два лебеді плавають.

— Убиймо їх! — каже середущий Данило. — Будемо мати добру вечерю.

— Ідімо далі! — каже Іван.— Я не хочу таку красу нищити.

Послухали брата Івана, не стріляли в лебедів. Пішли далі, і дійшли до лісу. Увиділи дерево, а на ньому дупло з бджолами.

— Викурімо бджіл, та будемо мед їсти,— кажуть Гаврило й Данило.

— Та се, може, один рій на весь ліс, лишімо, наймножаться,— каже Іван.

Лишили бджіл, пішли далі. Доти йшли, доки до царського палацу не дійшли. Коло палацу увиділи багато кам'яних людей. Вони не знали, що то цар-чарівник і його донька-чарівниця перетворили живих людей у кам'яних. То все були сватачі, котрі не змогли виконати завдання, які їм давала царівна.

У царському палаці дали братам їсти, а цар каже:

— Донька до вас не вийде, доки не зробите три її завдання. Хто не зробить, поставлю того каменем стояти коло палацу.

— Най буде! — кажуть брати.

— То хто йде першим? — звідусь цар.

— По старшинству,— каже йому Іван.

Дав цар таблицю Гаврилові, а на тій таблиці написано: «Я розсипала в саду під березою корали. Доки сонце не зайде, позбирай їх».

Цілий день Гаврило цапкував під березою, та так і не позбирав корали. І вечером став каменем коло царського палацу.

Наступного дня цар виніс таблицю Данилові. На ній було написано: «Я вергла в озеро ключі. Найди їх!»

Цілий день Данило пронирив в озері, та ключів не знайшов. А вечером став каменем, як і старший брат.

На третій день цар виніс таблицю Іванові. На ній було написано: «Я висипала міх молотого цукру в пісок і перемішала. Визбирай цукор!»

Прочитав Іван і зажурився. «Пропав я»,— думає собі. Аж тут до купки піску, змішаного з цукром, надлізло мурашок сила-силенна. Кожна несе по крихітці цукру на розстелену скатерть. Іван почав пісок переміщувати, допомагаючи мурашкам. Ще сонце не зайшло, а весь цукор був зібраний. Приніс Іван цукор царю, а той лише зубами скрипнув.

Того ж дня Іван дістав нове завдання: дістати з озера перстень. Журиється Іван на березі озера: «Пропав я!» В цей час прилетіли два лебеді й сіли на воду. Почали занурюватись у воду, щось глядаючи. «Ачей жаб глядають,— подумав Іван.— Не знають, сиротятя, що жаб у озері не є». Дивиться: один лебідь пливе до нього і несе в дзьобі золотий перстень. Здогадався Іван, що то перстень царівни, взяв його й поніс до царя. Той ще більше розсердився.

— Тут маєш третє завдання! — каже цар і дає Іванові таблицю, на якій написано: «Я всяку звірину перетворю на відданиць, які будуть схожі на мене. Впізнай серед них мене».

Завів цар Івана в світлицю, а там — сто відданиць і всі на одне лице. «Котра з них царівна?» — думає Іван. Аж видить: над однією відданицею літає бджола. «Неспроста ото»,— подумав Іван і каже:

— Ти — царівна!

Відразу інші відданиці перетворилися у всяких звірів. У вікна і двері

все те повтікало, залишилася лише царівна. Вона втратила силу ворожки. І отець її також утратив силу ворожбита. Чарівник доти має силу над другими, доки знає більше, ніж вони.

— Віддаю за тебе доньку,— каже цар,— бо ти сильніший за нас.

Була свальба, яку рідко світ видів. Гуляли на ній усі ті женихи, що були перетворені в камені. Цар передав Іванові царство, і молодий цар зробив своїх братів Гаврила й Данила міністрами.

Отак доброта допомогла Іванові оженитися на царівні і стати царем.

138. ХТО ЗРОБИВ БІЛЬШЕ?

Були два брати. І вирішили без грошей помагати удовицям, хворим, сиротам і перестарілим.

Ішов один через ліс пішником. Була перед тим велика буря і вивернула дерево. Під корінням він увидів купку золота. Подумав: «З сим можна зробити зле, а можна — і добре». Переніс те золото в село. Зібрав людей і дав їм, аби зробили дім для сиріт, дім для перестарілих і дім для хворих.

Вони те побудували за три місяці. Він заплатив усе, а решту грошей розділив між тими, котрі мали у тих домах доглядати сиріт, старих і хворих. Собі з того золота не взяв нічого.

А брат його йшов від села до села — і де видів хворого, старого, удовицю чи сироту, по дньові задармо робив у них.

Зустрілися брати і засперечалися, хто з них більше зробив для людей.

— Я споміг по дньові сто людей,— каже один.

— А я споміг тисячу — і доки їм треба,— каже другий.

Хто з них має правду? Я думаю, що перший, бо він помагав своїми руками, а не як його брат — чужою силою за знайдені гроші.

139. РОЗБІЙНИК ЩЕРБАН

Давно ходив розбійник Щербан. Зуби йому десь вибили, тому й прозвали Щербаном. Злий був — уб'є чи жону, чи дитину.

А був один вівчар. Казав, що він Щербана не боїться. Святилися би многі руки, проклялися би многі язики. Рознесли злі язики, як вівчар вихвалявся, вчув то Щербан та й каже шістьом хлопцям, аби пішли й убили вівчаря.

Прийшли розбійники раненько під колибу, а вівчар якраз встав і почав взуватися. Сам до себе каже:

— Пов'яжу шість — та й буде порядок.

Ті вчули і втекли. Щербан їх не дочекався, пішов з іншими шістьма до колиби. Підходять, а дідо-вівчар якраз почав обувати другу ногу.

— Вже шість пов'язані. Ще шість пов'яжу — і тоді можна буде щербана поставити на вогонь.

Щербан почув — та в ноги! Ті шість — за ним. По дорозі до них прилучилися ще шестеро, що втекли перед ними. І так усі бігли, що до-

роги не розбирали. А то було ще поночі. Упали в шкпеття — лише каміння за ними заgrimіло. Більше про Щербана ніхто не чув.

А дідо-вівчар так промовляв не тому, що знав, хто стоїть під його колибою, — він говорив про своє обування і про вищерблений горнець. Двічі по шість пов'язати — то продіти ремінці у шість острок постолів. Озувшись, мав поставити вищерблений горнець на ватру, аби зварити собі токану.

Се притча. У злого чоловіка й ім'я нефайне, приведе його на біду.

140. ЯК РОЗБІЙНИК ПОКАЯВСЯ

Був один розбійник. Дев'яносто дев'ять душ загубив. Що відібрав — не шкодував: у кожній корчмі бідних гостив. Пішов якось вівці красти. Та вівчарі мали добрих псів — мало його не розірвали. Він розсердився: «Та хіба я не злодій?» На другу ніч приготував смоли — на кожного пса. Переглив через воду, бо вівці ночували за рікою. Пси до нього — а він кожному верг у писок товпу смоли, аби не могли брехати. Вівчарі заспокоїлися і заспали, а він заліз у кошару, найшов двох баранів, зв'язав їх за роги та на себе. Та коли плив назад, почав потопати.

— Боже, поможи! Монахом стану, — молитися.

Причувся йому голос: «Пусті баранив, най самі пливуть». Барани повернулися до кошари, а розбійник виплив.

Пообіцяв — треба зробити. Пішов той розбійник проситися в монастир. Ігумен був дуже розумний, говорив: «Не є такого ангела, аби не согрішив, айбо не є такого чорта, аби не покаявся». Вислухав ігумена розбійника і наклав на нього покуту: зав'язати в кожаних бесагах дев'яносто дев'ять кілограмових каменів і носити доти, доки ті бесаги не розірвуться. А бесаги в розбійника були нові — на роки.

Набрав покутуючий каміння у бесаги, несе. На дорозі, далеко від села, скаче гайдук.

— З дороги! Пан у кареті їде!

Старий з бесагами ніби не чує. Уперіщив його гайдук нагайкою:

— Ану з дороги, лайдаку!

Розсердився той — трісь бесагами та до гайдука. Вхопив його за хавки, стягнув з коня і задушив. Котіш увидів, що біда, повернув коні — і за кочією з паном лише порохи піднялися.

Плюнув покутуючий, що так сталося, і пішов до бесаг. Айбо бесаги були розірвані. Чи від того, що так ними тріснув, чи, може, бог йому грихи простив.

Коли вояки прийшли на те місце, нікого не найшли. Куди пішов старий, я не знаю. Може, в монастир, а може, і в ліс.

141. І Я БИ БУВ ВСЕВИДЮЩИМ

Служив один циган у війську. Та дуже збиткувався над ним капрал. Коли циган стояв на варті, капрал пішов його перевіряти. Впізнав циган капрала, крикнув:

— Тричі стій!

Не встиг капрал лягти на землю — упав з пробитою головою.
Далі був суд над циганом.

— Чи кричав ти, цигане, тричі: «Стій!»?

— Кричав,— каже циган.— Айбо капрал на землю не ліг. Я подумав, що то ворог, і вистрілив.

— Побожися, цигане, на євангелію?

— Побожуся!

Циган побожився, що він кричав: «Тричі стій!» — і суд його виправдав. Айбо циган побоявся гріха і пішов до попа сповідатися.

— Які гріхи маєш? — звідусе піп.

— Я вбив чоловіка.

Піп визвідав, кого і як.

— Великий маєш гріх! Іди й молися, може, бог тобі простить. Бог всюдисущий і всевидючий — він знав про твій гріх, але мовчав, бо хотів, аби ти сам признався і тим заслужив спасіння на тім світі.

Пішов циган з молитвою в касарню. Та не дійшов: схопила його стража й кинула в темницю.

І був знову суд над циганом. І присудили йому шибеницю. Перед стратою прийшов піп висповідати цигана.

— Чи я тобі не казав, цигане, що бог всюдисущий і всевидючий! Він все знає, він все видить, та не скоро скаже. Айбо хто перед ним согрішить — кара того не мине.

А циган на те:

— І я би був всевидючим, якби мені піп помагав!

142. ПРО СМЕРТЬ

Чоловік скільки б не жив, усе йому мало.

Пішов старий у ліс, нав'язав в'язанку дров, та не бирує на себе висадити й каже:

— О, смерте моя, смерте, де-сь поділася?

А смерть відразу підійшла:

— Я тут. Нащо-сь мене кликав?

Старий уже й пожалів, що покликав її, каже:

— Підсади мені в'язанку.

Підсадила. Пішов дідо додому і більше не просив смерть у поміч.

Старий кедь робить, смерті не до нього. А кедь хворий — смерть за ним дивиться: вмирай, ледарю, як не можеш робити! Молоді вмирають з терпінням, із біллу, старі вмирають легко, як би лавку перейшов з одного потоку на другий.

143. ПРО ЖИТТЯ

У давні часи, коли царю служили по дванадцять років, один вояк за свою службу дістав від царя товпу (кусок) золота. Аби пішки не іти, за те золото купив коня. Айбо дорога була далека, кінь вимучився так, що вояк ледве виміняв його на козу. Гнав козу, доїв її доти, доки не схудла

так, що лишилися шкура та кості. Виміняв вояк козу на тучну курку. Несла йому курка яйця, несла, а далі перестала. У вояка так зносилася одежа, що треба було її полатати. Айбо не мав чим шити, тому виміняв курку на голку та нитку. Нитку схоснував, голка загубилася. Було це вже тоді, коли вояк прийшов до своєї хижі.

То я чув таку казку. Айбо я її розумію як притчу. Притчу про наше життя. Спершу людина сильна, як кінь. А далі вихоснується і зійде на ніщо — людина вмирає. Без сліду вмирають тільки ті люди, які не лишають по собі нікого й нічого.

144. ПРИСЛІВ'Я

Де много обіцяють — мало дають.

Зерно падає наперед, а полова летить за вітром.

За горою мусить бути рівнина, за бідую — добро.

Гість мало сидить, та много видить.

Хто стіл мочить, того ся право точить.

Не лише той злодій, що краде, а й той, що драбину держить.

На твердий горіх треба твердий камінь.

Кінь іде до жолоба, а не жолоб до коня.

Кіть ляжеш під лавицю спати, будуть тебе ногами копкати.

За великим дзвоном малих не чути.

Чи каменем у голову, чи головою в камінь — все одно.

Сто грамів горілки — як коневі карбач: треба йти понад силу.

Битий кінь іде не своєю силою, тому скоро здихає.

Правдивий чоловік чуже не бере, але й своє не лишає.

Вогонь і вода добрі служити, та погані панувати.

Де всі крадуть, там злодіїв не є.

Гроші на всіх мовах говорять.

Межи воронами й сорока по-воронячому кричє.

Много ворон і коня вб'ялять.

Ліпше днесь воробець, як завтра голубець.

Хто під другим яму копле, сам у неї лопне.

Що не край, то другий звичай.

Великій череді і вовк не страшний.

Не намучишся — не научишся.

Світ — то найвища школа.

Яке коріння, таке й насіння.

Ще такий ся не вродив, аби всім догодив.

Нагинай дерево, доки молоде.

Достигле яблуко мусить з дерева впасти.

Козак чибає

Козак співає

145. ОЙ ПОПІД ГАЙ ЗЕЛЕНЕНЬКИЙ

Ой попід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький.
Топірцем ся підпирає,
На легінів покликує:
«Ой ви, хлопці, ви, молодці,
Збирайтеся скоро в гості,
Бо підемо ми до Дзвінки,
До Стефанової жінки». —
«Ой Довбуше, ти пане наш,
Не походимо там гаразд.
Буде зрада там над нами,
Молодими легінями». —
«Ви на мене уважайте —
По дві кулі набивайте.
Нам би Кути проминути,
До Косова завернути». —
Коли прийшли під віконце,
То вже спати лягло сонце.
«Ци спиш, мила, ци не чуєш,
Ци Довбуша заночуєш?» —
«Ой не сплю я, усе чую,
Та втворяти не пилую,
Бо Стефана не є дома,
І вечеря не готова». —
«Пусти мене враз до хати,
Аби двері не ламати!» —
«В мене двері тесовії,
В мене замки стальовії». —
«Не допоможуть замки твої,
Як підложу плечі свої».
Став ся Довбуш добувати,
Стали замки полівляти.
Та лиш Довбуш двері втворив,
Стефан Дзвінка з поду стрілив.
Та й потрафив ліве плече,
Кров Довбуша густо тече.
«Ой ти, гицлю, ти, Дзвінчуку,

Убив-єсь ня через суку». —
«З суков було не гуляти,
Суці правду не казати.
Бо у неї стільки віри,
Як на бистрій воді пini.
Спершу добре порадить,
Наостанку тебе зрадить». —
«Ой Довбуше, ти пане наш,
Яку ти нам пораду даш:
Чи сю хату запалити,
Чи всіх різати і бити?» —
«Нич ви, хлопці, не робіте,
Людей в зlobі не губіте,
Бо кров людська — не водиця,
Проливати не годиться.
Беріть мене на топори
Та несіть ня в Чорні гори,
Понесіть ня в Кедровату,
Там я буду умирати.
Тіло в землю закопліте
І хрест мені не кладіте,
Аби люди не казали:
«Туй Довбуша поховали».

146. ТАМ, ЗА ГОРОВ, ТАМ, ЗА ДІЛОМ

Там, за горов, там, за ділом,
Оре Анця сивим волон.
Ще борозду не ворала —
Мати на ню заводала:
«Ой пой, Анцьо, пой додому,
Віддаю тя — не знаш кому.
Віддаю тя Йонційові,
Найпершому розбійцеві».
Зайшла в хижу Анця біла,
Йонційові ся вклонила.
«Сідай, Анцьо, на коліна
Та кажи ми, ци любиш ня?» —
«Якби-м тебе не любила,
Я би ти ся не вклонила».
Повів Анцю із собою
Аж за гору Кремінную.
Не є людей, не є села,
Сумна Анця, не весела.
Йонцій дома не буває —
Ходить світом, розбиває.
А раз приніс чижми нові —
Упізнала, що братові.

Як то Анця увиділа,
Нараз Анця сполотніла.
Та нічого не вповіла,
Вби Йончія не вгнівила.
А як була сама дома,
Заспівала так до сина:
«Люляй, люляй, малий хлопець,
Ци такий бдеш, як твій отець?
Дала би-м тя порубати
Й межи кавки розметати,
Вби тя чорні кавки з'їли,
Вби тя люди не виділи».
Стояв Йончій під облаком,
Слухав тото із острахом.
«Співай, Анцьо, що-сь співала,
Коли-сь дитя колисала».—
«Я про тебе ізгадала
І так сину заспівала:
«Люляй, люляй, малий хлопець,
Коби-сь такий, як твій отець,
В меду би-м тя іскувала,
В шовки би-м тя одівала».—
«Бери на ся, Анцьо, вбори,
Бо підемо на шпацір ми».—
«Я три роки з тобов жила,
На шпацір-им не ходила.
А тепер я мушу іти,
Бо не буду більше жити».
Коли на ся вбори взяла,
З дитинов ся розставала:
В ліве личко цілувала,
А у праве покусала:
«Тото, синку, на пам'ятку,
Коли убив нянько мамку».

147. ПІШОВ АНДРАШ НА ВОЙНОЧКУ

Пішов Андраш на войночку,
Лишив жінку на мамочку.
«Шануй, мамко, жінку мою,
Як дитину рідну своєю».
Мамка жінку «шанувала»—
Та й чарами напувала.
Прийшов Андраш із войночки
Та й загойкав із улички:
«Жінко моя солодейка,
Втворяй мені воротейка!»
Не є жони — вийшла мати

Воротейка вдопирати.
«Будеш, синку, у жалобі —
Твоя жона лежить в гробі».
Каже Андраш до коника:
«Вішта, Дюрі, до гробика!»
На гробику він заплакав,
Як би дрібний дощик капав.
«Ой ти, жоно моя мила,
Чого-сь мало так прожила?» —
«Твоя мати се зробила —
Чарами ня напоїла».
Учув Андраш сесі слова —
Заболіла 'го голова.
Йшов від гробу із коником —
Став на полі явориком.
Ой став Андраш явориком,
А кінь його камеником.
Вийшла вдова ленок брати —
Почав дощик накрапати.
Як надійшов дрібний дощик,
Стала вдова під яворик.
Відірвала бо й листочок
І почула голосочок:
«Мамко моя, головничко,
Не мич моє волосічко!»
Як то вчула — заплакала,
Там упала — й більш не встала.

148. ХОДИТЬ ІВАН ПО ЗАРІНКУ

Ходить Іван по зарінку,
За ним ходить дівка в вінку.
«Ой солодкий Іваночку,
Візьми мене за жіночку». —
«Зчаруй, зчаруй брата свого
І йди за ня, молодого». —
«Як зчарити його маю,
Коли чарів я не знаю?» —
«Йди до лісу зеленого,
Найди гада сивенького.
Коло нього ящірочка —
Буде добра поливочка».
Іде братцьо із дороги,
Привіз сестрі дари многі.
«Сестро, сестро, що-сь варила,
Що на весь двір насмерділа?» —
«Сідай, братцю, на лавочку,
Сербай добру поливочку».

Лише одну ложку хлиснув —
За серце ся нараз стиснув.
Не лиш серце заболіло —
Біле тіло помарніло.
«Іди, сестро, вина внеси,
Маленько ми серце вгаси».
Доки сестра вина внесла —
А із братця душа вийшла.
Пішла вона до Івана:
«Та ци буду твоя жона?
Що ти казав — я зробила:
Свого братця ізчарила».—
«Я на брата серця не мав —
Я лиш тебе випробував.
Зчарувала-сь брата свого,
Зчариш мене, молодого.
Іди собі геть із хати,
Не хочу тя жонов мати!»—
«Боже, боже, що-м зробила:
Свого-м брата ізчарила.
Свого-м брата ізчарила,
Мужа-м собі не згодила».
У городці росте ружа,
Ані брата, ані мужа.

149. ОЙ НА ГОРІ ДВА ЯВОРИ

Ой на горі два явори, оба зелененькі,
Межи ними умирає вояк молоденький.
Ішли туди вівчарики з білими вівцями,
Вони найшли вояченька межи яворами.
«Вівчарики, вівчарики, дайте домі знати,
Аби вийшли отець, мати — сина поховати».
Та як вийшли отець, мати, почали плакати:
«Скажи, сине ріднесенький, чим тя лікувати?»—
«Та вже мені не допоможуть ніякі поліки,
Моє тіло порубане — йду в землю навіки».
Заплакали отець, мати із жалю та болю:
«Що нам, синку, ізробити, аби ти на волю?»—
«Ой ви мене поховайте на зелену межу,
Аби усі люди знали, де я, вояк, лежу.
Та дайте ми посадити на гробі калину,
Аби усі люди знали, що легінь погинув».

150. НАШ КРАСНИЙ РЕГІМЕНТ

Наш красний регімент
Файно марширує,
При самій границі, при самій границі, гей,
Лагер формірує
Лагер формірує,
Динаміт складає,
Бо неприятеля, бо неприятеля, гей,
У гості чекає.
Буде війна, буде,
Буде непрошена,
Буде моя мила, буде моя мила, гей,
Дуже засмучена.
Ходить моя мила,
Ходить заплакана:
«Не іди на війну, не іди на війну, гей,
Радше піду сама.
Будуть ня звідати
Панове воєнні:
«За кого, дівчино, за кого, дівчино, гей,
Воюєш на війні?»
Скажу, що за брата,—
Не буде ми віри.
Будуть ся сміяти, будуть ся сміяти, гей,
Пани офіцери.
Скажу: «За милого,
Бо-м 'го полюбила».
Скажуть офіцери, скажуть офіцери, гей:
«Добре-сь ізробила».
Війна почалася —
Кулі забриніли.
І вже капітана, і вже капітана, гей,
На коні убили.
Як то майор збачив —
Наперед вискочив.
«Ану, хлопці, гура, ану, хлопці, гура!»,— гей,
Сабелку вихопив.
«Вперед, хлопці, вперед,
На урлап підеме.
Цісар нам дозволив, цісар нам дозволив, гей,
Женитися бдеме».
Ой так ся женили,
Вино красно пили,
Що свої голови, що свої голови, гей,
До землі хилили.

151. ТАМ, НАД ХУСТОМ, ВОРОН КРЯЧЕ

Там, над Хустом, ворон кряче,
На чужині мати плаче.
Не плач, мати, та й не тужи,
Син ранений — та не дуже:
Головонька — начетверо,
А серденько — навосьмеро.
Візьми, мати, піску жменю,
Розсій його по каменю.
Як той, мати, пісок зійде,
Тоді твій син з війни вийде.

152. В ЗЕЛЕНІМ ГАЄЧКУ

В зеленім гаєчку
Пташечки співають¹.
Вже мого милого
На війну волають.

Волають, волають,
Коничка сідлаю.
«На кого ня лишаш,
Мій милий шугаю?»—

«Лишаю тя тому,
Хто не йде на війну,
За два, за три рочки
Вернуся додому.

Аж ся не поверну,
Буду ти писати,
Як перечитаєш,
То будеш плакати.

Буду ти писати
Чорною тинтою,
Як перечитаєш,
Поплачеш за мною».

Два роки минуло —
Хлопці з війни ідуть,
З-під мого милого
Лем коника ведуть.

Ведуть його, ведуть,
Начорно прикритий.

¹ У цій баладі два перших рядки кожної строфи, а також третій повторюються двічі.

Ой того мій милий
На війні забитий.

Кажуть мені, кажуть:
«Не жалууй ти того,
Іди із сто тисяч
Вибери одного».—

«Тільки би вас було,
Як піску морського,
Не було й не буде,
Як мого милого».

153. ОЙ ВЕРХ БЕСКИДА ВЕРХ ЗЕЛЕНОГО

Ой верх Бескида верх зеленого
Синя мла,
Ей синяя мла
Полонинойки залягла¹.
Ходить вдовойка, глядять синойка.
Ой звідать вона світле сонейко:
«Ой ти, сонейко, світиш яснейко,
Яснейко світиш, далеко видиш.
Ци-сь не виділо мого синойка,
Мого синойка ще й Іванойка?»
Сонце вповіло, що не виділо.
Ой звідать вона ясен місячик:
«Ой місячейку, ти вночі світиш,
Ти вночі світиш, далеко видиш,
Ци ти не видів мого синойка,
Мого синойка ще й Іванойка?»
Місяць промовив, що він не видів.
Ой звідать вона ясну зірничку:
«Ясна зірничко, звисока світиш,
Звисока світиш, далеко видиш.
Ци-сь не виділа мого синойка,
Мого синойка ще й Іванойка?»
І відповіла ясна зірничка:
«Ой виділа я твого синойка,
Твого синойка ще й Іванойка.
Я му світила на його свальбі.
Його жінкойка — сира земляйка,
Звінчала його гострая шабля,
Загнали йому буйні вітрове».

¹ Приспів повторюється після кожного рядка.

154. ОЙ ОВЕЧКИ-БІЛЮШЕЧКИ БІЛЕНЬКОЇ ВОВНИ

Ой овечки-білюшечки біленької вовни,
Хто вас буде дозирати, бо я йду до воєни.
Хто вас буде дозирати, хто вас бде доїти,
Бо я йду, хлоп молодий, карабін носити.
Волів би я в полонині білі вівці пасти,
Як я маю на воєночці задурно пропасти.

155. ОЙ КОЛИ НЯ ВІДБИРАЛИ В ВОЛОВІМ НА ГАНКУ

Ой коли ня відбирали в Воловім на ганку,
Усі люди заревали: «Беріте битанку».
Ой коли ня відбирали, на стільчику-м сидів,
Так ня сльози обілляли, що-м світа не видів.
Ой коли ня відбирали, та так ми казали:
Ци не маю білявочок, вби не банували?
А я, хлопець молоденький, ганьбився казати:
Суть у мене дві білявки, будуть банувати.
Суть у мене дві білявки та й обі Марічки.
Одній — хижка на бережку, другій — коло річки.
Та я тоту, коло річки, камінням замечу,
А до тої, на бережку, коником прилечу.

156. ІСХИЛИВСЯ ДУБ НА ДУБА, СМЕРЕКА ПІДПЕРЛА

Ісхилився дуб на дуба, смерека підперла,
Журилися дрібні діти, що їм мати вмерла.
Зібралися дрібні діти і пішли лугами,
Заплакали дрібні діти на гробіку мами.
Заплакали дрібні діти — земля ся втворила,
І їх мати із гробика їм проговорила:
«Ой не плачте, сиротята, ідіте додому,
Най вам кожному мачуха вичеше голову». —
«Ой як буде нам мачуха голови чесати,
То з кожного волосочка бде кровця капати». —
«Ой не плачте, сиротята, ідіть додомочку,
Най вам кожному мачуха випере сорочку». —
«Кіть нам буде вона прати — буде проклинати,
Не будемо, сиротята, щастя-долі мати». —
«Ой ідіте, сиротята, ідіть межі люди.
Кіть умерла рідна мати — другої не буде».

157. ПРИЙШЛА СУМНА ГОДИНА

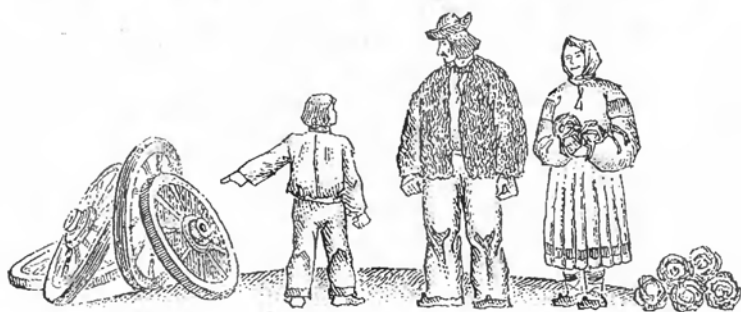
Прийшла сумна година,
Не поможе родина.
Не поможе ми сестра,
Коли за мнов смерть прийшла.
Не поможе ми і брат,
Бо смерть прийшла в акурат.
Не поможе і мати,
Бо прийшов час вмирати.
Не поможе і отець,
Бо життю прийшов кінець.
Не плач, моя родино,
Бо так ми ся судило.

158. ОЙ ЛЕТИЛИ ГУСИ ДИКІ НИЗЕНЬКО, НИЗЕНЬКО

Ой летіли гуси дикі низенько, низенько,
Ой убили Липейка в неділю раненько.
Ой убили Липейка вище Репинного,
Текла річка кирвавая аж до Волового.
Коли вийшла комісія тіло розтинати,
Виліз Кливець на смереку та почав плакати.
«Ой боже, хто поможе великому горю,
Вбили від ня цімборика, з ким я заговорю?»
А Липей мав чоботята до колін, до колін,
Дали тому злодійові, що на нього вповів.
Коли везли долі селом Липейове тіло,
То в кожного чоловіка серце заболіло.

159. ОЙ ТЕМНИЦЯ, ТОВСТІ СТІНИ

Ой темниця, товсті стіни,
Два легіні там сиділи.
Один сидів за дівочку,
Що звів її з розумочку.
Другий сидів у неволі,
Бо він украв сиві воли.
Той, що ізвів дівчиночку,
Грає собі в сопілочку:
«А я кари не боюся:
Я на дівці оженюся».
Той, що украв сиві воли,
Тяжко плаче у неволі:
«Через свою родину,
Заслужив я шибеницу».
Сидить легінь та й думає,

Нянька з мамков проклинає:
«Коли-м украв морковочку,
Мамка вергла в поливочку,
Ще й казала: «Добре, сине,
І капусти принеси ми».
Коли-м украв колесище,
Нянько сказав: «Принеси ще,
Бо що мені із одного,
Чей не буде віз із нього».
І я красти знапастився
І робити відучився.
Вкрав я воли і телицю,
Заслужив-им шибеницю.
Так родина завинила:
Сина добру не учила.

160. ЗАКУКАЛА ЗОЗУЛИЦЯ РАНЕНЬКО В СУБОТУ

Закукала зозулиця раненько в суботу,
Зібралися легіники в Польщу на роботу.
Два тижники поробили — добре ся робило,
А третього у середу легіня побило.
Узяли гó цімборики, в шпитальню поклали
Та загнали до Львова за дохториками.
Та як прийшли дохторики, почали казати:
«Треба тобі, легінику, ніжку відрубати». —
«Не рубайте білу ніжку, — почав їх просити, —
Що я буду, хлоп молодий, без ніжки робити?» —
«Ой легіню молоденький, марно говорити.
Аж не дасш відрубати, то й не будеш жити».
Каже легінь дохторикам: «Та тогди рубайте,
Лиш дуже вас файно прошу, хоч мало лишайте».
Дохторики молоденькі чимось покурили
Та відтяли білу ніжку і нич не лишили.
Ой летіла ластівочка понад полонину
Та принесла до мамочки сумненьку новину.
Прийшла мати до шпитальні, гірко заплакала:
«Де ся, синку, ніжка діла, що-м її кохала?» —
«Не звідуй ня, моя мамко, де ся ніжка діла.
Смерека ї відорвала, як з гори летіла.
Иди, мамко, додомочку та мнов не журися,
За ніжечку гроші бери та тим животися».

161. СИДИТЬ ПИНТЯ У ТЕМНИЦІ

Сидить Пинтя у темниці,
Пише письмо на таблиці,
Пише, пише, пописує
Та й на мамку наказує:
«Слухай, мамко, пожалуй ня,
За сто злотих викупи ня». —
«Кіть тя маю викупляти —
Не хочу тя сином звати».
Сидить Пинтя у темниці,
Пише письмо на таблиці,
Пише, пише, пописує
Та й на нянька наказує:
«Слухай, няньку, пожалуй ня,
Продай воли — викупи ня». —
«Кіть тя маю викупляти —
Не буду тя сином звати».
Сидить Пинтя у темниці,
Пише письмо на таблиці,
Пише, пише, пописує
Та й на брата наказує:
«Слухай, брате, пожалуй ня,
Маєш гроші — викупи ня». —
«Кіть тя маю викупляти —
Не хочу тя братом звати».
Сидить Пинтя у темниці,
Пише письмо на таблиці,
Пише, пише, пописує
Та й на сестру наказує:
«Іди, сестро, пожалуй ня,
Зароб гроші — викупи ня». —
«Кіть тя маю викупляти —
Не буду тя братом звати».
Сидить Пинтя у темниці,
Пише письмо на таблиці,
Пише, пише, пописує
Та й на милу наказує:
«Іди, мила, пожалуй ня —
За сто злотих викупи ня». —
«Аж би-м кужіль день-ніч пряла,
Ще б сто злотих за тя дала».

162. ОЙ НА ГОРІ СИНЕТА

Ой на горі синета, синета, синета,
Пасла дівка ягнята, ягнята, ягнята.
Та копала коріння, коріння, коріння
З-під білого каміння, каміння, каміння.

На ріці 'го помила, помила, помила,
В молоці го варила, варила, варила.
Та ще корінь не скипів, не скипів, не скипів,
А вже милий прилетів, прилетів, прилетів.
«А що тебе принесло, принесло, принесло,
Чи сивий кінь, чи весло, чи весло, чи весло?»—
«Мене приніс сивий кінь, сивий кінь, сивий кінь,
Бо ти моя, а я твій, а я твій, а я твій».

163. МАРІЧКО ПРЕБІЛА

«Марічко пребіла¹,
Де ти ся поділа?»—
«Пішла-м в полонинку,
У шуварець сіла».—
«Марічко чічана,
На кого-сь чекала?»—
«Тебе, Михайлику,
Видіти-м жадала».—
«Сивий кінь підо мнов,
Пой, Маріко, зо мнов!»—
«Іду, Михайлику,
Та не буду сумнов».

164. ТА Я ІДУ НА МОРАВУ ТА НА МОРАВОЧКУ

Та я іду на Мораву та на Моравочку,
А хто мені, молодому, випере сорочку?
Сестра мені не випере, бо її не маю,
Миленька ми не випере, бо її лишаю.
Будуть мені дощі прати, а сонце білити,
Та буду я у біленькій сорочці ходити.

165. СІЯВ ГАЗДА ЖИТО

Сіяв газда жито,
Жона каже: «Мак!»—
«Ой так, жоно моя,
Та най буде воля твоя,
Ци так, ци не так,
Та най буде з жита мак».

Імив газда сойку,
Жона каже: «Шпак!»—

¹ У цій пісні кожен рядок повторюється двічі.

«Ой так, жоно моя,
Та най буде воля твоя,
Ци так, ци не так,
Та най буде з сойки шпак».

Купив газда чепець,
Жона каже: «Сак!»—
«Ой так, жоно моя,
Та най буде воля твоя,
Ци так, ци не так,
Та най буде з чепця сак».

166. ПІШОВ ГАЗДА В ОЛІЙНИЦЮ, А ГАЗДИНЯ ДОМА

Пішов газда в олійницю, а газдиня дома.
Пришов сусід молоденький та сів коло стола.
А газдиня, як косиця, почала казати:
«Я боюся сама дома нічку ночувати». —
«Ой не бійся, газдинечко, не бдеш сама спати:
Буду тебе, газдинечко, всю ніч вартувати».
Наварила, насмажила, сіли до вечері,
А тут газда причалапав, гримас у двері.
«Ой легіню солоденький, ти — моя потіха,
Куди тебе заховати? Полізай до міха!»
Зайшов газда до світлиці — і жони ся боїть.
«Жоно моя солоденька, що се за міх стоїть?» —
«Ой солодкий мій газдику, господь із тобою.
Я хотіла хліба печи, то міх із мукою».
Скоро мужа попросила, аби лягав спати,
А як заспав, то легіня вивела із хати.
Пробудився газда рано: «Де ся мука діла?» —
«То котище в нас лінивий — і мишва поїла».

167. ОЙ СИДІЛА СТАРА БАБА КОЛО МОЛОДОГО

Ой сиділа стара баба коло молодого:
«Поцілуй ня, легінику, дам ти золотого».
Та як дубне легінь файний чоботом до дошки:
«Хоче баба любитися — попід очі зморшки».

168. ОЙ ЗАГНАЛА БАБА ДІДА НА СТУДЕНУ ВОДУ

Ой загнала баба діда на студену воду,
А дідо ся там забавив — бабі на незгоду.
Пришов дідо, приніс воду — бабі не до того,
Ухопила коцюбище — трісь нею старого.

«Шкода нам ся, моя жоно, на дурниці бити,
Ай ідім, як молодята, у ріці ся мити».
Баба діда послухала — в ріці вмивалася,
А він її штурхнув ззаду — баба втопилася.
Прийшов дідо додомочку, файно побритвися.
Не такий він уже й старий, ще би оженився.
Заткнув дідо за кресаню червону косицю
Та й пішов він і засватав молоду вдовицю.
Іде дідо із вінчання — гудак в гуслі ріже.
Подивився дідо в воду — баба з води лізе.
«Ой почекай, дідунику, буду говорити:
Тепер я ся викупала — буду з тобов жити».

169. ОЙ ПШЛИ КУПЦІ, З СОБОЮ НЕСЛИ

Ой ішли купці, з собою несли
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята.
У наш край зайшли та й продавали
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята.
«Ой іди, няньку, та й купи мені
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята».
Він піти пішов, айбо не купив
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята.
«Ой іди, мамко, та купи мені
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята».
Ой піти пішла, та не купила
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята.
«Ой іди, братку, та купи мені
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята».
Він піти пішов, айбо не купив
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята.
«Іди, сестричко, та купи мені
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята».
Сестричка пішла, та не купила
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята.
«Іди, миленький, та й купи мені
Коруна.
Коруна-руна з чистого злата зіллята».

Він воли продав та й милій купив
Коруна.
Коруна-руна з чистого злота зіллята.
В городі зілля — в домі весілля,
Коруна.
Коруна-руна з чистого злота зіллята.
В городці пластя — а в домі щастя,
Коруна.
Коруна-руна з чистого злота зіллята.

170. НА ГОРІ, ГОРІ ПАВИ ХОДИЛИ

На горі, горі пави ходили ¹.
Пави ходили, пір'я губили.
За ними ішла наша Марічка.
Пір'я збирала, в поділок клала.
Як назбирала, вінок ізвила.
Ой налетіли буйні вітрове,
Понесли вінок серед Дунаю.
Ой ішли туди три рибарове,
Піймали вони вінок павовий.
Звідать Маріку кожний легінець:
«Що мені буде за осесь вінець?» —
«Одному буде жеболовочка,
Другому буде сріберний перстень,
Третьому буде сама молода,
Сама молода, яко ягода».
В городці зілля — в домі весілля.
В городці пластя — а в домі щастя.

171. ПРИЙШЛИ ЗА МАРЬКОВ ТРОЄ СВАТАЧІВ

Прийшли за Марьков троє сватачів,
А в Дунай,
А в Дунай-море, Маріко-зоре,
Іди д'нам ².
А одні стали за воротами.
А другі стали за дверейками.
А треті сіли за столиками.
Що би тим дати за воротами?
А тим би дати золотий перстень.

¹ Після кожного рядка приспів: «Дай, боже!» На запитання, чи не міг даний приспів звучати звертанням до Дажбога, співак відповів: «Може, колись і так співали: «Даж-боже!».

² Приспів повторюється після кожного рядка.

Що би тим дати за дверейками?
А тим би дати зелений вінок.
Що би тим дати за столиками?
А тим би дати Маріку в вінку.

172. ОЙ ПОПІД ГІРКУ ПОПІД ДУБРІВКУ

Ой попід гірку попід Дубрівку,
 Радуйся!¹
Там пасе стадо — воли й корови,
Пасе отара — тисяча овець.
Хто за тим ходить? Файний Іванко.
Впрягає коні у два-три вози,
Парує воли у два-три плуги,
Наганяє вівці у дві-три струнги.
Межи вівцями не є ялівок,
А на баранах — золота вовна.

173. ОЙ ПІШОВ ІВАН РАНО З КОСОЮ

Ой пішов Іван рано з косою.
 Бриніла,
 Бриніла коса коло покоса,
 Бриніла.
Ой косив, косив з рана до вбіда,
Що косою втне — віз сіна буде.
Накосив сіна — бде на три зими.
Уся худоба тучна, здорова.
Газда з газдинев живуть в радості,
А їх діточки ростуть в достатках,
Уся родина жиє щасливо.

174. А В ЧИСТІМ ПОЛІ ЗЕЛЕНИЙ ЯВІР

А в чистім полі зелений явір,
 Славен єсь.
На тім яворі висить колиска.
А в тій колисці хлопчик Василько.
Ой ішли туди троє царьове.
Та один каже: «Перевернімо!»
А другий каже: «Заколишімо!»
А третій каже: «З собов возьмімо!»

¹ Тут і в двох наступних піснях приспів повторюється після кожного рядка.

У нашій землі короля не є,
Та як виросте — королем буде».
Ой так би ти ріс, як на горах ліс.
Що своїй мамці на потішечку,
Що своєму няньку на услугочку.

про
Козака
памятають

Козак був і мудрим, і веселим чоловіком.

Отець його дванадцять років служив у війську, був трубачем, походи трубив. Вийшов із війська і женився на Гафії Качурівській. Половину землі Качурівської перейшло на нього, а село за те, що він добре служив у війську, збудувало їм хижу. То було в 1895 році. Тоді звели кам'яну церкву в селі, а стару, дерев'яну, розібрали і дерево дали Козакові. На землі він не хотів робити і передав її своєму дідові Клепі. Склали такий договір, що дідо має їм, Козакам, до їх смерті давати обід і вечерю.

Так і було: обоє, Іван і Гафія, полуденкували і вечеряли у мого діда. А потім у них появились діти, четверо. На тій землі, що Козак лишив собі, держали корівчину. Ще він бондарював. Було, що Гафія йшла поміж люди. Старалися для дітей, а самі мали полуденок і вечерю у Клепи, мого діда.

Недалеко жив піп Балінт. Пішла Гафія до попаді й попросила пару головок капусти.

Попадая поскупилася.

— Ще мала капуста, най росте.

А на другий день Іван звідує попа:

— Пане священику, чи чули ви, як сеї ночі чорти танцювали?

— Та де?

— У вашій капусті.

Пішов піп подивитися на капусту, а там усе поламано, потрощено. Каже попаді:

— Треба було не шкодувати дві головки.

Уже тоді казали: з Козаком ключку не тягни!

Діти Івана та Гафії скоро знялися на свої крила і розлетілися. Усі знали ремесло, мали веселу вдачу. Найбільше фіглярство любив Михайло. Той міг і з чортом виговоритися.

Якось піп Лендел звідує його:

— Михайле, чому до церкви не ходиш?

А той Юрко Лендел був поганим чоловіком. Він у 1939 році видав жандарам Федора Татинця, котрого потім розстріляли у Соймах. Каже Козак попові:

— Я й тепер із церкви йду.

— Не може сього бути, — розсердився Лендел. — Церква нині замкнута.

— У мене хижа — церква, — відповів Козак.

Він так казав тому, що жив у хижі, яку збудували з розібраної старої церкви.

Коли в нас організували колгосп, він не побоявся зафігулювати з уповноваженим.

— То коли вам було ліпше — при чехах чи тепер? — спокушав той Козака.

— При чехах.

Уповноважений подумав: «Зараз буду його ключкувати».

— Чому? — звідує.

— Бо я тоді був молодим, мав силу й красу. А тепер не маю ні сили, ні краси, тому й почуваю себе гірше.

Знав і поважно говорити.

— Маш зробити добре діло, то роби тепер,— казав якимось мені,— бо коли не зробиш, то тебе перейде; а зле коли хочеш зробити, то відклади на завтра, бо завтра тебе перейде і не зробиш біду.

А далі розповів мені притчу про вояка, який через дванадцять років вернувся із війська і мало не застрілив свого сина, бо подумав, що то любас його жони, айбо згадав сі слова і відклав погане діло на завтра.

Козак був спішним на слово, айбо був спішним і на роботу. Се видимо з історії, як він підняв англійський ключ із ріки, що вже бралася льодом.

Ми робили тоді бетонний міст, той, що його у війну зірвали, в нижньому кінці нашого села. Уже був сніг, студінь, ріка коло берега бралася кригою. А вода під нами була десь два—три метри. І від одного впав англійський ключ, яким розкручують та закручують шруби. Строїв там було всяких немало, а ключ — лише один. Без того ключа зостановилася робота.

За старшого був Кополович, великий маніпулянт. Каже:

— Хто ключ дістане, тому дам сто п'ятдесят крон.

Та ніхто не береться, бо можна загинути. Козак каже:

— Давай гроші, фляшку рому, покровець, і я вийму.

Кополович так зробив. Козак ще розпорядився розкласти добру ватру. Випив рому, зняв із себе одержу й скочив у воду. Довго не показувався, ми вже думали, що пропав. Дивимось — вода розбухає, виривався він, ключ у руці, а другою гребе. Виплив, прибіг до ватри й каже:

— Витирайте мене покровцем і натирайте ромом.

Коли так зробили, він ще мало рому хильнув, одівся в суху одержу і почав бігати, аби кров у ньому вгрілася. Бігав, доки не вгрівся.

І нічого йому не сталося, не захворів, бо знав, що і як робити. Розумний був чоловік. І веселий.

Про те, який він фігляр, знають усі. Коли в селі Гвоздак ставив п'єсу про царя Ірода, Козак грав у ній чорта. В тій п'єсі грали Качайло, Могорита, айбо всім запам'яталося, як смішно грав Козак. Ще він, коли ходили з вертепом, грав діда, дуже смішного.

Пам'ять мав дуже добру. Що вчув, ходячи по світу, то в нього у голові було записано. Біблію читав, айбо все толкував по-своєму. Казав, що душі в чоловіка немає. Душа — то кров. Доки робить кров — чоловік живе. Витече кров із рани — ніхто чоловіка не оживить.

До всього доходив своєю головою. Учився і від людей, і з книг. Любив розповідати притчу, що вроджений розум старший над навченим. Ще розповідав про суди Соломона, про Матяша і Шугая. Чув я від нього притчу, що хліб над золото. І ще одну про те, що розумний судить про чоловіка з його бесіди, а дурний — по одержу.

Всіх його притч не пригадаю. Та й так не розповім, як він. Скажу, що знав він усякого не на одну книжку.

176. ПРО КИЧЕРУ
(Цю пісню співав і Козак)

Порадилися сусіди, Липча із Соймами,
Що вспіл будуть воли пасти помежи горами.
Двох воларів Сойми дали — Федора й Івана,
А липчанських волів пасе молода Іляна.
Сей би хотів, той би хотів з дівкою ходити,
Від Іляни молодої цілунки дурити.
А Іляна така файна, як намальована,
Йй одного би любити, Кичеру Івана.
Коли Федір то увидів, що Івану велосся,
Почав із ним сважатися, вхопив за волосся.
Загойкала Іляночка на обох сердито,
Айбо пізно, бо Івану в серце ніж забито.
Заплакала Іляночка, тяжко заридала:
«Тепер рубай мою шию», — Федору сказала.
Почав Федір Іляночку просити-грозити:
«Нащо тобі умирати, будеш зо мнов жити». —
«Ой не буду, головнику, із тобою жити,
Не є мого миленького, ліпше в землі гнити». —
«Ой не сама ти погинеш за дурницю свою,
Порубаю, покатую всю родину твою». —
Не жаль себе Іляночці і на одробину,
А жаль дуже Іляночці за свою родину.
Дванадцять раз на сокирі вона присягає,
Що так буде все робити, як він пожадає.
На другий рік чужі воли не йшли вони пасти,
Ай на полю на волівськїм стали хижку класти.
Там Іляна із Федором жила-бїдувала,
Сїмох синів оженила, трьох доньок віддала.
Що Федору присягала, то слово здержала,
Лиш ту гору, де Іван лежав, Кичерою звала.

177. ПРО СТАРОГО ВОЯКА

(Ця казка подобалася Козакові)

Був собі цар, мав одну доньку. Дитиною ніколи на здоров'я не скаржилася, а як прийшов час віддаватися, похворілася. Почала худнути на очах. Лягала спати в силі, а вставала змучена, ніби нею вночі каміння возили.

Прикликав цар лікарів із цілої держави, айбо не могли вони дати поліку царівні.

А палац того царя вартували вояки. Одні ходили вздовж стїн, другі стояли коло пивниць із золотом, а старий вояк, який уже дослужував дванадцятий рік, стояв при брамі. Він видів, як царівна опівночі виходила потай з палацу і сідала в кочію, що чекала на неї коло брами. Верталася десь через три години така змучена, що ледве ноги волочила.

Вояк знав вартувати палац від злодіїв, а в діла царської родини не смів втручатися. Він думав, що царівна має любаса та до нього крадці ходять. Лише чудувався: чому така змучена вертається?

Коли всі почали говорити, що на царівну дивна хворота напала, старий вояк задумався: «Чи не зла сила царівну мучить?» Знав той вояк усякі замовляння, тому не боявся нечистої сили. «Будь що буде», — подумав вояк і, коли підїхала кочія, вхопився крадці ззаду.

Кочія привезла їх у ліс. Там стояв палац на тринадцять штоків. Усі вікна світилися. На кожному штоці було повно панів і паній. Всі пани і панії були одіті в чорне. Грала музика, пани танцювали з паніями. Коли вояк придивився, то увидів, що у танцюючих є маленькі ріжки. Він зрозумів, що то чортівський бал. Старий вояк знав ворожити, і чорти його не завітрили, а то розірвали б.

Дочекався вояк кінця балу і вернувся на кочії до царського палацу. Зайшла царівна в палац — і запіли перші когути.

На другий день вояк не пішов спати, а чекав, доки цар вийде на прогулянку. Поклонився царю й каже:

— Пресвітлий царю, дозвольте слово сказати.

— Говори!

— Я знаю, що за хворота у вашої доньки.

— Кажи!

— Не могу при всіх. Лише вам одному скажу.

Що було робити? Повів цар вояка у свою світлицю. І там вояк розповів, що він видів.

— А чи можна відігнати чорта від неї? — звідує цар.

— Думаю, що можна.

Цар пообіцяв воякові велику нагороду, лиш би донька перестала ходити на чортівські бали.

Порадив вояк покропити в спальні царівни та коло палацу свяченою водою, а топанки відданиці приклеїти смолою до підлоги. Так і зробили.

Настала північ, почала царівна збиратися на бал. Зібралася, а топанки відірвати не може. Десь із годину мучилася, доки відірвала топанки і взулася. Кочія чекала на неї, айбо десь у сто кроках від брами.

Вернулася царівна не така змучена, як попередньої ночі, бо танцювала з чортами лише дві години. На другий день вона встала здоровою.

Що було з нею вночі, царівна не пам'ятала. То їй ніби снилося, як вона танцювала з файним легінем на балу.

На другу ніч вояк порадив у спальні царівни і коло воріт палацу розсипати шпинз. То такі косиці, яких боїться нечиста сила. І ще вояк порадив топанки царівни прибити до підлоги.

Тепер царівна збиралася на бал аж дві години. І кочія стояла за двісті кроків від брами. Так тієї ночі царівна танцювала лише годину. На другий день вона встала майже здоровою.

На третю ніч вояк порадив і приклеїти, і прибити до підлоги топанки царівни, а у її світлиці і довкола палацу розсипати часник. Цар і царівна не любили запаху часнику, айбо мусили зробити, як їм казав старий вояк.

Третьої ночі царівна так довго збиралася на бал, що коли вийшла за браму, то вже когучи піли. Пороззиралася, айбо чортівську кочію не увиділа. Вернулася вона в палац, лягла спати. На другий день встала зовсім здоровою.

Нечистий не дочекався царівни і більше за нею не приходив.

А цар відпустив старого вояка із служби і нагородив його такою товпою золота, як кінська голова.

Далекою була дорога вояка. Ішов він і дуже змучився. А назустріч йому їхав чоловік на коні.

— Продай мені коня, чоловіче, — каже вояк.

— Що даєш?

— Товпу золота.

Зрадувався чоловік і продав коня.

Легше тепер воякові, айбо почав його голод мучити. Коли стрівся йому чоловік з гускою.

— Продай гуску, чоловіче.

— Що даєш?

— Коня.

Зрадувався чоловік і проміняв гуску на коня.

Сів вояк коло дороги, розіклав вогонь і пече гуску. А по дорозі йшов жебрак. Підійшов до ватри й просить:

— Дай, вояче, поїсти.

Поділився вояк гускою. Сидять, їдять і бесіднують. Увидів жебрак, що на воякові одежа зносилася, вийняв голку і дав старому:

— Полатай собі одежу.

Та й розійшлися по сьому: вояк — своєю дорогою, а жебрак — своєю.

Прийшов вояк додому, а жона його не впізнала. Проситься він перенчувати.

— Я одинока жона і чужого чоловіка в хижу на ніч не пущу.

— То дай хоч щось повечеряти. Я заплачу.

— Чим заплатиш? — звідує жона.

— Голкою.

Засміялася вона, а вояк їй каже:

— Се не проста голка — вона виміняна за товпу золота.

Жона ще дужче засміялася.

— То, може, за сей перстень даш повечеряти? — і вояк показав жоні перстень.

Упізнала жона вінчальний перстень — упізнала й свого чоловіка. Обцілувала його, і на сьому казці кінець.

178. КОЗАК І ВОРОЖКА

У Козака була файна корова, дійна. Тоді він жив у Потоці, а не коло ріки. Найближчими його сусідами були Гички. Гичканя почала гріхувати на Козака, що молоко відібрав від її корови, і пішла у Студений до ворожки. Привела зі Студеного стару Янчичку, аби побаяла корові.

Іде баба Потоком, щось шепче. Коло хижі Козака тричі плюнула й пішла до Гичків, обійшла тричі їх стайню, щось шепчучи.

Увидів ото Козак — та й сам почав ворожити: одів фуфайку наруби, ковпак перевернув, узяв сокиру в руки і пішов тою доріжкою, котрою перед тим ішла стара ворожка. Клепи стояли коло хижі й виділи ту комедію. Іде Козак, зарубує сокирою землю й примовляє:

— Не землю рубаю — сліди босоркані рубаю.

Чи то наравду так ворожив, чи фіглював, не знаю, бо від нього всякого можна було чекати. Та коли уповіли старій Янчиці, що Козак рубав її сліди, вона злякалася. Схопилася за серце — і йой та йой.

Відгасили бабі вогонь — не помогло. На другий день відвезли її в Студений, та й там не було їй поліки.

Після того боялися ворожити Козаківій корові.

179. ЯК КОЗАК БУВ «ЧОРТОМ»

Я робив із Козаком на Словачії в лісі. Вечором робити нічого — казки розказуємо в колибі. А ще любили всілякі страшні історії розповідати про чортів і босоркань. Дехто, як наслухається таких історій, то вночі боїться з колиби вийти. А Козак усе звідував фактора (бригадира), чи впудився б, коли б увидів чорта.

— Я нічого не боюся, — казав фактор.

«Напудишся!» — думав собі Козак.

Одного дня пішли ми в село за фасунком. Верталися пізно. Козак відстав, зайшов до старої словацької колиби, одівся в просмолену сорочку, вичорнив лице, вирізав із булі великі рідкі зуби. Зробився страховиськом і зайшов так до нашої колиби. Почав підскакувати коло ватри, хапати людей за ноги. Люди відсуваються. А він скочив до фактора й каже:

— Давай гроші, що ти затаїв, не виплатив людям!

Фактор зблід. А «чорт» захопив гирчу з ватри:

— Не даєш — то ще сеї ночі будеш у пеклі!

Вийняв фактор капшук із грошима і верг «чортові». Той з капшуком побіг із колиби, лиш заgrimіло. Переодівся, помився і зайшов до колиби.

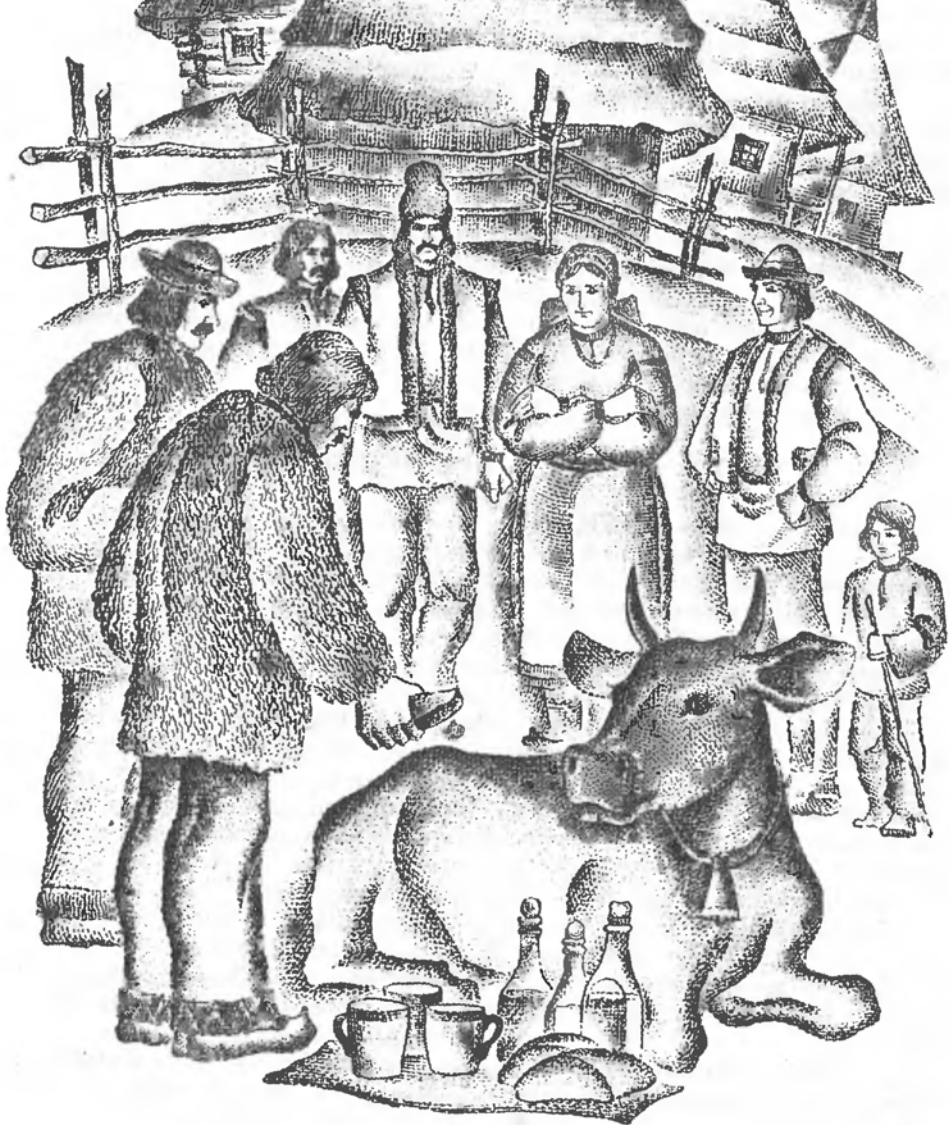
— Буде, люди, гостина, — каже. — Іду я — а навстріч мені чорт. Верг оцей будіралощ з грошима і загойкав: «То людські гроші!» Я і звзяв — тут їх маєте.

180. ЯК КОЗАК ЛІКУВАВ КОРОВУ

А

То було на Словачії, коло Турчика, де ми робили в лісі. В Турчик ходили за їдою. Коли верталися, в одному селі увиділи, що багато людей зібралися до газди у двір.

— Ідімо та подивімося, що там таке, — каже Козак.

У тому селі жили шваби. Звідує Козак по-швабськи: що за біда? Кажуть йому, що будуть корову дорізувати, бо не знають, як її вилічити.

— Я їй поворожу,— каже Козак,— Айбо для ворожіння треба три горнята з молоком, три склянки з паленкою і три хлібини.

Побігли до хижі і в корчму, а Козак ходить коло корови, обдивляє її. Ми чекаємо, що з того буде? Боїмося, бо коли щось не так, то ще й наб'ють нас. Принесли молоко, хліб і паленку. Дав Козак понюхати корові одну паляницю, далі — другу і третю. Корова лежить. Передав нам хліб, а корові дає нюхати молоко. Корова лежить. Передав нам молоко, а сам почав щось шептати над паленкою. Дав понюхати корові з однієї, з другої і третьої склянки, а потім передав нам. Поплескав корову, підійшов до неї ззаду і потягнув за хвіст. Корова як схопитися — та в біги. А Козак хвоста не відпускає — лиш торба з фасунком підскакує. Може, з півгодини так корова бігала. Як пустив Козак хвоста, перестала бігти. Постояла і почала траву щипати.

Почали люди дякувати Козакові, а газда вийняв гроші і заплатив. Зісталось нам і молоко, і хліб, і паленка.

Коли ми вийшли з села, звідуємо Козака, що було з коровою?

— Щось спасла. Та треба було, аби добре пробіглася. Щоб мала дяку бігти, я поклав їй під хвоста терня. А ворожив для того, аби ви мали випити і поїсти.

Отаким ворожільником був Козак.

Б

Робили наші люди на Рудках у Чехії. Був із ними й Козак. Пішов якось з Андрієм Ковалем за фасунком. Взяли солонину, сир, муку, цукор. Вертаються в барак.

Чують коло одної хижі рев. Що таке? А там корова хвора. Звідують, чи не допоможуть подорожні? Козак був шіковний на всяке діло. Каже: — Поможу.

Обдивився корову й видить, що у неї пострів, як гостець у чоловіка, тепер кажуть — радикаліт. Найшов тернину й каже чехові:

— Держи міцно корову за роги.

Сам узявся терниною штрикати корову, та почала собою метати. Так вгрілася і виздоровіла.

Газда закликав Козака і Ковалю до хижі, погостив їх.

181. ЯК КОЗАК ВОРОЖИВ КОРОВІ

Якось у буфеті Осташ почав казати, що має дома мороку з коровою, бо не дається доїти.

— Давай десятку — я їй поворожу.

— І pomoже?

— Моє слово помагає.

Пішов Козак ворожити. Гладить корову і щось їй шепче на вухо. Почала газдиня корову доїти — і корова її не вдарила.

Заплатив Козаківі, а на другий день корова знову вилила молоко.

Іде Осташ до Козака грозитися, що погано ворожив. А Козак каже:

— Не йди на мене напастю. Я тобі не обіцяв, що відучу корову від поганої звички. Я лише казав, що моє слово допомагає. Наймай мене кожен день, аби я говорив з твоєю коровою, коли будете доїти.

А то всяка корова, коли хтось гладить її, не буде фіцкати. Козак про се знав, тому й брався «ворожити». Осташ потім ту корову продав.

182. ПОРАДА

То було ще при чехах. Щур поскаржився, що корова його почала давати молоко з кров'ю.

— Не знаю, що робити.

— Я тобі пораджу,— каже Козак.— Лише погости мене і цімборів.

Щур погостив усіх і звідує:

— Та що мені порадиш зробити?

— Продай корову, то молоко з кров'ю буде давати не твоя корова, а того газди, котрий її купить.

183. ІСТОРІЯ З БОЧКОЮ

А

Женився я, та треба було бочку на газдівство. Бочки робили в Реки-тах, айбо туди далеко йти та й дорого брали за одну — тридцятку. А Козак брав дешевше.

Зробив мені Козак бочку. Нашаткувала жона капусти, а бочка тече. Ліплю — і так тече. Знайшов я стару бочку і переклав капусту, а нову везу до Козака.

— Знаєте, бочка тече,— кажу йому.

— Що тече? Капуста?

— Ні! Розсіл.

— А ти, коли бочку заказував, що-сь казав?

— Я казав: «Зробіть мені бочку на капусту».

— Я так і зробив. Треба було казати: «Зробіть мені бочку на розсіл».

Пофіглював отак зі мною, айбо бочку відремонтував.

Б

Ви Козака знаєте. Великий фігляр. А ще майстер добрий. Та не все і в майстра добре виходить. Прийшла до нього жона скаржитися, що розсіл із бочки витікає. Козак звідує її:

— Ти казала, що тобі треба бочку на капусту?

— Казала.

— Я і зробив таку: капуста з неї не випадає. А що розсіл тече — себе вини: треба було просити бочку на розсіл.

Такий ото Козак. Із всякої каламайки викрутиться.

184. ЯК КОЗАК БОЧКУ РЕМОНТУВАВ

Якось Продан Фаців приніс до Козака розсипану бочку.

— Що се? — звідує Козак.

— Бочка.

— Се дрова, а не бочка.

— Най будуть і дрова, айбо склади із них бочку.

— А чому так розсипалася? — звідує Козак.

— Та з Марією повадився і верг бочкою за нею з лавок.

Почав Козак складати, а дуга до дуги не пристає. Довго промучився. Коли бочка була готова, Продан звідує:

— Скільки платити?

— Як за нову! А другий раз перед тим, як метати бочкою в Марію, пронумеруй дуги. Тоді відремонтую дешевше.

185. «ЛІКУВАННЯ»

Була в нашому селі молода фельдшерка. Жила вона на квартирі у старої баби. Якось та баба принесла до Козака босоніжки відремонтувати. Зазвідав він, чиї то босоніжки.

— Фельдшерчині.

— А сама чому не прийшла?

— Бо на нозі в неї «куряче око».

«Куряче око» — то такий мозоль.

— Могла сама прихромати. Я ж знаю від усякої біди поліку. А то йому не полюбилосся, що відданиця має бабу за служницю. Стара переповіла фельдшерці про свою бесіду з Козаком, і та вже сама пішла за босоніжками, бабу не заганяла.

Прийшла вона і каже:

— Хвалили-сьтеся, що можете вилічити «куряче око», то лічіть.

— Дай сюди, най увижу.

Показала вона мозоль.

— Послинь!

Послинила. Узяв Козак хімічний олівець і обвів ним довкола мозоля.

— Тепер не буде боліти, бо вже не «куряче око», а пуляче.

Пульками в нас називають індиків.

— Отакий ви, Михайле Івановичу: хвалилися, що знаєте на мозоль поліку,— я прийшла до вас, а ви свої фіглі показуєте,— дорікнула фельдшерка.

— Фіглі — фіглями, а стару бабу треба шанувати,— сказав Козак.

Правда, потім він порадив фельдшерці, яке зілля прикладати до ноги, аби мозоль зійшов скоріше.

Козак казав, що не є такого вченого, аби знав більше, як знає народ. І переповідав притчу, як простий чоловік ліпше від астронома знав про погоду. З поведінки волів, які пішли ночувати в стайню, бо віщували дощ. А астроном тому не повірив і добре вимок під оборогом — коли шапка оборога піднята високо, дощ забиває з боків.

Я був свідком, як Козак говорив з одним чеським інженером. Той держався дуже гонористо, бо мав високі школи.

— А я від людей дістав ліпшу науку, як ви,— каже йому Козак.

— Того не може бути,— каже чех.

А нас зібралось п'ять чи шість, чекаємо, що з того буде.

— Хотів би я взнати, скільки треба драниць на таку хижу,— показав Козак на корчму.

— То треба поррахувати драниці в одному ряду, потім поррахувати ряди і перемножити...

— А я відразу можу сказати.

Інженер не повірив, що можна так, на око, все поррахувати. А Козак каже:

— То й дитина знає, що на готову хижу драниць не треба.

Заганьбив Козак пана, збив йому гонор.

187. НА МУДРОГО НАЙДЕТЬСЯ МУДРІШИЙ

Прийшов Козак до Олекси Дюдю, який робив у нас в кузні, дав йому залізний прут і просить:

— Зроби мені, Олексо, свердел.

Подивився Олекса та й каже:

— Се м'ягке залізо, з нього свердел не буде. Шкода роботи. Хіба приварю на перо свою сталь, айбо то буде коштувати дорожче.

— Майстер знає, що робить,— каже Козак.

І Дюдю почав кувати. А майстром він був добрим, як і його брат гудаком.

То про його, Олексого, брата розповідали, як перехитрив на свальбі повариху. Він грав на свальбі, та коли повариху взяли в танець, грав не довго, і та на нього розсердилася, тоді всі їли з однієї миски. Дала повариха гудакам миску заправлених буль, айбо джумарі були не з того боку, де сидів Дюдю.

— Знала зварити, та не знала подати. Я б їй за це так голову скрутив,— і він покрутив мискою так, аби джумарі були з його боку.

Знав за себе постояти й Олекса. Козак у тому пересвідчився.

Скував Олекса свердел і каже Козакові:

— Тут маєш добрий свердел, із моєї сталі перо, так що плати не лише за роботу.

А Козак почав мудрувати:

— Не буду я тобі платити, а зробимо так: я змайструю на свердел ручку, то буде він і твій, і мій. Правда, мій більше, бо мого матеріалу в ньому більше.

Олекса не любив, аби з ним говорили навиверти. Кажє:

— Клади свердел на бабку, бо я не все зробив.

Поклав Козак свердел на бабку, а Дюдьо взяв рубачку й клепає і відрубав перо.

— Се, що відлетіло, — моє, а свій прут можеш забрати і зробити до нього ручку.

Козак потім казав:

— На всякого мудрого найдеться мудріший.

188. ЯК СТАРИХ ЛЮДЕЙ ВІДВОЗИЛИ В ЛІС

(За розповідями Козака)

Давно люди жили дуже бідно, не мали що їсти, тому старих, які не могли роздобути щось на прожиття, відвозили в ліс. То був такий закон.

Якось по тому закону відвіз у ліс свого вітця молодий газда. З ним був і син, хворого діда внук.

— Няньку, не лишай сани, бо як будеш старий, на чому тебе відвезу, — почав просити хлопчик вітця, коли той не витряс старого у сніг, а залишив лежати на санях.

Подумав, подумав газда та й вночі вернувся за вітцем і привіз його крадці додому. Зробив сховище на стайні і туди носив їсти старому, аби ніхто не увидів.

Рік був голодний. Поїли все до зернятка, не було чим посіяти. Старий порадив сину розстелити полову і приорати. Восени сей газда мав невеликі й врожай, чого не мали інші люди. Почали його визвідувати: звідки узнав про полову? І мусив признатися, хто дав йому таку раду.

З того часу проголосили закон, що старих не можна вбивати — на них мають діти робити. Старі зі своїм розумом мають давати дітям добрі поради.

Се я чув від Козака, що у старих є мудрість.

ПРИМІТКИ

Казковий і пісенний репертуар Михайла Івановича Шопляка-Козака із села Келечина Міжгірського району Закарпатської області — органічна частка фольклорних багатств українського народу. Із найбільш доступних радянському читачеві публікацій усної творчості населення Карпатського регіону подаємо паралелі до творів, записаних від келечинського казкаря. Для стислості викладу інформації користуємося умовними скороченнями.

Біляк — Біляк *И. Жаворонок*: Собрание русских песен и пословиц подкарпатского народа.— Ужгород, 1926.

Гошовський — Гошовский *В.* Украинские песни Закарпатья.— М.: Советский композитор, 1968.

Дей, ДЧ — Дерев'яне чудо: Народні казки / Вступ. ст., упоряд., підгот. текстів та приміт. *О. І. Дея*.— Ужгород: Карпати, 1981.

Дей, КЩ — Колядки та щедрівки: Зимова обрядова поезія трудового року (Упоряд., передм. і приміт. *О. І. Дея*.— К.: Наукова думка, 1965.

ЕЗ — Етнографічний збірник: Видає Етнографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.— 1895—1929.— Т. 1—40.

Івасюк — Казки Буковини / Запис та літературна підгот. текстів *М. Г. Івасюка*. Упоряд. *М. Г. Івасюка* та *В. С. Басараба*.— Ужгород: Карпати, 1973.

Ігнатювич — Легенди Карпат / Упоряд., загальна ред. та підгот. текстів *Г. Г. Ігнатювича*. Післяслово *П. В. Лінтура*.— Ужгород: Карпати, 1968.

Калин — Закарпатські казки Андрія Калина / Запис текстів і вступ. ст. *П. Лінтура*. Упоряд. *Г. Ігнатювич*.— Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1955.

Королович — Три золоті слова / Запис текстів та впоряд. *П. В. Лінтура*. Загальна ред. і підгот. текстів *Г. Г. Ігнатювича*.— Ужгород: Карпати, 1968.

Лінтур, ДВ — Дідо-всєвідо: Закарпатські народні казки / Запис текстів та впоряд. *П. В. Лінтура*.— Ужгород: Карпати, 1969.

Лінтур, НБ — Народні балади Закарпаття / Запис та впоряд. текстів, вступ. ст. і приміт. *П. В. Лінтура*.— Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1966.

Лінтур, ЯЧ — Як чоловік відьму підкував, а кішку вчив працювати: Закарпатські народні казки. Гумор та сатира / Запис текстів та впоряд. *П. В. Лінтура*. Загальна ред. і підгот. текстів *І. М. Чендея*.— Ужгород: Карпати, 1966.

Мишанич, ЗК — З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади / Упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., приміт. та слов. *С. В. Мишанича*.— Ужгород: Карпати, 1981.

Мишанич, НО — Народні оповідання / Упоряд., приміт. *С. В. Мишанича*.— К.: Наукова думка, 1983.

Пушик — Казки Підгір'я / Запис, літературна підгот. текстів та упоряд. *С. Г. Пушика*.— Ужгород: Карпати, 1976.

Сенько, БР — Біля райських воріт: Збірник атеїстичного фольклору українського населення Карпат / Упоряд., передм. та приміт. *І. М. Сенька*.— Ужгород: Карпати, 1980.

Сенько, ХО — Ходили опришки: Збірник / Передм., упоряд., приміт. та слов. *І. М. Сенька*.— Ужгород: Карпати, 1983.

Скунць — Легенди нашого краю / Ред.-упоряд. *П. М. Скунць*.— Ужгород: Карпати, 1972.

СУС — Сравнительный указатель сюжетов: Восточнославянская сказка / Сост. *Л. Г. Бараг, И. П. Березовский, К. П. Кабашников, Н. В. Новиков*.— Л.: Наука, 1979.

Тищенко, НД — Народ про Довбуша: Збірник фольклорних творів / Упоряд., вступ. ст. і приміт. В. І. Тищенко. — К.: Наукова думка, 1965.

Тищенко, НК — Народ про Кобилицю: Збірник фольклорних творів / Упоряд., вступ. ст. і приміт. В. І. Тищенко. — К.: Наукова думка, 1968.

Фінцицький — Таємниця Скляної гори: Закарпатські народні казки, зібрані Михайлом Фінцицьким / Пер. з угор. та післямова Ю. Шкробинця. — Ужгород: Карпати, 1974.

Хланта — Правда і кривда: Українські народні соціально-побутові казки / Упоряд., передм. та приміт. І. В. Хланти. — Ужгород: Карпати, 1981.

Чендей — Казки Верховини: Закарпатські українські народні казки / Склад. І. Чендей. — Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960.

Юрчак — Золота вежа: Українські народні казки, легенди, притчі, перекази, загадки та приповідки / Передм., упоряд., запис та підгот. текстів, слов. С. Г. Пушика. — Ужгород: Карпати, 1983.

Зірочкою позначені тексти, записані В. Сеньком, всі інші — записав І. Сенько. Крім визначення жанру, а для казок — і сюжетного типу, вказано час запису твору, джерело, за яким він подається. Відсутність посилання на джерело свідчить, що твір друкується вперше.

1. У мене казок — міхом. Автобіографічна оповідь Шопляка-Козака. Зап. 23—25 січня 1978 р. Мишанич, НО. С. 466-470.

2. Келечин. Переказ. Зап. у 1960 р. Сенько, ХО. С. 44-45. Келечин — рідне село казкаря Шопляка-Козака і записувачів його репертуару братів Василя та Івана Сеньків, розташоване у долині Ріки на відстані 18 км від районного центру Міжгір'я і 24 км від залізничної станції Воловець. Вперше у письмових джерелах згадується на поч. XV ст.

3. Соїми, Волове та Пилипець. Переказ. Зап. у 1978 р. Волове — тепер районний центр Міжгір'я, перша письмова згадка про нього відноситься до 1415 р. Про Пилипець — 1463 р., Соїми — поч. XV ст. Пісня «Порадилися сусіди — Липча із Соїмами» опубл.: Лінтур, НБ. С. 234-237; Мишанич, ЗК. С. 392-398. Запис із Келечина див. у цій кн. — № 176. Пісня — літературного походження. Див. текст у кн.: Гренджа-Донський В. Квіти з терном: Поезії. — Ужгород, 1923. С. 59-68.

4. Присліп *. Легенда Зап. у червні 1978 р. Присліп, Міжгірського р-ну, вперше в письмових джерелах згадується у 1599 р. Мотив з вовкулаком див.: Ігнатович. С. 256-258; Скунець. С. 132-133.

5. Розтока і Подобовець. Переказ. Зап. у 1966 р. Радянська Верховина (Міжгір'я). — 1969. — 29 листопада. Перша письмова згадка про Розтоку — 1651 р., Подобовець — поч. XVII ст.

6. Як віщар дав знати трембітою про біду. Переказ. Зап. у 1978 р. Варіант: Калин. С. 174-176.

7. Кривавчат Потік *. Переказ. Зап. у 1978 р. Кривавчат Потік — тепер присілок с. Річки, Міжгірського р-ну. Перша згадка про Річку — 1600 р. Отже, в переказі йдеться про напад одного із загонів татарської орди, який плондував Верховину у 1594 р.

8. Як жона утопила татарина в розсолі. Переказ. Зап. у 1960 р. Варіанти: Калин. С. 172; Юрчак. С. 186.

9. Як татарів били *. Переказ. Зап. у 1978 р. Близький варіант: Ігнатович. С. 198-199.

10. Про воеводу Хуста. Легенда. Зап. у 1979 р. Варіанти: Ігнатович. С. 116-118; Скунець. С. 66. Хуст — легендарний засновник м. Хуста. Місто існувало вже в X—XI ст., у 1191 р. в ньому було закінчено спорудження замка-фортеці. Оборонці замка в 1242 р. дали бій ордам Батия, в 1594 — орді хана Гірея. Турки безуспішно штурмували замок у 1661-1662 рр.

11. Як марамороші ропу дістали. Переказ. Зап. у 1960 р. Варіант: Ігнатович, С. 138-141. Мараморош (Мармарош) — адміністративний р-н на території теперішніх Рахівського, Тячівського, Хустського, Міжгірського р-нів Закарпат. обл. Дійсно із колодязя у с. Шандровому (тепер Олександрівка Хустського р-ну) населення Марамороша безплатно брало ропу. В часи Марії-Терезії (1717-1780), імператриці Австрії, королеви Угорщини і Чехії, воєнні конфлікти єдиноборством не вирішувалися.

12. Звідки взялася паничина? Переказ. Зап. у 1968 р. Сенько, ХО. С. 25-26.

13. Про драгієвського пана *. Переказ. Зап. у 1968 р. Сенько, ХО. С. 129-130. Варіант: Калин. С. 180.

14. Шибеничка. Переказ. Зап. у 1960 р.

15. Про Матяша. А. Як сирота Матвій став королем. Легенда СУС 991 *. Зап. у 1960 р. Б. Історія з динкою. Переказ. СУС 1689 А *. Зап. у 1979 р. В. П'ятдесят палиць *. Казка.

СУС 1610. Зап. 9 січня 1980. Г. *Матяшова правда*. Переказ. Зап. у 1960 р. Варіанти: *Калин*. С. 177-179; *Тищенко, НК*. С. 114-117, 123-124. Матяш (1443-1490) — угорський король. Найповніше народні перекази про Матяша в кн.: *Королович*. С. 222-238.

16. *Про Ракоці*. А. *Як Ракоці втік із в'язниці*. Переказ. Зап. у 1968 р. Варіант: *Ігнатівич*. С. 224. Б. *Як Ракоці говорив із вояками*. Притча. Зап. 10 січня 1980 р. Ференц Ракоці — керівник національно-визвольного руху в Угорщині на поч. XVIII ст. Влітку 1801 р. за протигабсбурзькі зв'язки із французьким королем Людовіком XIV був заарештований у Шарішському палаці (на території Чехословаччини), але із темниці, підкупивши варту, втік. У його повстанській армії служили й українці Закарпаття.

17. *Пинтя* *. Легенда. Зап. 10 січня 1980 р. *Сенько, ХО*. С. 125. Варіанти: *ЕЗ*. Т. 26. С. 35; *Ігнатівич*. С. 62-63. Пинтя — ватажок загону опришків, який діяв у Карпатах на поч. XVIII ст. Хустський замок, зруйнування якого народна традиція приписує Пинті, злетів у повітря від удару блискавки в порохову башту 3 липня 1766 р.

18. *Про Яношика*. Переказ. Зап. у січні 1980 р. *Сенько, ХО*. С. 134-137. Яношик — словацький опришок-збойник, діяв на поч. XVIII ст., страчений на шибениці у 1713 р.

19. *Як Довбуш набирав хлопців*. Переказ. Зап. у січні 1980 р. *Сенько, ХО*. С. 157-158. Мотив випробування Довбушем побратимів поширений: *ЕЗ*. Т. 26. С. 49-50; *Тищенко, НД*. С. 160, 163, 169, 175, 196, 252. Довбуш Олекса (1700-1745) — видатний керівник опришківського руху в Карпатах.

20. *Як циганка врятувала сина від шибениці*. Переказ. Зап. у січні 1980 р. Варіант: *Сенько, ХО*. С. 101.

21. *Перший годинник* *. Переказ. Зап. у 1976 р. *Сенько, ХО*. С. 100-101.

22. *Про Коцибу*. Переказ. Зап. у 1969 р. *Сенько, ХО*. С. 333-334.

23. *Як Коваль убив Рухлиня* *. Переказ. Зап. у 1976 р.

24. *Клепарі* *. Переказ. Зап. у січні 1980 р.

25. *Про Кіндрата*. Переказ. Зап. 5 січня 1976 р.

26. *Про силча з Іршави*. Бувальщина. Зап. у 1978 р.

27. *Про Шугая*. А. *Люди показали в інший бік* *. Бувальщина. Зап. у 1979 р. *Мишанич, НО*. С. 251. Б. *Як баба заворожила Шугая* *. Легенда. Зап. 11 вересня 1979 р. *Сенько, ХО*. С. 269-270. В. *Глядай вітра в полі* *. Бувальщина. Зап. у 1979 р. *Мишанич, НО*. С. 251. Г. *Аби не віртіти донощикам* *. Переказ. Зап. у 1978 р. *Мишанич, НО*. С. 251-252.

Д. *За кусник сира — гроші на корову* * Переказ. Зап. у 1977 р. Е. *За добре слово — нагорода, за зле — кара* *. Переказ. Зап. 11 вересня 1979 р. Мотив переказу — мандрівний, зустрічається в оповідях про Довбуша, Кармалюка. Є. *Смерті не минути*. Переказ. Зап. у січні 1980 р. Шугай Микола — останній опришок Карпат, діяв на Міжгірщині у 20-х роках ХХ ст. Найповніше фольклорні твори про Шугая подано у зб.: *Сенько, ХО*. С. 265-290.

28. *Лько Липей*. Переказ. Зап. у 1960 р. Варіанти: *Скунць*. С. 198-200. Липей Лько — бунтар, діяв у районі Волового (тепер Міжгір'я) у 30-х роках ХХ ст.

29. *Про Кливця*. Переказ. Зап. у 1960 р. Варіант: *Скунць*. С. 200. Кливцевь Юрій діяв разом з Льком Липесем.

30. *Заворожена пушка* *. Демонологічна билиця. Зап. у 1978 р.

31. *Демони-гонихмарники* *. Билиця. Зап. у 1978 р. Варіанти: *Ігнатівич*. С. 255-256; *ЕЗ*. Т. 4. С. 148.

32. *Бісиця* *. Билиця. Зап. у 1978 р. Варіанти: *ЕЗ*. Т. 13. С. 8-11; *Скунць*. С. 32-34.

33. *У кого ліпше грошей позичати*. Билиця. Зап. у 1960 р. Варіанти: *ЕЗ*. Т. 12. С. 214; *ЕЗ*. Т. 34. С. 244. Казковий сюжет (СУС 1183, СУС 1184) оповідач переніс у реальну площину.

34. *Про капрала і генеральську доньку*. Казка. Зап. у 1960 р. Казковий сюжет (СУС 854) оповідач сприйняв як реальність. Варіант: *Пушик*. С. 135-137.

35. *Про мавпуна* *. Легенда. Зап. у 1978 р. Казкар заявив: «У 1924 році я робив у фірмі «Інка» в Моравії. Там нам видавали книжки з бібліотеки, в одній я прочитав про мавпуна».

36. *Як дикі свині з'їли ведмедя* *. Бувальщина. Зап. у 1979 р. Оповідач додав: «Про це писали в книжках». Варіант: *Лінгур, ДВ*. С. 27-28.

37. *Вовчий суд* *. Казка. СУС 20D* + 61A. Зап. у 1976 р. *Сенько, БР*. С. 154-155.

38. *Як поховали цигана Дюрія*. Казка. СУС 800*. Зап. у 1974 р. *Сенько, БР*. С. 90-91. Варіант: *Лінгур, ЯЧ*. С. 181-182.

39. *Про Христа і святого Петра*. Апокрифічні легенди. А. *Христос такий, як інші* *. СУС 774К. Зап. у 1978 р. *Сенько, БР*. С. 33. Б. *Лінцвий — роботязій* *. СУС 822. Зап. у 1978 р. В. *Як жінка святого Петра біла*. СУС 791. Зап. у 1960 р. Г. *Як святого Петра по-*

- били в корчмі *. СУС 791 **. Зап. у 1978 р. Д. Як святий Петро гуси пас. * СУС — 752В *. Зап. у 1978 р. Сенько, БР. С. 33. Е. Гриби — з украдених булочок *. СУС 774Л. Зап. у 1978 р. Сенько, БР. С. 34. В устах оповідача апокрифічні легенди звучали жартовливими повчаннями, без будь-якого піетизму. Варіанти: ЕЗ. Т. 3. С. 58-67; ЕЗ. Т. 12. С. 100-106.
40. Звідкі взявся хромий чорт? Казка. СУС 1159. Зап. у 1965 р.
41. Жона над чорта. Казка. СУС 1175. Зап. у 1979 р.
42. Як малий чорт служив за окраєць хліба. Казка. СУС 810А. Зап. у 1977 р. Від Шопляка-Козака записано також сюжет «Ангел — за слугу» (СУС 795).
43. Дідо і розбійники-велети *. Казка. СУС 1049+1051. Зап. у 1977 р.
44. Як син свого вітця глядав. Казка. Дещо нагадує СУС 1525Е. Зап. у 1967 р.
45. Звідкі взялися пани? Анекдот. СУС — 777 **. Зап. у 1968 р. Сенько, ХО. С. 25.
- Варіант: ЕЗ. Т. 5. С. 113.
46. Вибаливий пан. Анекдот. Близький до СУС — 1695 *. Зап. у 1960 р.
47. Як Іван служив у корчмаря. Казка. СУС 1000+1007+1008+1029. Зап. у 1960 р.
48. Пан, пані та їх слуги. Анекдот. Зап. у 1978 р.
49. Пан та Іван в дорозі *. Казка. СУС 1626. Зап. 9 березня 1978 р.
50. Іван і корчмарі. Казка. СУС 1250+1289+1535. Зап. у 1960 р.
51. Як бідняк видієв трьох цупів *. Казка. СУС 921F *. Зап. у 1978 р. Варіанти: Іва-сюк. С. 5-7; Королович. С. 226-228.
52. Принці і верховиниць. Казка. У СУС не вказана. Зап. у 1979 р. Хланта. С. 138-139.
53. Як циган виграв суд *. Казка. У СУС не вказана. Зап. у 1977 р.
54. Про легіня, який біду глядав. Казка. СУС 1358А. Зап. 10 січня 1980 р.
55. Опришок від опришка не вкраде *. Казка. СУС — 1525М **. Зап. у 1977 р. Сенько, ХС. С. 92-94.
56. Як Іван дав корову на боже. Казка. СУС 1553. Зап. у вересні 1977 р. Сенько, БР. С. 28-29.
57. Екзамен. Казка. Близька до СУС 922+2136. Зап. у січні 1980 р.
58. Як піп пса поховав, а владика баранів похрестив. Казка. СУС 1842. Зап. у 1979 р.
59. Як піп зробився чоргом. Казка. СУС 831. Зап. у серпні 1979 р.
60. Семерцею *. Казка. СУС 1735. Зап. 15 травня 1977 р.
61. Коли не гріх. Анекдот. Зап. у січні 1980 р.
62. Хто поїв сметану? * Казка. СУС 1572А *. Зап. у 1978 р.
63. Що сказав Павло? Анекдот. СУС 1833А. Зап. у січні 1980 р.
64. У церкві після весілля. Анекдот. Зап. у 1980 р.
65. Глуха на сповіді. Анекдот. СУС 1698. Зап. у 1964 р.
66. Глухе місце *. Казка. Близька до СУС — 1801 *. Зап. у 1978 р.
67. Як чоловік відучив жону сповідатися *. Казка. У СУС не вказана. Зап. у 1978 р.
68. Про дурнів. Казка. СУС 1204 **+1210+1245. Зап. у 1962 р.
69. Хто вогонь має класти? * Казка. У СУС не вказана. Зап. у 1977 р.
70. Про мудрого цигана *. Анекдот. СУС 1313А. Зап. 3 вересня 1978 р.
71. Як прийшло, так пішло. Казка. СУС 1543. Зап. у 1962 р.
72. Як дідо найшов бесаги з грошима *. Анекдот. СУС 1644. Зап. у 1978 р.
73. Хто раніше встає *. Анекдот. Зап. у 1978 р.
74. Як чоловік жону грозив. Казка. Близька до СУС 901В *+1370. Зап. у 1964 р.
75. Як жона не хотіла прясти. Казка. А. СУС 1405. Зап. у січні 1980 р. Б. Близька до СУС 1405 *. Зап. у 1946 р.
76. Газдиня *. Анекдот. Зап. у 1978 р.
77. Якби не постолити... Небилиця. СУС 1889К. Зап. 10 січня 1980 р.
78. Чому старих не добивають? Казка. СУС 981 *. Зап. у 1977 р.
79. І в полові є зерно. Притча. Зап. 10 січня 1980 р.
80. Є всякі притчі. Притча. Зап. у 1977 р.
81. Яка мова була першою? Притча. Зап. у 1962 р.
82. Коли люди знали час смерті. Легенда. СУС — 793 *. Зап. 10 січня 1980 р. Варіант: Юрчак. С. 194.
83. Про рай і безсмертя *. Притча. Зап. у 1978 р.
84. Нелегка думка. Притча. Зап. у 1979 р.
85. Що старше: сила, гроші чи розум? Притча. Зап. у 1979 р.
86. Який розум старший: вроджений чи навчений? Притча. Зап. у 1979 р.
87. Про пізнання. Притча. СУС 1416. Зап. у 1977 р. Казкар додав: «Цю притчу у читав у одній книжці, мабуть, читанці».
88. Про Соломона. Апокрифічні легенди. А. Соломон дитиною. Зап. у 1979 р. Б. Як

Соломон учився мудрості * Зап. 8 липня 1978 р. В. *Перший суд Соломона* *. СУС 926. Зап. 8 липня 1978 р. Г. *Другий суд Соломона*. У СУС не вказано. СУС 10 січня 1980 р. Д. *Як Соломон був у пеклі* *. СУС 804В. Зап. у 1977 р. Е. *Про Соломона, хромого чорта і попа*. Зап. у 1972 р. *Сенько, БР*. С. 51-52. Є. *Чому Соломон не має святості* *. СУС 920. Зап. 14 березня 1977 р. Апокрифічні легенди про Соломона див.: ЕЗ. Т. 3. С. 29-49; ЕЗ. Т. 12. С. 44-61. Соломон — цар Ізраїльсько-Іудейського царства у 965-928 рр. до н. е., згідно біблійної традиції славився мудрістю. Сюжет «Першого суда Соломона» є в Біблії, інші сюжети казкаря — з усної традиції.

89. *Мудра гуцулка* *. Казка. СУС 875. Зап. у 1977 р.
90. *Про найперший суд* *. Казка. СУС 155. Зап. у 1977 р.
91. *Хто може бути міністром?* Притча. Зап. у 1978 р.
92. *Звіздар і газда*. Притча. СУС—2132 *. Зап. у 1975 р.
93. *Годинникар і лікар*. Притча. СУС—2132 *. Зап. у 1978 р.
94. *Без чого на світі не прожити?* Притча. Близька до СУС—1567А *. Зап. у 1969 р.
95. *Чому давно ключняню носили та в постолах ходили?* Казка. У СУС не вказана. Зап. у 1978 р. Варіант: ЕЗ. Т. 3. С. 35.

96. *Не по одежі треба зустрічати*. Притча. СУС—1590А *. Зап. у 1960 р.

97. *Ситий голордному не вірить* *. Легенда. СУС 751С *. Зап. у 1977 р.

98. *Панська держава*. Притча. Зап. у 1960 р. Варіант: *Калин*. С. 177-179.

99. *Сунься горі — сунься долі!* Притча: Зап. у 1965 р. В основі притчі — народний анекдот.

100. *Апетит* *. Притча. Зап. у 1978 р.

101. *Лінива дівчина*. Казка. СУС 1370А *. Зап. у 1978 р.

102. *Сто разів за один раз* *. Притча. СУС 774С. Зап. у 1978 р.

103. *У дружбі — сила* *. Притча. СУС 910F. Зап. у 1977 р. Казкар заявив: «Сю притчу я вичитав із книжки». Святополк — це, мабуть, князь Великоморавської держави Святополк, який князував у 871-894 рр.

104. *Передбачливість*. Анекдот. Зап. у 1975 р.

105. *Підкова*. Притча. СУС 2039. Зап. у 1960 р. *Мишанич, НО*. С. 312-313.

106. *Річ двоюко служить*. Притча. Зап. у 1969 р.

107. *Про дзвоник і сміливого чоловіка*. Притча. Зап. у 1971 р. *Сенько, БР*. С. 75-76.

108. *Несподіванка* *. Притча. Зап. у 1979 р. Варіант: *Фінцицький*. С. 169-173.

109. *Що руки збудували, те можуть і розбити*. Переказ. Зап. у 1970 р. Варіант: *Цікаві бувальщини: Пригоди з життя видатних людей / Збір. й упоряд. І. Артемчук та Г. Григор'єв*. — К.: Дніпро, 1974. С. 18. Казкар пояснив: «Я чув сю притчу коло Каховки, коли був у гостях у доньки Калини».

110. *Хліб і какао*. Притча. Зап. у 1973 р.

111. *Відколи понам тяжко жити*. Бувальщина. Зап. у 1977 р. *Сенько, БР*. С. 241.

112. *Що найкраще родить?* Притча. Зап. у 1970 р. Радянська Верховина (Міжгір'я). — 1973. — 14 липня.

113. *І в брехні є мало правди* *. Бувальщина. Зап. у 1978 р. *Мишанич, НО*. С. 313. Казкар розповів про розмову з ворожкою М. Ф. Сенька, цікавого оповідача, батька записувачів творів до цієї збірки.

114. *Про сестру-качку і брата-оленя золоторогого* *. Казка. СУС 450. Зап. у 1978 р. Варіант: *Дей, ДЧ*. С. 140-143.

115. *Про жениха-жабуна* *. Казка. Близька до СУС—415 *, СУС 425М, СУС 440. Зап. у вересні 1978 р.

116. *Рак-неборак*. Казка. СУС 433В. Зап. у січні 1980 р.

117. *Ведмідь*. Легенда. Зап. у 1968 р.

118. *Зозуля*. Легенда. Зап. у 1968 р.

119. *Чому на ломечика всі птахи сердиті?* * Легенда. СУС 221. Зап. у 1977 р.

120. *Чому каня пищить?* * Легенда. Зап. у 1977 р. Варіанти: *Ігнатович*. С. 267; *Юрчак*. С. 193-194.

121. *Чому яструби із курми ворогують?* * Притча. Зап. у 1977 р.

122. *Лисиця й пес*. Притча. Зап. у 1979 р. Казкар додав: «Я читав сю притчу у якійсь книжці».

123. *Про злих і добрих*. Притча. Зап. у 1979 р.

124. *Коли вовк не хотів візцю з'їсти...* Притча. Зап. у 1979 р.

125. *Хто кого боїться?* Притча. СУС 70. Зап. у 1979 р.

126. *Дві миші*. Притча. Зап. у 1979 р. Казкар додав: «Сю притчу пам'ятаю від школи».

127. *Роги чи ноги?* * Притча. Зап. 11 вересня 1978 р. Казкар пояснив: «Притчу ми читали в школі, відтоді пам'ятаю».
128. *За добро — добром* *. Притча. СУС —239 *. Зап. у 1977 р.
129. *Чий хліб їмо?* Легенда. Зап. у 1977 р.
130. *Напасть* *. Легенда. Зап. у 1977 р.
131. *Чарівна торба*. Казка. СУС 564. Зап. у 1978 р.
132. *Чому море солоне?* * Казка. Близька до СУС 565. Зап. у вересні 1978 р. Казкар пояснив: «Це норвезька казка. Я чув її по радіо».
133. *Два брати і дванадцять місяців* *. Казка. СУС 751В *. Зап. 3 вересня 1978 р.
134. *Як брат брату очі виколав* *. Казка СУС 613. Зап. у вересні 1978 р.
135. *Що кому суджено?* * Легенда. Близька до СУС—822 ***. Зап. у 1979 р.
136. *Про вінчальний перстень, щастя і нещастя*. Казка. Близька до СУС 475. Зап. у 1969 р.
137. *Як селянський син Іван женився на царівні*. Казка. СУС 554. Зап. у 1979 р.
138. *Хто зробив більше?* Притча. Зап. у 1979 р. Казкар додав: «Притчу я читав у якійсь книжці».
139. *Розбійник Щербан*. Казка. У СУС не вказана. Зап. у 1960 р.
140. *Як розбійник покався*. Легенда. СУС 756С. Зап. у січні 1980 р. Варіанти: *Сенько, ХО*, С. 83-88; *Юрчак*. С. 172-173.
141. *І я би був всевидющим*. Анекдот. Зап. у 1960 р. *Сенько, БР*. С. 47.
142. *Про смерть*. Притча. СУС 845. Зап. у 1979 р.
143. *Про життя*. Притча. Близька до СУС 1642. Зап. у 1979 р. В основі казковий сюжет — див. у цій збірці № 177. Варіант: *Чендей*. С. 15-19.
144. *Прислів'я* *. Зап. у 1977-1979 рр.
145. *Ой попід гай зелененький*. Історична пісня. Зап. у 1966 р. Варіанти: *Лінтур, НБ*. С. 189-195; *Мишанич, ЗК*. С. 67-81; *Сенько, ХО*. С. 197-202. Олекса Довбуш загинув у с. Космачі (тепер селище міського типу Івано-Франківської обл.) від руки глитає Дзвінчука 24 серпня 1745 р.
146. *Там за горов, там за ділом*. Балада. Зап. у 1960 р. Варіанти: *Лінтур, НБ*. С. 109-114; *Мишанич, ЗК*. С. 360-372.
147. *Пішов Андраш на воїночку* *. Балада. Зап. у 1977 р. Варіанти: *Лінтур, НБ*. С. 74-80; *Мишанич, ЗК*. С. 141-144.
148. *Ходить Іван по зарінку* *. Балада. Зап. у 1977 р. Варіанти: *Лінтур, НБ*. С. 67-72; *Мишанич, ЗК*. С. 199-206. Цю і три попередні пісні Шопляк-Козак виконував на одну й ту ж мелодію — див.: *Гошовський*. С. 169, № 74.
149. *Ой на горі два явори*. Балада. Зап. у 1966 р. Варіанти: *Лінтур, НБ*. С. 204-205; *Мишанич, ЗК*. С. 85-90.
150. *Наш красний регімент*. Лірична пісня. Зап. у 1969 р. Виконавець пояснив: «Цю пісню співали у 1938 р. під час мобілізації перед нападом фашистської Німеччини на Чехословаччину».
151. *Там, над Хустом, ворон криче*. Балада. Зап. у 1969 р. Варіанти: *Мишанич, ЗК*. С. 29-34. Варіант Шопляка-Козака — на шляху перетворення балади в ліричну пісню. Співак додав: «Сю пісню співали у 1939 р., коли Угорщина захопила все Закарпаття».
152. *В зеленім гаєчку*. Балада. Зап. у 1969 р. Варіанти: *Лінтур, НБ*. С. 201-204; *Мишанич, ЗК*. С. 81-84.
153. *Ой верх Бескида, верх зеленого*. Колядка. Зап. у січні 1980 р. Варіант: *Дей, КЩ*. С. 302-303. Мелодія: *Гошовський*. С. 109, № 28.
154. *Ой овечки-білошечки біленької вовни*. Лірична пісня. Зап. у 1960 р.
155. *Ой коли ня відбирали в Воловім на ганку*. Лірична пісня. Зап. у 1960 р.
156. *Ісхилився дуб на дуба, смерека підперла*. Балада. Зап. у 1979 р. Варіанти: *Лінтур, НБ*. С.179-181.
157. *Прийшла сумна година*. Похоронна пісня. Зап. у 1979 р. Похоронні пісні рідко фіксуються у живому побутуванні. Виконавець додав: «Сю пісню за померлим я почув від одного дяка із Розтоки». Від Шопляка-Козака записано похоронну пісню «Та най буде сребло, золото».
158. *Ой летіли гуси дикі низенько, низенько*. Співанка-хроніка. Зап. у січні 1980 р. Варіанти: *Гошовський*. С. 126; *Сенько, ХО*. С. 295-297. Липей Ілько загинув у перестрілці з жандармами в 1935 р. вище с. Репинного Волівської округи (тепер Міжгірський р-н на Закарпатті). Пісня доповнює перекази цієї збірки — № 28 та № 29.
159. *Ой темниця, товсті стіни*. Балада. Зап. у 1977 р. Виконавець пояснив: «Сю пісню я почув від одного жєбрака у 1949 році. Він був із-за Бескида, ночував у нас».

160. *Закувала зозулиця раненько в суботу*. Співанка-хроніка. Зап. у 1960 р. Варіанти: *Мишанич*, ЗК. С. 385-390.

161. *Сидить Пинтя у темниці*. Колядка. Зап. у 1960 р. Варіанти: *Лінтур*, НБ. С. 187-189. Ім'я опришка Пинті внесено в обрядову пісню на основі переказів про його ув'язнення в підземеллі Хустського замку — див.: *Сенько*, ХО. С. 116-127.

162. *Ой на горі синета*. Лірична пісня. Зап. у 1960 р. Варіанти: *Лінтур*, НБ. С. 91-95. Виконавець пояснив: «Пісню виконують як колядку відданиці».

163. *Марічко пребіла*. Лірична пісня. Зап. у 1960 р. Співак додав: «Коли ходять колядувати, співають і сю пісню».

164. *Та я їду на Мораву та на Моравочку*. Лірична пісня. Зап. у 1960 р.

165. *Сіяв газда жито*. Жартівлива пісня. Зап. у 1960 р. Варіант: *Біляк*. С. 56-58.

166. *Пишов газда в олійницю, а газдиня дома*. Жартівлива пісня. Зап. у 1960 р. Варіант: *Біляк*. С. 81-83.

167. *Ой сиділа стара баба коло молодого*. Коломийки. Зап. у 1960 р.

168. *Ой загнала баба діда на студену воду*. Жартівлива пісня. Варіанти: *Біляк*. С. 102-103; *Гошовський*. С. 225-226.

169. *Ой ішли купці, з собою несли*. Колядка. Зап. у січні 1980 р.

170. *На горі, горі пави ходили*. Колядка. Зап. у січні 1980 р. Варіанти: *Дей*, *КЩ*. С. 354-355.

171. *Прийшли за Марьков троє сватачів*. Колядка. Зап. у січні 1980 р. Варіанти: *Дей*, *КЩ*. С. 439-447; *Гошовський*. С. 245.

172. *Ой попід гірку попід Дубрівку*. Колядка. Зап. у січні 1980 р.

173. *Ой пішов Іван рано з косою*. Колядка. Зап. у січні 1980 р.

174. *А в чистім полі зелений явір*. Колядка. Зап. у січні 1980 р.

175. *Мудрий і веселий чоловік*. Біографічна оповідь. Зап. 26 березня 1987 р. від І. М. Клепи, 1919 р. н., освіта початкова, житель с. Келечина.

176. *Про Кичеру*. Балада. Зап. у 1965 р. від Миколи Глеби, 1912 р. н., освіта початкова, житель Келечина. Шопляк-Козак згадує цю пісню у переказі «Сойми, Волове, Пилипець» (№ 3).

177. *Про старого вояка*. Казка. Зап. у 1970 р. від Андрія Ковалю. Казки цього казкаря слухав Шопляк-Козак, даний варіант використав у притчі «Про життя» (№ 143).

178. *Козак і ворожка*. Бувальщина. Зап. 24 липня 1986 р. від М. В. Сенька, 1912 р. н., освіта початкова.

179. *Як Козак був «чортом»* *. Бувальщина. Зап. у 1980 р. від Михайла Ковалю, жителя с. Келечина.

180. *Як Козак лікував корову*. Бувальщини. А. Зап. у 1980 р. від Михайла Ковалю. Б. Зап. у березні 1987 р. від Івана Клепи.

181. *Як Козак ворожить корові* *. Бувальщина. Зап. у 1980 р. від Федора Ковалю, жителя с. Келечина.

182. *Порада*. Бувальщина. Зап. у 1965 р. від Миколи Глеби.

183. *Історія з бочкою* *. Бувальщини. А. Зап. у 1978 р. в с. Ізки Міжгірського р-ну від Михайла Поповича. Б. Зап. у 1964 р. від М. Ф. Сенька 1910 р. н.

184. *Як Козак бочку ремонтував* *. Зап. у 1980 р. від М. Д. Ковалю, жителя с. Келечина.

185. *«Лікування»*. Бувальщина. Зап. у 1980 р. від М. В. Сегляника, жителя с. Келечина.

186. *Розумний розумом народу*. Бувальщина. Зап. у березні 1987 р. від Івана Клепи.

187. *На мудрішого найдеться мудріший* *. Бувальщина. Зап. 3 січня 1984 р. від Михайла Ковалю, жителя с. Келечина.

188. *Як старих людей відвозили в ліс*. Переказ. Зап. у 1964 р. від М. Ф. Сенька, який був частим слухачем оповідей Шопляка-Козака, в т. ч. й цього сюжету (див. № 78).

Цими творами репертуар Шопляка-Козака не був вичерпаний. До збірки не ввійшли записані від нього пісні «Сорок років і чотири, як була помова» (про турецьку експансію на Балканах), «Ой куме, куме, нині субота», колядка «Пішла Анночка ризочку прати на Йордан», легенди «Як перший раз согрішили Адам і Єва», «Про Самсона», «Звідки взялися гори», казки «Як дяк з попом вимудрував», «Відколи чарка велика», «Як Іван з Мошком коней пасли», притчі «Що на дим — то на дим», «Чи тяжко бути царем?» та інші.

СЛІВНИК МАЛОВЖИВАНИХ СЛІВ

- Айбо* — але
айно — так
анцуг — костюм
Балта — сокира
бандури — охоронці пана
бетеґ — хвороба
бидзень — гедзь
бизівний — безпечний
бирів — сільський староста
бирувати — мати силу, здоров'я
бесаги — подвійна перекидна торба
битанга — забіяка
бичівно — кнutowище
бігловати — прасувати
біка — бугай
бодачця — колючий бур'ян
бoвт — крамниця
боїце — частина хліва, тік
босорканя — відьма
будіралoш — гаманець
бужня — синагога
букса — шкатулка для грошей
булі — картопля
бунда — кожух, кептар
Ваговиця — важіль
вaдаска — полювання
вальки — цеглини із саману
варши — місто
вaрджити — дубити
вaрмедь — округа
вaрчати — буркотіти
вaтра — вогнище
вбалити — повалити, збити
вeлax — рядно.
вeргнути — кинути
взaдусь — задом наперед
видіти — бачити
визір — вікно
вифляцкати — надавати ляпасів
вихазка — прогулянка
вілет — прогулянка, відпустка
вітрити — чути нюхом
віцівник — ясновидець
ворина — жердина в огорожі
воробок — горобець
вспіл — разом, навпіл
виштко — все
Гаті — штани
гeлe'a — міра для молока, 10 л
геренда — сволок, балка
гиртанка — горло
гирча — головешка
гіньба — гін, парування
гія — можна, годиться
глядати — шукати
говгeра — кат
говдош — каліка, жебрак
годинка — годинник
годівник — кабан
гойкати — кричати, гукати
горі — вгору
грабар — гробокопач
грейцар — монета
грозити — сварити
грунок — схил
гудак — скрипаль, музика
гунцoвцтво — підлість
гуня — верхня одяга з домотканого сукна
гусяли — скрипаль
Давань — місце для годування овець.
дань — податок
детектив — тайний агент
деца — сто грамів
джумарі — шкварки
довг — борг
доволена — відпустка
долі — вниз
дуркати — стукати
Жеб — кишеня
жеболовка — носова хустка
Задуги — кинути
замогтися — забагатіти
заратувати — допомогти
збойник — опришок
зверчи — скинути
звідувати — питати
звір — гірська ущелина
знамий — відомий
зорівка — горілка
Ід — до
імати — ловити
імається — приставати
Канон — гармата
касарня — казарма
катран — фартух
квaк — турнепс
квaс — мінеральна вода
кедь, кіть — коли, якщо
кивати — чіпати
киртиця — кріт
кімитувати — випитувати
кіп — вигляд, лице
кіш — виступ над піччю для виводу диму в димар
клепач — молоток
кліпки — вії
ковач — коваль
ковбан — колода
колешня — дров'тня
колиба — тимчасове житло лісорубів, вивчарів
комашня — похорон, тризна
кондрат — договір
корона (крона) — грошова одиниця
коруна — корона, вінок
корчага — обплетена лозою сулія
котіш — їздовий

кочія — карета
кошар — кошик
крипта — місце поховання, склеп
куртий — короткий
Лаби — лапи
лавка — кладка
лапсари — халяви чобіт
лингар — волоцюга
лискар — заступ
ліцитувати — конфіскувати
лопош — болото
люфтуватися — провітрюватися
Магнесовий — магнітний
мажовий — вагою в один центнер
мантяник — гіпнотизер
марадик — отара
матурований — з вищою освітою
мачка — кішка
мелай — кукурудза
мерендя — харчі в дорогу
мерша — падаль
мися — миска
много — багато
морквасити — робити невміло
мудрогелік — хитрий чоловік
Надібля — начиння
напаствувати — нападати
напричім — наприклад
напудитися — злякатися
наруби — навиворіт
насад — частина плуга, до якої крі-
питься рало
натік — глиняна підлога
наяри — весною
недідавий — недолугий
нипати — заглядати в усі кутки
новта — мелодія
ня — мене
няньо — тато
Обшаря — обійстя
окрух — скибка хліба
опровід — заупокійна служба
острева — вбитий у землю смерековий
стовбур з сучками, навколо
якого складають сіно, снопи.
остроки — дірки для шнурків на по-
столах
отпуст — проща
оципок — плаский вівсяний хліб
Павз — жердина, якою притискують
сіно на возі (вздовж)
пазитися — поспішати
паленка — горілка
палінята — порізане на квадратики
прісне тісто, зварене на воді.
пантлики — стрічки
переливний (час) — важкий
пилувати — спішити
під — горіще
пісник — пісний обід
пінята — курчата

пичкар — плаский хліб із прісного тіста
плагина — хустина.
повала — стеля
погар — склянка, чарка
пой (кл. Ф.) — іди сюди
позаддя — неякісне зерно ф
позаважатися — посперечатися
поконеча — обніжок, неорана смуга
поникати — подивитися
пораїти — приборити
прислоп — капкан
прислопанити — притиснути
пробатися — міряться силою
пуджати — лякати
пулька — індік
пушка — рушниця
п'яц — площа, місце, де влаштовують яр-
марки
Ратувати — помагати
ревати — плакати
регімент — полк
реклик — піджак
рина — круча, зсув
різати (дрова) — пиляти
роздобинди — пошуки
руд — дишло
рябкун — тетерев
Сахтіти — важко дихати
сважатися — сваритися
свальба — весілля
сембреля — наймитування, плата най-
митові
сказити — зіпсувати, розбити
слопець — капкан
сокотити — стерегти
спирати — зупиняти
спудза — попіл
спудзарити — бути помічником у ватага,
доглядати ватру
сулак — стовп
сусік — засік
Талмуди — тут: товсті книги
теметів — кладовище
темничник — в'язень
терхати — вантажити
тінта — чорнило
тіряти — гнати, проганяти
товпа — грудка
токан — мамаліга
токмитися — домовлятися, торгуватися
трам — нижній брус хати
графунок — випадок
труськи — кролі
тя — тебе
Уповісти — сказати
урлап — відпустка
файно — гарно
файта — порода
фара — попівське обійстя
фасунок — продукти цільового призна-
чення.

шваб — німець
шваблики — сірники
шіковний — моторний
шкепеття — провалля, нагромадження
каміння
шкумаття — шматки
шор — ряд
шпацір — прогулянка
шпекулювати — довго обдумувати
шпінка — шпилька
шпор — кухонна плита
шпронц — торець, поперечний зріз бруса
штимувати — пасувати, приміряти
шток — поверх
штрикнути — стрибнути
штудувати — вивчати, навчатися
шувар — полонинська трава білоус, осо-
ка
шустер — швець
Ярь — весна
ярувати — веснувати, орати, сіяти

фестунок — замок, фортеця
фіглі — жарти
філер — монета
фішкарош — адвокат
фрай — воля, вільний час
Хижа — хата
хинтіти — хворувати, нидіти
хітар — готар
Цаб (дієсл. ф.) — хап
цєруза — олівець
цімбора — товариш
цімрованка — мурована хата
цура — дрантя
цундрош — жебрак
Часівник — годинник
чепери — розгалуження
чижми — чоботи
чир — бовтанка з кукурудзяної або ін-
шої муки.
Чужоложство — подружнє невірність
Шаркати — спалахувати

ЗМІСТ

Сенько Іван. Чародій слова Шопляк-Козак 5

КОЗАК ПРИГАДУЄ

1. У мене казок — міхом	10
2. Келечин	15
3. Сойми, Волове і Пилипець	16
4. Присліп	16
5. Розтока і Подобовець	17
6. Як вівчар дав знати трембітою про біду	17
7. Кривавчат Потік	18
8. Як жона утопила татарина в розсолі	18
9. Як татарів били	18
10. Про воєводу Хуста	18
11. Як мараморощі ропу дістали	19
12. Звідки взялася панщина?	20
13. Про драгівського пана	20
14. Шибеничка	21
15. Про Матяша	21
А. Як сирота Матвій став королем	21
Б. Історія з динею	22
В. П'ятдесят палиць	22
Г. Матяшева правда	24
16. Про Ракоці	25
А. Як Ракоці втік із в'язниці	25
Б. Як Ракоці говорив з вояками	25
17. Пинтя	26
18. Про Яношика	26
19. Як Довбуш набирав хлопців	28
20. Як циганка врятувала сина від шибениці	29
21. Перший годинник	29
22. Про Коцибу	29
23. Як коваль убив Рухлинця	31
24. Клепарі	31
25. Про Кіндрата	32
26. Про силача з Іршави	32
27. Про Шугая	32
А. Люди показали в інший бік	32
Б. Як баба заворожила Шугая	34
В. Глядай вітра в полі	34
Г. Аби не вірили донощикам	35
Д. За кусник сиру — гроші на корову	35
Е. За добре слово — нагорода, за зле — кара	35
Є. Смерті не минути	36
28. Їлько Липей	36
29. Про Кливця	37
30. Заворожена пушка	37
31. Демони-гонихмарники	38
32. Бісиця	39
33. У кого ліпше грошей позичати	39

34. Про капрала і генеральську доньку	40
35. Про Мавпуна	41
36. Як дикі свині з'їли ведмедя	42

КОЗАК СМІЄТЬСЯ

37. Вовчий суд	44
38. Як поховали цигана Дюрія	45
39. Про Христа і святого Петра	45
А. Христос такий, як інші	45
Б. Лінивий — роботящий	46
В. Як жінка біла святого Петра	46
Г. Як святого Петра побили в корчмі	47
Д. Як святий Петро гуси пас	47
Е. Гриби — із украдених булочок	47
40. Звідки взявся хромий чорт?	49
41. Жона над чорта	50
42. Як малий чорт служив за окрасць хліба	52
43. Дідо і розбійники-велети	53
44. Як син свого вітця глядав	54
45. Звідки взялися пани?	57
46. Вибагливий пан	57
47. Як Іван служив у корчмаря	57
48. Пан, пані та їх слуги	59
49. Пан та Іван у дорозі	60
50. Іван і корчмарі	60
51. Як бідняк видоїв трьох цапів	61
52. Принц і верховинець	62
53. Як циган виграв суд	63
54. Про легіня, який біду глядав	63
55. Опришок від опришка не вкраде	66
56. Як Іван дав корову на боже	67
57. Екзамен	68
58. Як піп пса поховав, а владика баранів похрестив	70
59. Як піп зробився чортом	71
60. Семерицею	72
61. Коли не гріх	72
62. Хто поїв сметану?	72
63. Що сказав Павло?	73
64. У церкві після весілля	73
65. Глуха на сповіді	73
66. Глухе місце	73
67. Як чоловік відучив жону сповідатися	74
68. Про дурнів	76
69. Хто вогонь має класти?	77
70. Про мудрого цигана	77
71. Як прийшло, так пішло	78
72. Як дідо знайшов бесаги з грошима	79
73. Хто раніше встає?	79
74. Як чоловік жону грозив	80
75. Як жона не хотіла прясти	80
76. Газдиня	81
77. Якби не постоли...	81

КОЗАК ПОВЧАЄ

78. Чому старих не добивають?	84
79. І в полові є зерно	85
80. Є всякі притчі	86
81. Яка мова була першою?	86
82. Коли люди знали час смерті	86
83. Про рай і безсмертя	87
84. Нелегка думка	87

85. Що старше: сила, гроші чи розум?	88
86. Який розум старший: вроджений чи навчений?	88
87. Про пізнання	88
88. Про Соломона	89
А. Соломон дитиною	89
Б. Як Соломон учився мудрості	89
В. Перший суд Соломона	90
Г. Другий суд Соломона	90
Д. Як Соломон був у пеклі	91
Е. Про Соломона, хромого чорта і попа	91
Є. Чому Соломон не має святості	92
89. Мудра гуцулка	93
90. Про найперший суд	94
91. Хто може бути міністром?	95
92. Звіздар і газда	96
93. Годинникар і лікар	96
94. Без чого на світі не прожити?	96
95. Чому давно клоччяню носили та в постолах ходили?	97
96. Не по одежі треба зустрічати	97
97. Ситий голодному не вірить	98
98. Панська держава	99
99. Сунься горі — сунься долі!	99
100. Апетит	99
101. Лінива дівчина	100
102. Сто разів за один раз	100
103. У дружбі — сила	101
104. Передбачливість	101
105. Підкова	101
106. Річ двояко служить	101
107. Про дзвоник і сміливого чоловіка	102
108. Несподіванка	102
109. Що руки збудували, те можуть і розбити	102
110. Хліб і какао	103
111. Відколи попам тяжко жити	103
112. Що найкраще родить?	104
113. І в брехні є мало правди	104
114. Про сестру-качку і брата-олена золоторогого	104
115. Про жениха-жабуна	106
116. Рак-неборак	108
117. Ведмідь	109
118. Зозуля	110
119. Чому на ломівчика всі птахи сердиті?	110
120. Чому каня пищить?	111
121. Чому яструби із курми ворогують?	111
122. Лисиця й пес	111
123. Про злих і добрих	111
124. Коли вовк не хотів вівцю з'їсти...	112
125. Хто кого боїться?	112
126. Дві миші	112
127. Роги чи ноги?	113
128. За добро — добром	113
129. Чий хліб їмо?	113
130. Напасть	113
131. Чарівна торба	114
132. Чому море солоне?	116
133. Два брати і дванадцять місяців	116
134. Як брат брату очі викопав	117
135. Що кому суджено?	119
136. Про вінчальний перстень, щастя і нещастя	119
137. Як селянський син Іван женився на царівні	122
138. Хто зробив більше?	125

139. Розбійник Щербан	125
140. Як розбійник покався	126
141. І я би був всевидючим	126
142. Про смерть	127
143. Про життя	127
144. Прислів'я	128

КОЗАК СПІВАЄ

145. Ой попід гай зелененький	130
146. Там, за гором, там, за Ділом	131
147. Пішов Андраш на войночку	132
148. Ходить Іван по зарінку	133
149. Ой на горі два явори	134
150. Наш красний регімент	135
151. Там, над Хустом, ворон кряче	136
152. В зеленім гасчку	136
153. Ой верх Бескида верх зеленого	137
154. Ой овечки-білюшечки біленької вовни	138
155. Ой коли ня відбирали в Воловім на ганку	138
156. Ісхилився дуб на дуба, смерека підперла	138
157. Прийшла сумна година	139
158. Ой летіли дикі гуси низенько, низенько	139
159. Ой темниця, товсті стіни	139
160. Закукала зозулиця раненько в суботу	140
161. Сидить Пинтя у темниці	142
162. Ой на горі синета	142
163. Марічко пребіла	143
164. Та я їду на Мораву...	143
165. Сівав газда жито	143
166. Пішов газда в олійницю, а газдиня дома	144
167. Ой сиділа стара баба коло молодого	144
168. Ой загнала баба діда на студену воду	144
169. Ой ішли купці, з собою несли	145
170. На горі, горі пави ходили	146
171. Прийшли за Марьков троє сватачів	146
172. Ой попід гірку попід Дубрівку	147
173. Ой пішов Іван рано з косою	147
174. А в чистім полі зелений явір	147

ПРО КОЗАКА ПАМ'ЯТАЮТЬ

175. Мудрий і веселий чоловік	150
176. Про Кичеру	152
177. Про старого вояка	152
178. Козак і ворожка	154
179. Як Козак був «чортом»	155
180. Як Козак лікував корову	155
181. Як Козак ворожив корові	156
182. Порада	158
183. Історія з бочкою	158
184. Як Козак бочку ремонтував	159
185. «Лікування»	159
186. Розумний розумом народу	160
187. На мудрого знайдеться мудріший	160
188. Як старих людей відвозили в ліс	161

Примітки	162
Словник маловживаних слів	169

ВОЛШЕБНАЯ КОТОМКА

Українські народні казки, притчі, легенди,
повістання, пісні і поговорки,
записані від Шопляка-Козака Михайла Івановича

(На українському мові)

Художник Дем'ян Михайло Іванович

Складання, передмова, примітки і словарь
Сенько Івана Михайловича
Запис текстов Сенько Івана Михайловича,
Сенько Василя Михайловича

Ужгород, видавництво «Карпати»

Редактор В. Т. Дзьоба
Худож. редактор В. О. Томашевський
Техн. редактор М. Р. Черкашина
Коректор Л. В. Варолі

ИБ № 1935

Здано до складу 11.11.87. Підписано до друку 23.03.88. ББ 02078.
Формат 60×90^{1/16}. Папір друк. № 1. Гарнітура Таймс. Офсет. друк.
Умов. друк. арк. 11. Умов. ф.-відб. 12,02. Облік.-вид. арк. 12,86.
Тираж 65 000 пр. Замовлення № 1688-7. Ціна 1 крб. 30 к.

Видавництво «Карпати»,
294000, Ужгород, пл. Радянська, 3.
Львівська книжкова фабрика «Атлас».
290005, Львів-5, вул. Зелена, 20.

Ч-20 **Чарівна торба: Українські народні казки, притчі, легенди, перекази, пісні та прислів'я, записані від М. І. Шопляка-Козака / Худож. М. М. Дем'ян; [Упоряд., передм., приміт. та слов. І. М. Сенька; Запис текстів І. М. Сенька, В. М. Сенька].— Ужгород: Карпати, 1988.—170 с.: іл.**

ISBN 5-7757-0027-9

До книги ввійшли кращі зразки українських народних казок, притч, легенд, переказів, пісень та прислів'їв, записаних від Михайла Івановича Шопляка-Козака (1900—1980) в с. Келечині на Закарпатті.

1 крб. 30 к.

Українські
народні казки,
притчі, легенди,
перекази, пісні
та прислів'я

